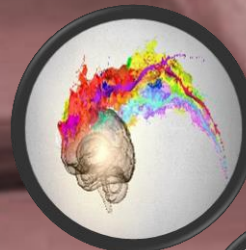

Volume:4

Issue: 2

Black Sea Journal of Public and Social Science

ISSN: 2618-6640

BLACK SEA JOURNAL OF PUBLIC AND SOCIAL SCIENCE
(BSJ PUB SOC SCI)

Black Sea Journal of Public and Social Science (BSJ Pub Soc Sci) is a double-blind peer-reviewed, open-access international journal published electronically 2 times (January and July) in a year since January 2018. It publishes, in English and Turkish, full-length original research articles, innovative papers, conference papers, reviews, mini-reviews, rapid communications or technical note by the scientists on various aspects of both theoretical and empirical articles and case studies relating to education, sociology, political science, history, law in society and related disciplines and also covers articles on any fields of social science.

ISSN: 2618-6640

Phone: +90 362 408 25 15

Fax: +90 362 408 25 15

Email: bsjsocsci@@blackseapublishers.com

Web site: <http://dergipark.gov.tr/bssocialscience>

Sort of publication: Periodically 2 times (January and July) in a year

Publication date and place: July 01, 2021 - Samsun, TURKEY

Publishing kind: Electronically

OWNER

Prof. Dr. Hasan ÖNDER

Dr. Sevtap TIRINK

DIRECTOR IN CHARGE

Assoc. Prof. Uğur ŞEN

EDITOR BOARDS

EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. Hasan ÖNDER, Ondokuz Mayıs University, TURKEY

Assoc. Prof. Uğur ŞEN, Ondokuz Mayıs University, TURKEY

SECTION EDITORS*

Prof. Dr. Aglaia (Litsa) LIOPA-TSAKALIDI, Institute of Western Greece, GREECE

Prof. Dr. Aleksandre MGHEBRİSHVİLİ, Gori State University, GEORGIA

Prof. Dr. Anvarbek MOKEEV, Kyrgyz-Turkish Manas University, KYRGYZSTAN

Prof. Dr. Bozkurt KOÇ, Ondokuz Mayıs University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Akın TEMUR, Ondokuz Mayıs University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Burul SAGINBAYEVA, Kyrgyz-Turkish Manas University, KYRGYZSTAN

Assoc. Prof. Dr. Farhood GOLMOHAMMADI, Islamic Azad University, IRAN

Asst. Prof. Dr. Arzu SECER, Cukurova University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Didem ÇABUK, Suleyman Demirel University, TURKEY

Dr. Ercüment YİĞİT, Marmara University, TURKEY

---

* The ranking is arranged alphabetically within the academic title

EDITORIAL - ADVISORY BOARD*

Prof. Dr. Giorgi SOSİASHVILI, Gori State University, GEORGIA

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU, Ondokuz Mayıs University, TURKEY

Prof. Dr. Kakha N. KVASHILAVA, Sokhumi State University, GEORGIA

Prof. Dr. Lia AKHALADZE, Sokhumi State University, GEORGIA

Prof. Dr. Merab BERİDZE Samtskhe - Javakheti State University, GEORGIA

Prof. Dr. Mirian MAKHARADZE, İvane Cavakhişvili Tbilisi State University, GEORGIA

Prof. Dr. Roin KARVELİSHVİLİ, İvane Cavakhişvili Tbilisi State University, GEORGIA

Prof. Dr. Zaza ŞAŞİKADZE, Shota Rustaveli State University, GEORGIA

---

* The ranking is arranged alphabetically within the academic title

STATISTIC EDITOR

Assoc. Prof. Dr. Taner TUNÇ, Ondokuz Mayıs University, TURKEY

ENGLISH EDITOR

Asst. Prof. Dr. Betül ÖZCAN DOST, Ondokuz Mayıs University, TURKEY

TURKISH EDITOR

Prof. Dr. Serkan ŞEN, Ondokuz Mayıs University, TURKEY

REVIEWERS OF THE ISSUE*

Prof. Dr. Cuma AKBAY, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Çağrı Özgür ÖZKAN, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Irakli LORTKIPANIDZE, International Black Sea University, GEORGIA

Assoc. Prof. Dr. Ozan BÜYÜKYILMAZ, Karabük University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Sevilay ÖZER Cumhuriyet University, TURKEY

Assist. Prof. Dr. Aslı GEYLAN, Anadolu University, TURKEY

Assist. Prof. Dr. Ertuğrul ÇAVDAR, Van Yüzüncü Yıl University, TURKEY

Assist. Prof. Dr. Mücahit PAKSOY, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, TURKEY

Assist. Prof. Dr. Turan ŞENER, Akdeniz University, TURKEY

Dr. Aynur KARABACAK ÇELİK, Atatürk University, TURKEY

Dr. Durmishkhan LASKHI, International Black Sea University, GEORGIA

Dr. Erhan AKARDENİZ, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, TURKEY

Dr. Hasan DİNÇER, Ankara University, TURKEY

Dr. Lasha DEISADZE-SHARVASHIDZE, The University of Georgia, GEORGIA

Dr. Sevim DEMİR, Ondokuz Mayıs University, TURKEY

Dr. Tamer SAVAŞ, Eskişehir Osmangazi University, TURKEY

---

* The ranking is arranged alphabetically within the academic title

Table of Contents

Research Article

- 1. NATURAL ENVIRONMENT CHARACTERISTICS IN SEYFE LAKE BASIN (KIRŞEHİR)**
(Seyfe gölü havzası'nda (Kırşehir) doğal ortam özellikleri)
Esen ÇİFTÇİ, Halil GÜNEK, Lütfi NAZİK.....42-53
- 2. ANALYSIS OF THE STRATEGIC LEADERSHIP BEHAVIOR OF SCHOOL PRINCIPALS**
(Okul müdürlerinin stratejik liderlik davranışlarının incelenmesi)
Yahya KÜÇÜK, Özlem ARSLAN, Yeşim BAYDEMİR, Özlem ABDURRAHMANOĞULLARI, Örsan ÖZKAN.....54-61
- 3. MEASURING THE CONSCIOUSNESS LEVELS OF FARMERS ABOUT PEST CONTROL: A CASE STUDY IN ÇARŞAMBA DISTRICT OF SAMSUN PROVINCE**
(Çiftçilerin tarımsal mücadele hakkındaki bilinç düzeylerinin ölçülmesi: Samsun ili Çarşamba ilçesi örneği)
Aybike BAYRAKTAR, İsmet BOZ.....62-70
- 4. RUSSIAN SOCIO-ECONOMIC AND DEMOGRAPHIC EXPANSION IN THE PRINCIPALITY OF ODISHI (SAMEGRELO) IN THE 30S AND 60S OF THE 19TH CENTURY ACCORDING TO THE DIARIES OF FOREIGN CONFIDANTS**
(Yabancı yazarların günlüklerine göre 19. yüzyılın 30'lu ve 60'lı yıllarında Odishi (Samegrelo) prensliğinde Rus sosyo-ekonomik ve demografik genişlemesi)
Lia GULORDAVA.....71-74
- 5. THE EDUCATIONAL WAY OF GEORGE ZDANOVICH IN KUTAI SI CLASSICAL GYMNASIUM IN ST. PETERSBURG**
(St. Petersburg'da bulunan George Zdanovich'in Kutaisi klasik lisesindeki eğitim yöntemi)
Rada SADILOVA.....75-78
- 6. THEORETICAL MODEL STUDY ON THE ADOPTION OF QUALITY MANAGEMENT IN TURKISH HIGHER EDUCATION SYSTEM WITH NEW INSTITUTIONAL THEORY ARGUMENTS**
(Yeni kurumsal kuram argümanlarıyla Türk yükseköğretim sisteminde kalite yönetiminin benimsenmesi üzerine teorik model çalışması)
Kürşat TAŞTAN, Sinan YILMAZ.....79-91
- 7. 1943 ELECTIONS AND ÇANAKKALE DEPUTY APPLICATIONS**
(1943 seçimleri ve Çanakkale milletvekilliği başvuruları)
Yelda TUTAR SERTER.....92-98

Review Article

- 8. STRESS MANAGEMENT AND SOLUTIONS FOR THE AVIATION SECTOR**
(Havacılık sektöründe stres yönetimi ve çözüm önerileri)
Betül AKSU, Mehmet Serhat ODABAŞ.....99-103

SEYFE GÖLÜ HAVZASI'NDA (KIRŞEHİR) DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ

Esen ÇİFTÇİ^{1*}, Halil GÜNEK², Lütfi NAZİK²

¹Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı, 06560, Ankara, Türkiye

²Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 40100, Kırşehir, Türkiye

Özet: Kırşehir İli sınırları içerisindeki tek sulak alan olan Seyfe Gölü; Türkiye'nin "A" Sınıfı Sulak Alanları arasında yer almaktadır. Kızılırmak'ın kolları arasında parçalanmamış platoluk bir alanda bulunan Seyfe Kapalı Havzası, 152.200 ha alan kaplar. Havzada 10.700 ha'lık saha 26.08.1990 tarihinde Tabiatı Koruma Alanı, 23.585 ha'lık alan 1989 yılında 1. Derece Doğal Sit Alanı, 10.700 ha'lık alan ise 1994 yılında RAMSAR Sözleşmesi listesi'ne dahil edilmiştir. Bu çalışmada; Türkiye'nin on iki sulak alanından biri olan Seyfe Gölü ve çevresinin doğal ortam özelliklerinin araştırılması amaçlanmıştır. Havzanın jeolojisi, jeomorfolojisi, iklimi, toprak ve bitki örtüsü ve hidrografik özellikler incelenmiştir. Havza kurak ve yarı kurak iklim bölgelerinin en karakteristik şekilleri olan bolson, playa ve birikim glasiler veya etek düzlüklerinden meydana gelmiştir. Playanın en karakteristik şeklini Seyfe Gölü oluşturur. Göl alanını belirgin bir kuşak şeklinde, etek düzlükleri kuşatır. Bu eğimli etek düzlükleri veya glasiler, birdenbire bolsonların alt yamaçlarına bağlanır. Havza, yağışlarla ve sınırlı sayıdaki kaynaklarla beslenmektedir. Yağış miktarında dönem dönem değişiklikler olsa da havzada uzun yıllar yağış ortalaması 379.6 mm civarındadır. Buharlaşma ve terleme ile su kaybeder. Bu yüzden kurak olan dönemlerde göl bariz bir şekilde daralırken, yağışlı dönemlerde yani kış ve ilkbahar mevsimlerinde göl aynası geniş alana yayılmaktadır. 1970'li yıllarda gölün tüm çevresini dolaşan bir drenaj tamamlanmıştır. Bu drenaj daha sonra, yarattığı olumsuzluklar nedeni ile iptal edilmiştir. Bozkır alanın tarıma açılmasını amaçlayan bir sulama projesi planlanmış ancak bölge "Tabiatı Koruma Alanı" ilan edildikten sonra bu çalışmalar durdurulmuştur. Devlet Su İşleri tarafından (DSİ), 1987 yılında hazırlanan daha sonra 2003 yılında revize edilen "Seyfe Havzası Ekoloji Koruma Projesi" hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kırşehir, Seyfe Gölü, Sulak Alan, Bozkır, Ekosistem, Jeomorfoloji

Natural Environment Characteristics in Seyfe Lake Basin (Kırşehir)

Abstract: Seyfe Lake, which is the only wetland within the borders of Kırşehir Province; Turkey's "A" Class is among the Wetlands. Seyfe closed basin, located in an unbroken plateau area between the branches of Kızılırmak, covers an area of 152.200 hectares. The area of 10.700 hectares in the basin were included in the Nature Protection Area on 26.08.1990, the 23.585 hectares of the 1st Degree Natural Site Area in 1989, and the 10.700 hectares of the RAMSAR Convention list in 1994. In this study, Seyfe Lake area, one of the twelve wetland and environmental characteristics of the natural environment has been investigated. The geology, geomorphology, climate, soil and vegetation and hydrographic features of the basin have been studied. The basin is composed of bolson, playa and accumulation glacies or foothill plains, which are the most characteristic shapes of arid and semi-arid climatic regions. The most characteristic shape of the playa is Seyfe Lake. The lake is surrounded clearly by playa. These tilted piedmont plain or glacies are suddenly attached to the lower slopes of the bolsons. The basin is nourished by limited rains and springs. Although there are occasional changes in the amount of precipitation, the long-term average rainfall in the basin is around 379.6 mm. It loses water via evaporation and precipitation. For this reason, while the lake shrinks significantly in dry periods, the lake area expands even more in rainy periods, namely in winter and spring seasons. A drainage circling the entire perimeter of the lake was established in the 1970s. This drainage was later canceled due to the unfavourableness it has created. An irrigation project aiming to open the steppe area to agriculture has been planned, but these studies were cancelled after the region was declared as a "Nature Conservation Area". The "Seyfe Basin Ecology Protection Project" has been prepared by the State Hydraulic Works (DSI) in 1987 and later revised in 2003.

Keywords: Kırşehir, Seyfe Lake, Wetland, Steppe, Ecosystem, Geomorphology

*Sorumlu yazar (Corresponding author): Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı, 06560, Ankara, Türkiye

E mail: esenciftci23@gmail.com (E. ÇİFTÇİ)

Esen ÇİFTÇİ <https://orcid.org/0000-0002-0683-0190>

Halil GÜNEK <https://orcid.org/0000-0002-2005-2743>

Lütfi NAZİK <https://orcid.org/0000-0003-1171-890X>

Gönderi: 31 Ekim 2020

Kabul: 02 Aralık 2020

Yayınlanma: 01 Temmuz 2021

Received: October 31, 2020

Accepted: December 02, 2020

Published: July 01, 2021

Cite as: Çiftçi E, Günek H, Nazik L. 2021. Natural environment characteristics in Seyfe Lake Basin (Kırşehir). BSJ Pub Soc Sci, 4(2): 42-53.

1. Giriş

Sulak alanlar; doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gelgit hareketlerinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşama ortamı olarak önem taşıyan

bütün sular, bataklık, sazlık ve turbiyeler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerler olarak tanımlanmaktadır (Sülük ve ark., 2013; Resmi gazete, 1994).

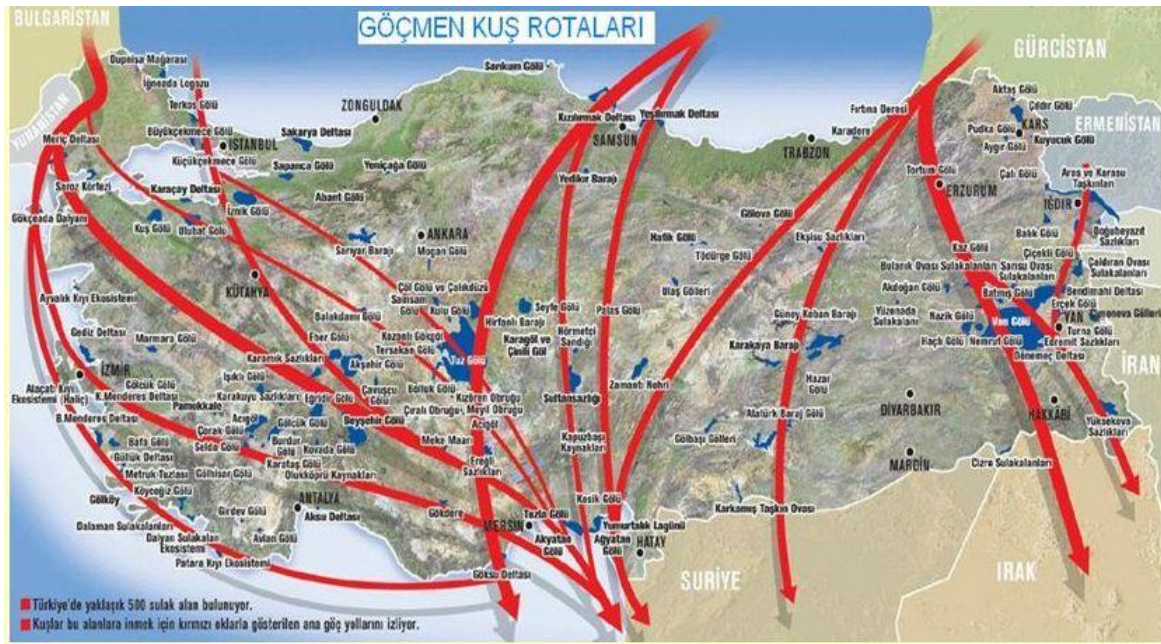
Sulak alanlar, yeraltı sularını besler veya boşaltır, taban suyunu dengeler, sel sularını depolar, taşkınları kontrol

eder, kıyılarda deniz suyunun girişini önler ve böylelikle bölgenin su rejimini düzenlerler. Buldukları yörede nem oranını yükselterek, başta yağış ve sıcaklık olmak üzere yerel iklim elemanları üzerinde olumlu etki yaparlar. Tortu ve zehirli maddeleri alıkoyarak ya da besin maddelerini (azot, fosfor gibi) kullanarak suyu temizlerler. Bitkiler, algler ve bazı bakteriler fotosentez yoluyla inorganik maddeleri organik besinlere dönüştürebilen canlılardır. Besin ağının işleminde yani enerji dönüşümünde madde döngüleri önemli yer tutmaktadır. Sulak alanlarda önemli yer tutan madde döngüleri; karbon döngüsü, azot döngüsü, fosfor döngüsü ve kükürt döngüsüdür. Bu madde döngüleri Ekosistemimizin devamı açısından son derece önemlidir (Çağırankaya ve Köylüoğlu, 2013). Sulak alanlar, Tropikal ormanlarla birlikte yeryüzünün en fazla biyolojik üretim yapan ekosistemleridir. Başta balıklar ve su kuşları olmak üzere gerek ekolojik değeri gerekse ticari değeri yüksek, zengin bitki ve hayvan çeşitliliği ile birçok türün yaşamasına olanak sağlarlar. Sahip oldukları işlevleri

bakımından sulak alanlar Dünya'nın en önemli ekosistemlerinden biridir. Biyolojik çeşitliliğin korunması ve doğal hayatın devamlılığının sağlanması açısından yeryüzünde özellikli bir yere sahiptirler. Yağmur ormanlarından sonra en zengin biyolojik çeşitliliğe sahip olan sulak alanlar, dünyadaki tüm bitki türlerinin %40'ını ve tüm hayvan türlerinin ise %12'sini barındırmaktadır (Tapan, 2008).

Seyfe Gölü de; tatlıdan tuzluya doğru değişkenlik gösteren sığ su alanları, bataklık alanları, sulak çayırlar, bozkır alanları gibi değişik ekolojik karakterdeki zengin beslenme ortamları; kuşlar için insanlardan ve yırtıcı hayvanlardan uzakta güven içerisinde kuluçka olanağı sağlayan ortamı; Anadolu Yarımadası üzerinde birleşen Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında süregelen iki göçmen kuş yolu üzerinde bulunması ve önemli sulak alanlarımızdan Sultanazade ve Tuz Gölü'ne oldukça yakın oluşu nedeniyle ülkemizin en önemli sulak alanlarından biri olma özelliğini kazanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Türkiye'deki göçmen kuş rotaları (Anonim 2020).

Ramsar Sözleşmesinde, bir sulak alanın uluslararası öneme sahip olabilmesi için kriterler belirlenmiştir. Bu kriterlere göre; düzenli olarak 25000'den fazla su kuşu barındıran ve besleyebilen sulak alanlar birinci sınıf (A Sınıfı); bu sayının 25000-10000 arasında olduğu sulak alanlar ikinci sınıf (B Sınıfı) sayılmaktadır. Bu yönüyle Seyfe Gölü, Türkiye'nin "A" Sınıfı Sulak Alanları arasında yer almaktadır. Göl ve çevresindeki 10700 ha'lık saha 26.08.1990 tarihinde Tabiatı Koruma Alanı, 1989 yılında 23585 ha'lık alan 1. Derece Doğal Sit Alanı ve 1994 yılında 10700 ha'lık alan Ramsar Sözleşmesi Listesine dâhil edilmiştir. Uluslararası Su Kuşları Araştırma Bürosu (IWRB) tarafından yapılan bir sınıflandırmaya göre "Seyfe Gölü I. sınıf kuş barınak alanı" olarak belirlenmiş ve dünyada korunması gereken en önemli kuş barınak

alanlarından birisi olarak kabul edilmiştir (Bozkır Çevre Der, 2010; Evirgen ve Gürpınar, 1987).

Seyfe gölü, ak pelikan, kaşıkçı, flamingo, sakarca, angıt, küçük kerkenez, toy, kılıçgaga, mahmuzlu kız kuşu, Akdeniz martısı, gülen sumru ve küçük sumru kuş türleri nedeniyle Önemli Kuş Alanı kriterlerini sağlamaktadır (Kılıç ve Eken, 2004).

Dönem dönem göl ve çevresine yapılan müdahalelerle, gölü besleyen kaynakların kanallarla kesilmesi, pompalarla su çekilmesi, kullanım ve koruma planlarından oluşacak olan yeterli yönetim planlarının hazırlanmamasından dolayı; göl zaman zaman kuruma noktasına gelmiştir. Son yıllarda olduğu gibi, gölde zaman içinde meydana gelen seviye değişimleri ekosistemimizde meydana gelen değişikliklerin küçük bir

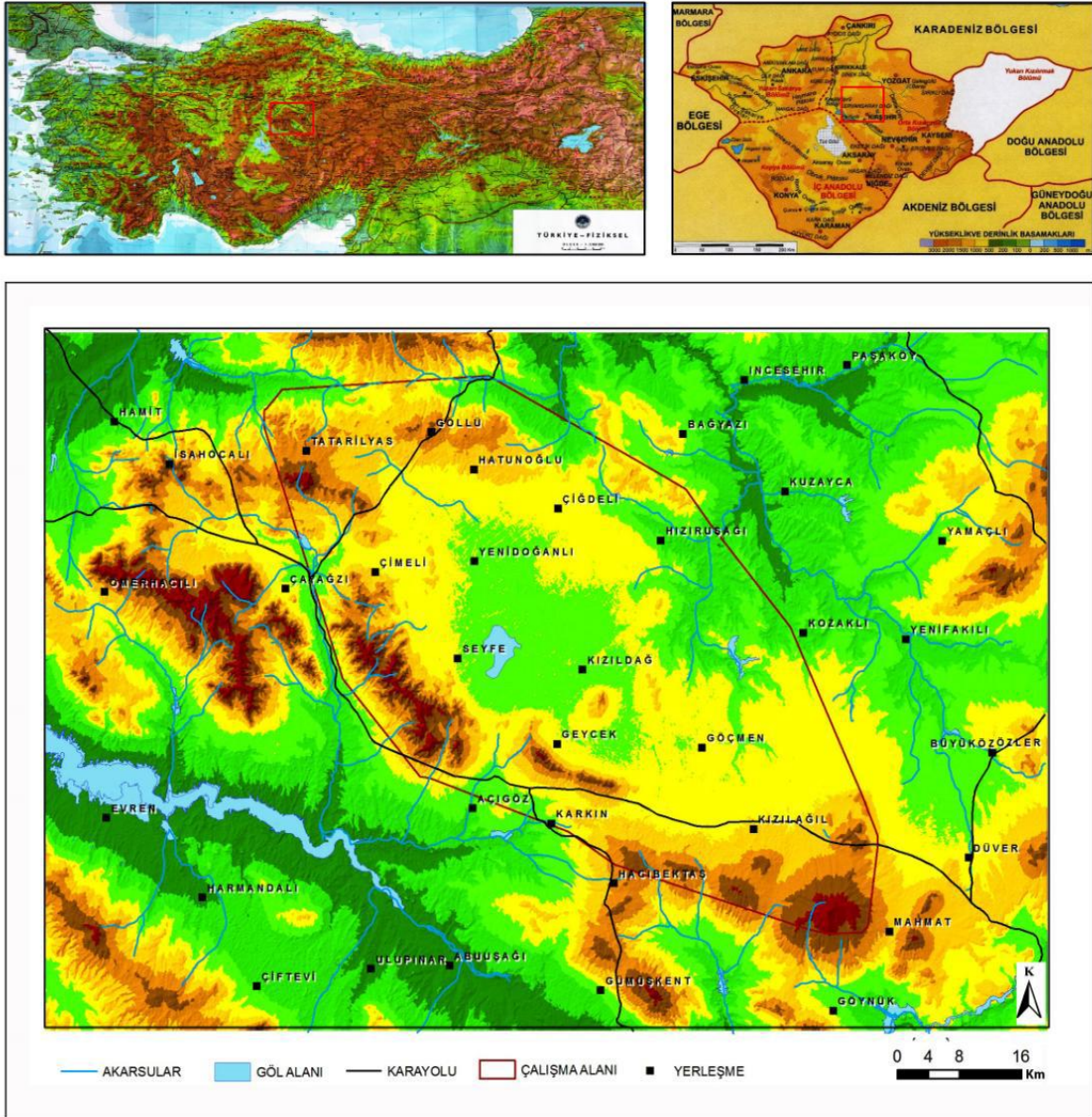
yansımalarıdır. Küresel iklim değişimine bağlı olarak yaşanan şiddetli kuraklık, kaçak kuyular, yeterince değerlendirilmeden açılan tahliye kanalları ve yanlış ürün deseninin seçilmesi sonucu kuruma tehlikesi ile yüz yüze kalan Seyfe Gölü'nün fauna ve florası tehlike altına girmiş tür sayıları geçmiş yıllara göre belirgin şekilde azalmıştır. Son yıllarda yapılan çeşitli etkinliklerle göldeki tehlikeli gidışe dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmada; Türkiye'nin on iki sulak alanından biri olan Seyfe Gölü ve çevresinin doğal ortam özelliklerinin araştırılması amaçlanmıştır. Havzanın jeolojisi,

jeomorfolojisi, iklimi, toprak ve bitki örtüsü ve hidrografik özellikler incelenmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışma alanı olan Seyfe Gölü; İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümü'nde, Kırşehir'e bağlı Mucur ilçesinin 16 km kuzeyinde yer alır. Matematiksel konum olarak, 39° 26' 15"-39° 05' 00" kuzey enlemleri ile 34° 12' 36"- 34° 36' 00" doğu boylamları arasında bulunur (Şekil 2).

Şekil 2. Seyfe Gölü havzasının lokasyon haritası.

Gölün deniz seviyesinden yüksekliği 1110 m'dir. Bu çalışmamızla birçok canlı türü için hayat kaynağı olan Seyfe Gölüne dikkat çekilmiştir. Çalışmamızda ilk olarak havzanın sınırları belirlenmiş, alan ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Havzanın Kırşehir -J32 ve Kırşehir-J33 paftalarına ait hâlihazır haritaları temin edilmiştir. Ayrıca Jeoloji ve jeomorfoloji haritaları temin edilerek

faydalanılmıştır. Havzanın iklimini ve iklimdeki değişimleri gözlemlemek için Kırşehir Meteoroloji Müdürlüğü'nden bölgedeki istasyonlara ait sıcaklık, basınç, yağış, rüzgâr, buharlaşma gibi istatistikî veriler temin edilmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Seyfe Gölü Havzasının Doğal Ortam Özellikleri

Etrafı Kızılırmak'ın kollarınca yarılmış, yüksekliği fazla olmayan platoluk bir alanda bulunan ve adını gölün batısında bulunan Seyfe Köyü'nden alan Seyfe Gölü Havzası; batı ve güney batıdan Kervansaray Dağları (en yüksek yeri 1679 metre) tarafından çevrelenmiştir. Güneyinde Ayırdağ (1550 m), kuzeyinde ise Belkuyu T (1357 m), Kılıçık T (1398 m), Guarkaç Tepe (1360 m) bulunur (Sayhan, 2000).

Seyfe Gölü Havzası, prehistorik dönemlerden beri yoğun yerleşmelere sahne olmuştur. Holosen döneminde, değişen göl kenarlarında birçok höyük kurulmuştur. Günümüzde göl çevresinde toplam altı adet köy bulunmaktadır. Bu köyler; Seyfe, Gümüşkümbet, Yazıkınık, Budak, Kızıldağ ve Eskidoğanlı köyleridir. En yüksek nokta, batıda 1679 m ile Kervansaray Tepesidir. Doğuda ise, 1135 m' ye kadar ulaşan küçük tepeler ile sınırlıdır. Seyfe Gölü'nün çevresinde yaklaşık 45 km²'lik bataklık alanlar bulunur (Tapan, 2008). Bu nedenle göl kıyılarının büyük bir bölümü çamurludur. Havzanın batı ve güneybatısında Seyfe Köyü ile Gümüşkümbet Köyü arasındaki az eğimli alanlarda birikinti yelpazeleri oluşmuştur. Yarı kurak bölgelerdeki playa gölleri kenarında gelişen pediment veya birikim glasilerine benzeyen bu birikinti yelpazeleri tarım alanı olarak kullanılmaktadır.

Gölü besleyen en büyük debili kaynak olan Seyfe kaynağının suları, çevresindeki tarım alanlarının sulanmasında kullanılır. Günümüzde bütünüyle kuruyan ve yok olan bu kaynağın çevresinde ve batı kıyılarında kavaklık ve söğütlük alanlar bulunmaktadır. Gölün kuzeyinde göl kıyısına kadar uzanan geniş bozkır alanları mevcuttur. Diğer kıyılar genellikle tarlalarla çevrilmiştir (Tapan, 2008).

Seyfe Gölü Havzası genelinde; oluşum özellikleri, litolojileri ve yapısal özellikleri ve yaşları birbirinden farklı ve Paleozoik'ten günümüze kadar farklı yaş aralığında çökelmiş tortul, metamorfik ve volkanik kökenli kayalarla kaplıdır. Havzanın temelinde Kırşehir Masifine ait Paleozoik yaşlı mermer, şist, gnays, amfibolit ve kuvarsitler yer alır. Havzayı çevreleyen dağlık alanlar bu Paleozoik yaşlı metamorfiklerden meydana gelmiştir. Havza çevresindeki Paleozoik arazi daha sonra yoğun bir tektonizma geçirmiştir. Paleozoik arazi üzerinde oluşan faylanmalar Tersiyer çökellerinde özellikle Miyosen-Pilyosen yaşlı Kızılırmak Formasyonu üzerinde belirsizdir.

Seyfe Gölü; etrafı yüksek dağlarla çevrili, hidrografik olarak kapalı havza özelliğindedir. Havzanın uzanımı kuzeybatıdan güneydoğuya doğrudur. Genel olarak 1115-1350 metreler arası yüksekliklerde uzanan havzanın jeomorfolojisini etkileyen faktörler iklim, tektonizma, paleotopografya ve Kızılırmak'ın Pliyo-Kuvaterner gelişimidir. Havzada oluşan metamorfik seri Mezozoik ve sonrasında oluşan orojenik hareketler sonucunda şekillenmiş, çukur alanlar ve çevresindeki yükseltiler oluşmuştur. Oluşan çukur alanlar Neojen göl çökelleri ile

örtülmüştür. Havza, yarı kurak iklim bölgesinde bulunur. Morfolojisi bu iklimin etkisi altında oluşmuştur. Kapalı havza olmasından dolayı yağışlı ve kurak mevsimlerde su seviyesi büyük değişiklikler gösterir. Kurak dönemde yörenin yağış almayışı, derelerin kurumması, kaynak sularının sulamada kullanılması ve buharlaşma nedeniyle gölün su seviyesi 60-70 cm 'ye kadar düşer. Gölün doğusunda oluşan çamur düzlükleri dikkat çeker (Şekil 3).

Şekil 3. Gölün etrafında oluşan çamur düzlükleri.

Yaklaşık 4900 hektara ulaşan çamur düzlükleri oluşmaktadır. Su seviyesinin yükseldiği dönemlerde ise gölalanı 7800 hektara ulaşabilmektedir. Seyfe Gölü Havzasında, İç Anadolu Bölgesinin tipik karasal iklim koşulları hüküm sürmektedir. Alan 2002 yılından 2008 yılına kadar şiddetli kuraklığın etkisi altında kalmıştır. 1929-2001 yılları arasında 379,6 mm olan ortalama yağış miktarı, 2001 yılından itibaren düşmüştür. 2001-2008 yılları arasında ortalama yağış miktarı 288 mm'ye düşmüştür. Göl, 2005 ve 2008 yıllarında tamamen kurumuştur. 2009 kışının nemli olması, yaz mevsiminin diğer yıllara göre daha serin geçmesi gölün tekrar su tutmasını sağlamıştır. Buna bağlı olarak birçok kuş türü 2009 yılında alana geri dönmüştür. Bu da Seyfe Gölü'nün kuşlar için hala önemli bir alan olduğunu ve varlığını sürdürdüğü sürece tercih edildiğinin en önemli göstergesidir.

İç Anadolu Bölgesi dolayısıyla da Kırşehir ve havzası soğuk dönemde Sibiryaya antisiklonu, polar cephe depresyonları ile Akdeniz depresyonlarının etkisi altına girer. Sıcak dönemde ise Azor antisiklonu etki alanını daha doğuya genişletir ve Muson alçak basıncının kuzeybatı uzantısı olan Basra alçak basıncı alır (Türkeş, 2007). Göl çevresindeki halkın temel geçim kaynağını tarla tarımı ve hayvancılık oluşturmaktadır. Halkın % 90'ı geçimini bu yolla sağlamaktadır. Havzanın % 91,7'sinde kuru tarım, % 8,3'ünde ise sulu tarım yapılmaktadır. Tarımı yapılan başlıca ürünler buğday, şeker pancarı, arpa, mercimek, nohut, fasulye, yulaf ve ayçiçeğidir. Son zamanlarda yem bitkileri tarımı büyük önem kazanmıştır. Az da olsa meyve ve bağ tarımı da yapılmaktadır (Şekil 4). Havzada mera alanların geniş yer tutması, mera hayvancılığını ön plana çıkarmıştır. Ancak

aşırı otlatma meraların bozulmasına ve fonksiyonlarını yitirmesine neden olmaktadır.

Göldeki en önemli canlı gurubunu su kuşları oluşturmaktadır. Göl suyu tuzlu olduğu için, gölde balık türlerine rastlanmaz. Göl çevresinde yapılan gözlemler sonucunda göl ve çevresinde 187 çeşit kuş türü tespit edilmiştir (Kılıç ve Eken, 2004). Bu sayı göç dönemlerinde daha da artmaktadır. Flamingolar en dikkat çekici kuş türlerindedir (Şekil 5).

Şekil 4. Seyfe Gölü çevresindeki tarım alanları.

Şekil 5. Göl çevresi flamingolar için önemli üreme ve konaklama alanlarıdır.

Arkeolojik kazılarda ele geçen buluntulardan yöreye ilk yerleşimlerin Tunç Çağında (MÖ 3500-2000 yılları) olduğunu göstermiştir. Göl ve çevresinde bu döneme ait 20 höyük vardır (Şekil 6).

Şekil 6. Seyfe Gölü çevresindeki höyükler bölge için tarihi ve kültürel zenginliktir.

Bu höyüklerden Yazıkınık Höyüğü, Mucur İlçesi'ne bağlı Yazıkınık Köyü'nün kuzeyindedir. Seyfe Gölü'nün hemen güneyinde yer alan bu yerleşme konik formudur. Doğu-

batı yönünde uzunluğu 150 m, kuzey-güney yönünde uzunluğu ise 194 m., olan höyük 22 m yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006). Yer yer kaçak kazı izlerine rastlanan höyükte Demir Çağı, Hellenistik ve Roma dönemine ait buluntular elde edilmiştir (Ünsal ve Poyraz, 2017). Yapılan araştırmalar, tarih boyunca göl kıyısına yerleşen halkın tarımla uğraştığını ortaya çıkarmıştır. Halkın bir yandan tarımla uğraşırken diğer yandan da göçmen kuşları avlayarak beslendikleri tahmin edilmektedir. Höyüklerden çıkarılan tarihi eserler Kırşehir Müzesi'nde korunmaktadır (Çevre Bakanlığı, 1998; İl Çevre Orman Müd., 2008). Göl çevresindeki höyükler takip edilirse 8000 yıllık göl seviyesi belirlenmiş olur.

3.1.1. Havzanın jeolojisi

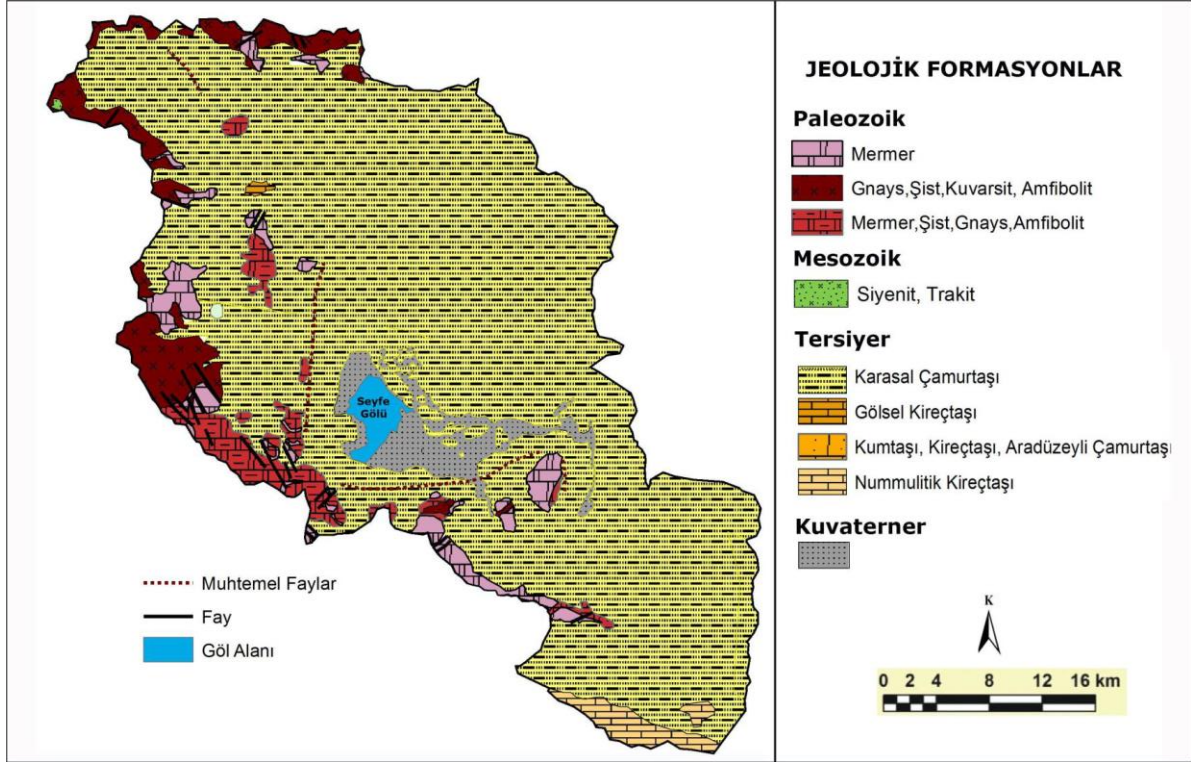
Seyfe Gölü'nün bulunduğu alan kapalı havza özelliğindedir. Bu kapalı havza bir kıvrım sisteminde yer alır. Havzada metamorfik ve tortul birimler yaygın olarak bulunurken çok dar alanda da magmatik birimler yüzeylenmektedir. Bölgede en eski birim Paleozoik yaşlı Kırşehir Masifidir. Havzanın temelini oluşturan bu birim mermer, şist, gnays, amfibolit ve kuvarsitlerden oluşur. Kırşehir Masifi olarak bilinen bu metamorfik seri kendi içinde farklı formasyonlara ayrılmıştır. Bu formasyonlar, Kaledoniyen Orojenezi Ardenik Fazı ile metamorfe olmuş ve kıvrımlanmıştır. Bu orojenik faaliyetler sırasında granit ve diyorit türünde intrüzyonlar gerçekleşmiştir (Güzel,2004). Oluşan magmatik kayalar havzada Buzlukdağ civarında yüzeylenmektedir. Bu magmatik kayalar Buzlukdağ Siyenitoyidi ve Karahıdır volkanik üyesi olarak adlandırılmaktadır. Bu birimler Alt Eosen ve Kuvaterner sedimanları tarafından uyumsuzlukla örtülürler. Havza çevresindeki Paleozoik arazi daha sonra yoğun bir tektonizma geçirmiştir. Paleozoik arazi üzerinde oluşan faylanmalar Tersiyer arazisi üzerinde görülmemektedir (Sayhan, 2000).

Havzada Tersiyer kayaları geniş yer kaplar. Eosen'den itibaren su altında kalmaya başlayan havza içerisinde derin deniz ortamının etkisinde, eski temel üzerine diskordans olarak kalkerler oluşmuştur (Güzel,2004). Bu durgun dönemden sonra Oligosen'deki tektonik hareketler sonucu faylanmalar meydana gelmiştir. Oligosen serilerinin içinde jips gibi evaporitik çökellerin yanında kalker ve kumtaşı gibi litolojiler bir arada bulunur. Bu durum bu dönemde denizin sığ ve sıcak olduğunu gösterir. Oligosendeki regresyon ve kıvrımlanmalara bağlı olarak Havzayı oluşturan faylar gelişmeye başlamıştır. Gölü besleyen kaynaklar bu faylanmalar sonucunda oluşmuştur. Havzadaki en önemli fay Seyfe- Eskidoğanlı -Yazıkınık - Kızıldağ -Yeniyapan fayıdır. Oligosen sonları ve Neojen dönemde arazide göl halini almış olan arazide göl kalkerleri oluşmuştur. Miyosen yaşlı gölsel kireçtaşları ve Üst Miyosen-Pliyosen yaşlı tuf, jips, anhidrit, killi kireçtaşı, çakıltaşı, kumtaşı bantları içeren çakıllı kumlu gevşek çamurtaşları havzada yer alır (Şekil 7).

Havza'da Kuvaterner, alüvyonlarla karakterize edilir. Havza tabanında bulunan bu alüvyonlar yüksek oranda

tuz ve kireç içermektedir. Göl kenarında mevsimsel buharlaşmalara bağlı olarak evaporitik çökeller oluşmuştur. Bu çökellerden Havzayı çevreleyen dağ yamaçlarına kadar birikim glasileri yer alır. Genellikle değişik boyutta ve köşeli malzemeden oluşan glasilerin oluşumunda; Kuvaterner'deki epirojenik hareketler,

yerçekimi ve sellenme etkili olmuştur. Buna karşılık, mevsimlik derelerin Göle yaklaştıkları yerlerde birikinti yelpazeleri oluşmuştur. Alanın en genç oluşumları olan alüvyon çökelleri vadi ve akarsu yataklarında, Havza ve düzlüklerdeki çakıl, kum, kil depolanmalarıdır.

Şekil 7. Seyfe Gölü kapalı havzasının jeoloji haritası.

Seyfe Gölü'nün içinde bulunduğu Seyfe Fay Zonu, Seyfe Gölü çöküntü alanını kontrol eder. Seyfe Fay Zonu kuzeybatıda Taşkovan Köyü ile güneydoğuda Hasanlar Beldesine kadar uzanan sağ yanal doğrultu atımlı ve normal faylardan oluşan, yaklaşık 120 km uzunluğunda ve sürekli olmayan birkaç yüz metre ile 20 km uzunlukta birbirine koşut uzanan faylardan oluşur (Koçyiğit, 2003). Seyfe Fay Zonu'nun, kuzeybatısında, 19.04.1938 tarihinde meydana gelen deprem ile kırılan sağ yanal doğrultu atımlı Akpınar Fayı yer alır. Akpınar ilçesinin kuzeydoğusunda ise B-KB ve D-KD uzanımına sahip olan Seyfe Fay Zonu ile ilişkisi net olmayan ve sıcak su çıkışı ve alüvyal yelpaze oluşumları ile karakteristik olan sağ yanal doğrultu atımlı Manahözü Fayı bulunmaktadır. Çoğun Köyü'nün doğusundan başlayan ve Boztepe ilçesinin batısına kadar uzanan, sağ yanal doğrultu atımlı Boztepe Fayı bulunur. Bu fayın güneydoğuya devamı olan ve Kervasaray Dağlarının doğu yamacında büküm yapan ve normal fay karakteri taşıyan yaklaşık 18 km uzunluğundaki Gümüşkümbet Fayı yer alır.

Havzanın tabanında Kırşehir Masifi olarak adlandırılan metamorfik seri bulunmaktadır. Bu metamorfik birim Kaledoniyen Orojenezi Ardenik Fazı ile metamorfize olmuş ve kıvrımlanmıştır. Mezozoik'teki bu orojenik faaliyetler sırasında granit ve diyorit cinsinde

intrüzyonlar gerçekleşmiştir. Orta Anadolu Granitoidleri olarak adlandırılan plütonik kayalar temele ait metamorfik birimler ile ofiyolitleri sıcak dokanaklarla kesmişlerdir. Baranadağ Granitoidi, Buzlukdağ ve Çayağzı Siyenitoidleri ile Kötüdağ Volkaniti bu kayaların tipik örnekleridir. Oluşan Oligosen-Alt Miyosen yaşlı paleocoğrafik çukurluklara, Kızılırmak Formasyonu'nun gelmesi, bu formasyon üzerindeki yarı graben özelliğindeki çöküntülere de suların dolması ile Seyfe Gölü oluşmuştur.

Havzadaki faylanmalar sonucunda havzanın kuzeybatısı yükselmiş ve göl sekileri oluşmuştur. Bu sekiler kuzey ve kuzeybatıda yaygın olarak görülürken gölün kaydığı güneydoğuda fazla görülmez. Yazıkınık mevkisinde görülen sekiler geçmişte bu bölgede bulunan akarsu sekileridir. Bunlar Göle bağlanan yelpaze türü deltanın aşındırılması sonucu oluşan fay dikliği olabilir. Burada doğu-batı yönünde uzanan akarsu faylanma sonucunda parçalanmış ve gölalanı oluşmuştur. Çarpılma sonucunda göl doğuya-güneydoğuya doğru kaymıştır.

3.1.2. Havzanın jeomorfolojisi

Seyfe Gölü, etrafı dağlarla çevrili kapalı havza özelliğindedir. Uzanımı kuzeybatıdan güneydoğuya doğru olan Havzanın kotu, 1115-1350 metreler arasındadır. Havzanın jeomorfolojisini belirleyen

faktörler iklim, paleocoğrafya ve jeolojik yapıdır. Havza, yarı kurak iklim bölgesinde bulunur. Morfolojisi bu iklimin etkisi altında şekillenmiştir. Kapalı havza özelliğinde olmasından dolayı yağışlı ve kurak mevsimlerde su seviyesi büyük değişiklikler gösterir. Buharlaştırmanın yanında, küresel ısınma sonucunda bölgede yağışların azalması ve 2000 yılından beri şiddetli kuraklığın yaşanması nedeniyle; dereler büyük ölçüde kurumuştur. Aynı zamanda gerek yağış azlığı ve gerekse kaçak kuyulardan kontrolsüz su alımı nedeniyle, gölü besleyen karstik kaynaklar, büyük ölçüde çekilmiştir. Yaşanan bu olumsuzluklar gölün kuruma sürecini hızlandırmıştır. Gölün su seviyesi 60-70 cm 'ye kadar düşer. Günümüzde gölün bulunduğu alanın tuzla kaplı ve rüzgâr erozyonuna açık, tarım alanlarını tehdit eden bir tuz çölü haline geldiği gözlenmektedir (Kıymaz, 2010).

Göl ve çevresi sade bir görünüme sahiptir. Havzanın batı ve güneybatısını Kervansaray Dağları (1679 m) çevreler. Güneyden Ayrıdağ (1550 m), kuzeybatıdan Ziyaret Tepe (1465 m), kuzeyden Kılçık Tepe (1398 m), Guarkaç Tepe (1360 m) ve Belkuyu Tepe (1357 m) ile çevrilmiştir. Havzanın doğu sınırını ise Boztepe (1182 m.), Arkaç Tepe (1187 m), Gölyeri Tepe (1216 m) ile 1205 m yüksekliğindeki Bostanlı Tepe ve Kalkada Tepe (1155 m) oluşturmaktadır (Sayhan, 2001). Ayrıca ova içinde ise Kızıldağ (1362 m), Sarımsak Tepe (1228 m), Kayapınar Tepe (1256 m), Kak Tepe (1188 m), Ağılıhüyük Tepe (1146 m), Tatarhüyük Tepe (1167 m), Kale Tepe, Kel Tepe, Tilkideliği Tepe vb. dağ ve tepeler yer almaktadır (Güzel, 2004).

Havzadaki dağlık alanlar; Paleozoik yaşlı Kırşehir Masifi'ne ait metamorfik kayalardan meydana gelmiştir. Bu yaşlı birimler, akarsular tarafından parçalanmış ve aşınımına maruz kalmışlardır. Bu aşınım alanlarında; bu birimlere ait olan genel olarak mermer, şist, gnays, amfibolit ve kuvarsitlerden meydana gelen metamorfikler, Pleistosen başında meydana gelen düşey blok hareketleri ve bölgede hâkim olan subtropikal iklim koşulları ve değişimlerinin denetiminde büyük ölçüde aşınımına uğramıştır. Gerek önceki dönemlerde oluşan farklı yükseltilerdeki aşınım yüzeyleri ve Pleistosen başında gelişmeye başlayan yeni aşınım şekilleri, özellikle çalışma alanının batı, kuzey ve güney kesimlerinde, belirgin yükseklikler halinde gözlenmektedir.

Havzada iki farklı glasi yüzeyi görülmektedir. Dağdan inen dereler tabana ulaşmadan ikinci bir glasi yüzeyi tarafından kesilmektedir. Gümüşkümbet Köyü yakınlarındaki drenaj alanlarının kaybolduğu alanlar, buradaki derenin burada kurduğunu gösterir ve eski göl seviyesini işaret eder.

Seyfe Gölü Havzası'nın en alçak kesiminde Seyfe Gölü yer alır. Gölün tabanında Oligosen yaşlı kireçtaşı, kumtaşı, jips ve klorürlü seriler yer alır. Bu evaporitik çökeller, geçirimsiz litolojik özellikleri nedeniyle; göl sularının derine sızmasını önledikleri gibi, göl sularının kimyasal

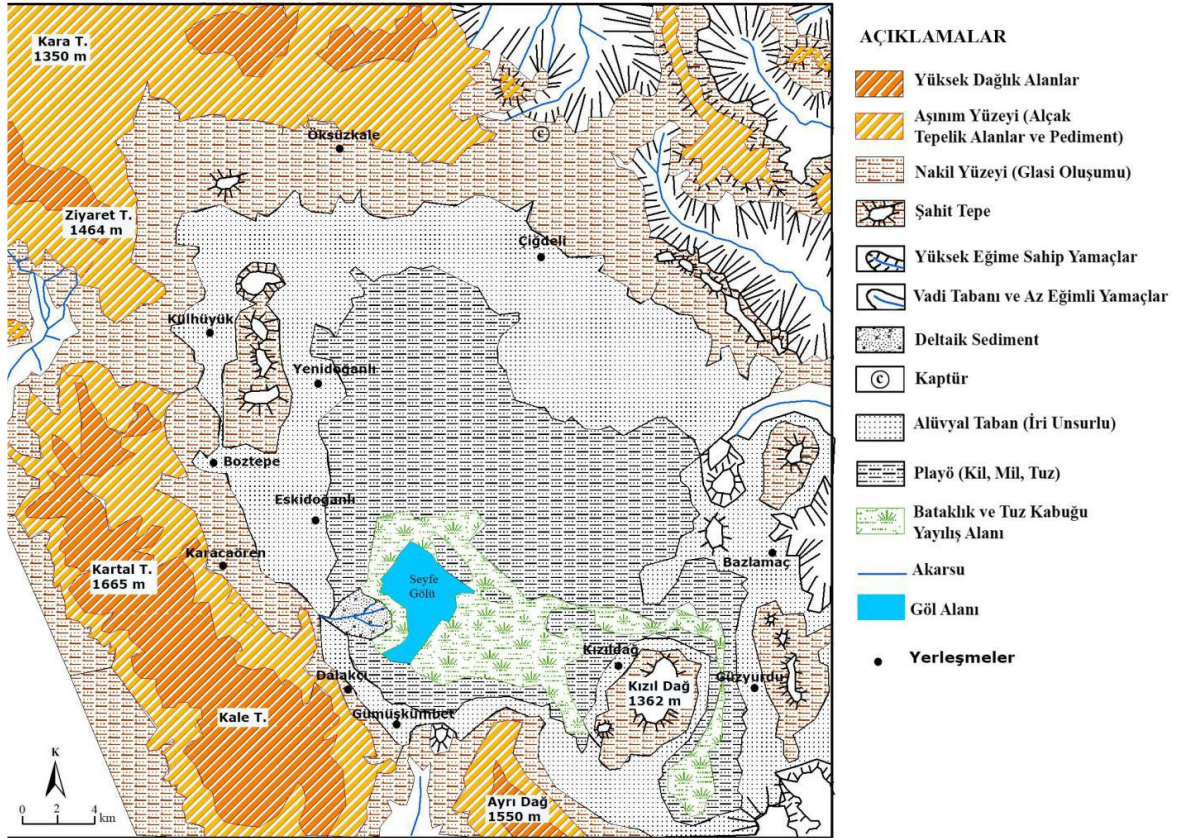
bileşimini de belirlemişlerdir.

Havza genel olarak playaya ve bolson özelliğindedir. Yaklaşık olarak 311 km² lik alan kaplayan playaya düzlüğünde eğim % 1,5 civarındadır. Bu alan içinde kurak dönemlerde 13 km² ye kadar çekilen gölalanı yağışlı dönemlerde 70 km² ye kadar çıkar. Havzadaki faylanmalar sonucunda havzanın kuzeybatısı yükselmiş ve göl sekileri oluşmuştur. Bu sekiler kuzey ve kuzeybatıda yaygın olarak görülürken gölün kaydıgı güneydoğuda fazla görülmez.

Yazıkınık mevkinde görülen sekiler geçmişte bu bölgede bulunan akarsu sekileridir. Burada doğu-batı yönünde uzanan akarsu faylanma sonucunda parçalanmış ve gölalanı oluşmuştur. Çarpılma sonucunda göl doğuya-güneydoğuya doğru kaymıştır Oligosen'deki faylanmadan sonra Kuvaternerdeki epirojenik hareketlerle havzanın şekillenmesi devam etmiştir. Yani Havzanın jeomorfolojisinin belirlenmesinde faylanmalar ve asimetric epirojenik hareketler etkili olmuştur. Dağlık kesimlerden akarsu ve sellenmelerle aşındırılan malzemeler playanın etrafında yamaç molozlarını içeren sedimanter bir kuşak oluşturmuştur. Bu tortul kuşak aynı zamanda eski göl seviyesini de işaret eder. Ayrıdağ civarında bulunan höyükler de göldeki seviye değişimini net olarak göstermektedir (Şekil 8).

Oligosen'de Havzayı meydana getiren faylar, günümüzde gölü besleyen kaynakların gelişiminde belirleyici olmuşlardır. Bu kaynaklardan en büyüğü Seyfe Kaynağıdır. Bu kaynağın oluşturduğu Seyfe Deresi sularını Seyfe Gölüne boşaltmaktadır. Seyfe Kaynağının oluşturduğu dere eğimin az olduğu yerlerde kollara ayrılır. Seyfe Deresi ve kollarının taşıdığı ince unsurlu malzemenin birikmesi ve sellenmenin etkisiyle göl kenarında yelpaze türü deltalar (fan delta) gelişmiştir. Oluşan bu yelpaze türü deltalar birleşerek, göl çevresinde geniş bir kuşak oluştururlar. Gümüşkümbet Köyü ve Seyfe Köyü arasında oluşan birikinti yelpazeleri tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Seyfe kaynağının önüne, çevre köylerin içme suyu temini için yapılan setler; kaynak sularının göle ulaşmasına engel olmuş ve gölün beslenmesi büyük ölçüde azalmıştır. Bu durum göl ekosisteminin bozulmasına neden olmuştur.

Havzada hakim morfoloji Birikim glasileridir. Özellikle 1200-1250 metreler arasında havza tabanı ve çevredeki dağlık alanlar arasında kolloidal malzemenin biriktiği alanlardaki moloz ve yamaç döküntüleri periyodik akışlı derelerin depresyonun tabanına indiği aşağı çığlarında birikinti yelpazelerini oluşturmuşlardır. Birikinti yelpazelerini oluşturan bu enkaz ve moloz yığınları zaman içinde birleşerek bir yüzey oluştururlar. Bu yüzeylere kurak bölge morfolojisinde glasi veya bahada denir (Sayhan, 2000). Özellikle Ayrıdağ önünde tipik glasi alanları tespit edilmiştir. Ayrıdağ civarındaki paleo-vadi, tektonizma ile Kızılırmak tarafından kapılmıştır. Grabenleşme fazla olduğu için kapma olayı durmuştur.

Şekil 8. Seyfe Gölü kapalı havzasının jeomorfoloji haritası.

3.1.3. Havzanın iklimi

Seyfe Gölü Kapalı havzası, subtropikal kuşakta, Akdeniz iklim tipi olarak adlandırılan jenetik makro klima alanının bir bölümü içerisinde yer alır. Ayrıca zaman zaman, kuzey ve güneyinde yer alan hava kütlelerinin etkileri altına girmektedir. Kışın polar kökenli yazın ise tropikal kökenli hava kütlelerinin etkileri altında kalır.

Havzada, İç Anadolu Bölgesi'nin tipik karasal iklim koşulları hüküm sürmektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı geçmektedir. Thorntwait'in iklim tasnifine göre, Kırşehir yarı kurak iklim özelliğine sahiptir. Bölge "Orta Kuşak Kara Tesirli Sıcaklık Rejimi"

özelliğine sahiptir. Kışın Sibiryaya antisiklonu, polar cephe depresyonları ile Akdeniz depresyonlarının etkisi altına girer. Sıcak dönemde ise; Azor antisiklonu etki alanını daha doğuya genişletir. Güneydoğuda ise Basra alçak basıncı etkili olur (Türkeş, 2007).

Kırşehir DMİ verilerine göre; 1930 ile 2002 yılları arasında yıllık ortalama sıcaklık 15°C, Ocak ayı ortalama sıcaklığı -0,3 °C dir. Bu aydan itibaren mevsim sıcaklığına ve iklim özelliklerine bağlı olarak sıcaklık değerleri artmaktadır. Temmuz ayı ortalama sıcaklığı 23,5 °C dir. Yıllık ortalama sıcaklık, 1985 ile 2020 yılları arasında 11,5 °C değerindedir (Tablo 1 ve Tablo 2).

Tablo 1. Mucur DMİ 17758 nolu istasyona ait uzun yıllar sıcaklık değerleri (1930-2002)

Ay	Ortalama Sıcaklık (°C)	Maksimum Sıcaklık (°C)	Minimum Sıcaklık (°C)
1	-0,3	17,5	-19,1
2	0,9	17,5	-18,0
3	6,2	27,8	-7,1
4	10,1	31,2	-3,6
5	15,2	33,0	0,3
6	20,3	35,8	6,9
7	23,5	38,9	10,2
8	24,0	39,5	9,2
9	18,1	35,2	0,8
10	27,4	30,2	-0,6
11	17,7	22,6	-12,6
12	17,9	18,8	-15,9

Tablo 2. Mucur DMİ 17758 -4817 nolu istasyonlarına ait sıcaklık değerleri (1985-2020)

Ay	Ortalama Sıcaklık (°C)	Maksimum Sıcaklık (°C)	Minimum Sıcaklık (°C)
1	-0,3	2,2	-6,8
2	0,9	5,7	-6,1
3	5,4	9,1	-1,6
4	10,8	15,1	7,4
5	15,3	18,4	11,8
6	19,7	20,9	18
7	22,6	24,9	19,4
8	23	26,4	21,3
9	19,9	26	16,4
10	12,9	17,3	9,6
11	6	10	1,3
12	1,3	5,8	-2,9

En hızlı rüzgâr genellikle kuzey-güneybatı yönlerinde esmekte olup, hızı 8 Bofor civarındadır. Ortalama basınç 874,8 hPa'dır. Yıllık ortalama rüzgar hızı 2,0 m/sn.dir. 42 yıl içerisinde yıllık ortalama kuzey yönlü rüzgâr sayısı 202 olarak kaydedilmiştir. Fırtınalı gün sayısı ise yıl içinde ortalama 3-4 gündür.

Rüzgârın doğu yönlerindeki frekansı topografik özelliklerden dolayı daha düşüktür. Kırşehir'in doğusundaki Kervansaray Dağları ve uzantısı olan tepeler rüzgarlara doğal bir engel oluşturmaktadır (Yiğitbaşıoğlu, 1993). Bölgede güney-güneydoğudan esen keşişleme 20 m/sn hıza ulaşabilmektedir. En fırtınalı

günler ocak ayında görülmektedir. En hızlı rüzgâr mart ayında 20 m/sn hızla esmiştir (Çevre Bakanlığı, 1998; İl Çevre Orman Müd., 2008).

Bir ülkenin su potansiyeline etki eden en önemli unsur yağıştır. Türkiye'de yağış miktarı ve yağış dağılışı üzerinde hava kütleleri-cephe sistemleri, yer şekilleri, coğrafi konum gibi faktörler etkili olmaktadır. Mucur Devlet Meteoroloji İstasyonu verilerine göre; 2005-2020 yılları arasında aylık ortalama yağış 47,1 mm ile ocak ayında maksimum seviyede iken, 7,8 mm ile temmuz ayında minimum seviyeye düşmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Mucur DMİ 17758 -4817 nolu istasyonlarına ait aylık ortalama yağış değerleri (2005-2020)

Ay	Ortalama Yağış (mm*)	Maksimum Yağış (mm)	Minimum Yağış (mm)
1	47,1	117,6	11,6
2	33	77	3,2
3	34,6	76	6,9
4	28,9	58,6	12,3
5	41,8	76,1	10,4
6	50,2	165,2	7,8
7	7,8	34,1	1,7
8	8,9	57,6	0,8
9	16,5	57,4	3
10	27,8	110,4	1,8
11	33,1	85,6	4
12	40	95,2	6

*mm=kg/m²

Yıllık ortalama yağış miktarı 365 mm seviyesindedir. 1990-2020 yılları arasındaki yağış dağılımındaki dalgalanma Göl seviyesindeki değişim üzerinde iklimin etkisini görmemiz açısından önemlidir (Tablo 4). En fazla karla örtülü gün sayısı ocak ayında, en yüksek kar örtüsü kalınlığı ise şubat ayında tespit edilmiştir. Mucur Meteoroloji İstasyonu'nun verilerine göre karla örtülü gün sayısı yılda ortalama 39'dur.

Yıllık ortalama bağıl nem %65 olup, ortalama bağıl nem kış aylarında maksimum değerine, ağustos ayında ise minimum değerine ulaşmaktadır. En düşük bağıl nem %2 ile nisan ayında ölçülmüştür. Kırşehir'de buharlaşma ile sıcaklık arasında paralellik vardır. Ocak ayında 20,1 mm.

ile en düşük buharlaşma, temmuz ayında ise 233,9 mm. ile en yüksek buharlaşma görülür.

3.1.4. Havzanın toprak ve bitki örtüsü

Seyfe Gölü çevresinde alüvyal, hidromorfik, halomorfik olmak üzere üç çeşit toprak türü yaygın olarak görülür. Alüvyal Topraklar, Göl çevresinde derelerin taşıdığı malzemenin birikmesi ve dere ağızlarında taşkın sularının getirdiği killi ve siltli birikintilerdir. Kuvaterner yaşlı bu alüvyonlar, kahverengi özelliktedir. Geçirgenlikleri değişkendir. Organik maddece fakir olan bu toprakların profil derinliği 150 cm ve daha derindir. Gölün batı, güney ve güneydoğusunda yaygın olarak görülürler.

Hidromorfik topraklar, nemlerinin fazla olmaları ile tipiktirler. Çevrede hâkim olan bu topraklar CaCO₃ bakımından zengindirler. Renkleri kahverenginin tonları ile yeşilimsi sarı ve kırmızı arasında değişir (Ergen, 2005). Halomorfik topraklar tuzlu ve alkali topraklardır. Drenaj özellikleri çok zayıf olan bu topraklardaki NaCl ve Na₂SO₄ toprakta bitki yetişmesini büyük oranda

engellemektedir. Genel olarak havzanın kuzeydoğusunda bulunan Halomorfik topraklar; çayır altında, tümsek, çıplak kısımlar alçak olmak üzere özel bir mikro rölie oluşmuştur. Kurak yaz döneminde bile yüksek taban suyuna sahip olan çorak topraklar, havzanın en alçak kesimlerinde yer alırlar.

Tablo 4. Mucur DMİ 17758 -4817 nolu istasyonlarına ait yıllık yağış miktarı (1990-2020)

Yıl	Yıllık Yağış Miktarı (mm*)	Yıl	Yıllık yağış Miktarı(mm)
1990	394,4	2009	478,6
1991	472,7	2010	463,8
1992	388,8	2011	423
1993	281,1	2012	322,2
1994	314,1	2013	248,6
1995	529,3	2014	376,4
1998	566,9	2015	391,7
2001	344,1	2016	384,2
2002	374,3	2017	340,1
2003	330	2018	389,1
2004	293,2	2019	473,4
2007	374,8	2020	229,5 (ilk 10 ay)
2008	321,7		

Havzanın çevresinde Neojen tortuları yer alır. Yüzeyin büyük bölümü çıplaktır. Neojen tortular kum, çakıl, kil, silt, marn ve kaba göl kalkerlerinden oluşmaktadır. Genel olarak Havzada çorakçıl otlar bulunur. Seyfe pınarının sularının tutulduğu rezervuarın çevresinde sazlıklar ve gölün batı kıyılarında kavak, söğüt ve ceviz ağaçlarından oluşan alanlar bulunur. Gölün kuzeyinde ise geniş bozkır alanları mevcuttur. Diğer kıyılar tarlalarla çevrilmiştir. Gölü çevreleyen alanlar ağaç ve çalı örtüsünden yoksundur. Göl suyu tuzlu olduğundan, su içi bitkilerine rastlanmaz. Tuzlu suyun etkili olduğu yerlerde ve tuzlu bataklıklarda bu habitatların karakteristik bitkileri olan *Pandera pilosa*, *Holocnemum strobilaceum*, *Camphorosma monspeliace* gibi bitkiler hâkimdir. Seyfe Gölü ve çevresinde yapılan çalışmalar sonucunda 53 familyaya ait 289 bitki türü tespit edilmiş olup, bu türlerin 27'si (% 9) endemik, 2'si reliktir.

Özellikle halofitik (tuza dayanıklı) bitki türlerinin hâkim olduğu alanda gölü besleyen tatlı su kaynaklarında ve göle döküldüğü kesimlerde sazlık alanlar ve tuz oranının azaldığı topraklarda çayır bitki topluluğu bulunmaktadır. Seyfe Kaynağının oluşturduğu birikinti yelpazesinde 1920'li yıllara kadar çok sık bir sazlıkta kaplı idi ancak; daha sonra yapılan sivrisinek mücadelesi ve bu bitkilerin su ihtiyacının karşılanamaması sonucu çayır vejetasyonu yok denecek kadar azalmıştır (Ertan ve ark, 1989; Yiğitbaşıoğlu, 1995).

Alanda doğal olarak yayılış gösteren tek ağaç türü Beyaz söğüt (*Salix alba*)'dır. Beyaz Söğütler, özellikle, gölü besleyen su kaynakları boyunca yayılış gösterirler (Çevre Bakanlığı, 1998; İl Çevre Orman Müd., 2008). Doğal bozkır alanları ise genişleyen tarım alanlarına bağlı olarak büyük ölçüde daralmıştır. Ayrıca göl sularının çekildiği dönemlerde etrafa yayılan tuzlar da bozkır alanlarının yok olmasında etkili olmuştur.

3.1.5. Havzanın hidrografik özellikleri

Seyfe Gölü, kapalı havzanın en çukur yerine yerleşmiş durumdadır. Havzada yeraltı suyu hareketi göle yönelmiş durumdadır. Suların çekik olduğu durumda minimum göl alanı 1560 hektardır. Maksimum durumda ise 8809 hektardır. Gölün Ortalama alanı ise 3400 hektardır. Maksimum su derinliği 165 cm' dir. Gölalanı yağış, buharlaşma, kaynaklar ve insan müdahalelerine bağlı olarak dönem dönem artmakta ya da azalmaktadır. 1979 yılında DSİ tarafından hazırlanan raporda göl alanının 22 km² ve kotunun 1110 m olduğu belirtilmiştir. Bu alan; 1985 sonrasında 51 km²'ye çıkmıştır. 2001 yılında göl su yüzey alanı 2183 ha'a gerilemiştir. DMİ yağış verilerine bakıldığında 2001 yılına kadar havzaya düşen yağış miktarı 378 mm iken, 2001 yılında yağış miktarı 344 mm, daha sonraki yıllar ortalaması 324 mm civarındadır. 2001 yılından sonra buharlaşma miktarı 1258 mm'den 1556 mm'ye çıkmıştır. 2011 yılı altı aylık (mayıs-ekim) toplam buharlaşma miktarı 1250-1500 mm arasında değişmektedir. Bu durum kurak ya da nemli dönemlerin göl üzerinde etkisini göstermektedir.

Seyfe Gölü kapalı havzasında devamlı akış gösteren akarsu yoktur. Havzadaki kaynaklardan beslenen Karaovaözü, Velioğluözü, Akpınar, Gümüş Dere, Kepir Dere gibi birkaç küçük mevsimlik dere bulunmaktadır. Havzada herhangi bir akım gözlem istasyonu da bulunmamaktadır. Seyfe Havzasında Bulunan ve gölü besleyen kaynakların büyük bir bölümü, fay kaynaklarıdır. Seyfe Gölü; Bu kaynaklar, dip kaynakları, drenaj alanındaki yüzeysel akış ve göl alanına düşen yağışlar ile beslenmektedir. Göle giriş yapan 5 büyük tatlı su kaynağı vardır. Bunlar Seyfe, Eskidoğanlı (Horla), Yenidoğanlı, Alapınar ve Harabeler pınarlarıdır (Tablo 5). Kapalı bir havzada yer aldığı için boşalımı sadece buharlaşma ile gerçekleşmektedir (Tapan, 2008).

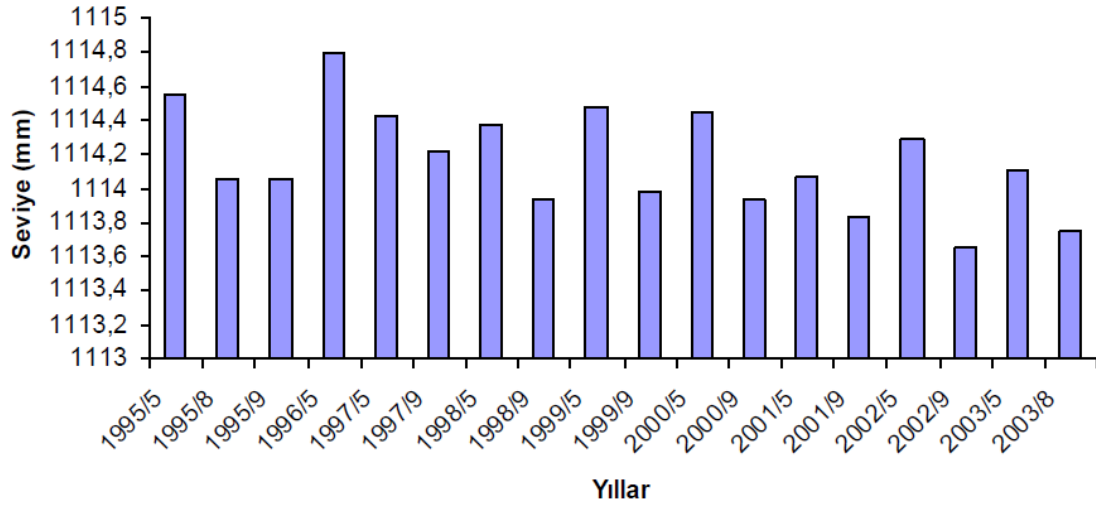
Tablo 5. Seyfe gölünü besleyen başlıca kaynaklar ve debileri (DSİ, 1979)

Kaynaklar	Debi (lt/s)
Seyfe	209
Horla (Eskidoğanlı)	60
Yenidoğanlı	22
Alapınar	3
Harabeler pınarı	0.3

Gölün beslenmesinde havzanın batısında bulunan kireçtaşlarından oluşan metamorfik seri önemli bir yere sahiptir. Doğusunda ise yeraltı su seviyesi düşük olduğu için açılan kuyulardan verim alınmamıştır. Göl büyük oranda batısındaki Seyfe Kaynağı ile beslenmektedir. Ayrıca Horla Kaynağından da göle önemli miktarda boşalım olmaktadır. Kaynakların çevresindeki kireçtaşları iyi bir akifer olması kaynakların debisini arttırmaktadır. Havzayı çevreleyen dağlık alanların yamaç eğimleri ve Neojen çökel alanları yeraltı suyu akımının göle doğru olmasına imkân vermiştir. Ancak

günümüzde Gölün beslenmesi söz konusu değildir.

Seyfe Kaynağının yüzey suyu drenaj alanı yaklaşık 100 km² olmasına rağmen kaynak akımlarından gerçek (reel) beslenme alanı yaklaşık 435 km²'dir. Bu alanın 30 km²'si Paleozoyik yaşlı mermerler ile kristalize kireçtaşı gibi geçirimsiz birimlerden oluşmakta, yaklaşık 70 km²'si ise geçirimsiz veya az (zayıf) geçirimsiz birimlerden ibarettir. Bu geçirimsiz birimler gölün beslenmesini engellemektedir. Havzada özellikle kaynakların çevresinde açılan sulama kuyuları kaynakların debisini önemli ölçüde düşürmüştür. Ayrıca iklimdeki dalgalanmalara bağlı olarak kaynağın debisi de yıllara göre dalgalanmalar göstermiştir. DSİ verilerine göre; Seyfe Kaynağı'nın 1969 yılındaki debisi 373,17 lt/sn'dir. Bu değer, 1980 yılında 97,33lt/sn, 1995 yılında 9,75 lt/sn, 2000 yılında 226,86 lt/sn, 2008 yılında yaşanan şiddetli kuraklıkta 0,75lt/sn' ye düşmüştür. 2015 yılında bu değer 0,78 lt/sn olarak ölçülmüştür (Ahika, 2016). Kaynaklar ve yağışlarla beslenmesine bağlı olarak Seyfe Gölü'nün seviyesi de yıldan yıla değişiklik göstermektedir (Şekil 9).

Şekil 9. Seyfe Gölü seviye değişimi.

Seyfe gölü tabanı kil, silt, kum gibi ince malzemelerden oluşmaktadır. Bu ince malzeme yağışlı dönemlerde düşen suyun infiltrasyonunu engellediği için bu dönemlerde gölalanı genişleyerek güneye doğru genişler. Yazın ise havzanın genel olarak yağış miktarının az olması, derelerin kuruması ve buharlaşma nedeniyle gölalanı oldukça daralır. Göl Maksimum derinliği 165 cm olan sığ bir göl olduğu için göl aynasının genişleyip daralmasına bağlı olarak geçici bataklık alanları oluşmaktadır. Kaynak sularının göle karıştığı alanların oluşturduğu devamlı bataklıklar mevcuttur. Özellikle geçici göl alanının doğu ve güneydoğusunda yer alan bataklıklar, gölde üreyen ve kışlayan kuşlar için son derece önemli olan hafif tuzlu ve tatlı su bataklıklarıdır.

4. Sonuç ve Öneriler

Türkiye'nin önemli sulak alanlarından biri olan Seyfe BSJ Pub Soc Sci / Esen ÇİFTÇİ ve ark.

Gölü, tektonik hareketlerle şekillenmiş olan kapalı havzanın en çukur yerine yerleşmiş durumdadır. Havzanın tabanında Kırşehir Masifi olarak adlandırılan metamorfik seri bulunmaktadır. Metamorfik birim dışında tortul birimler yaygın olarak bulunur. Çok dar alanda ise magmatik birimler bulunur. Kuvaterner'deki epirojenik hareketlere bağlı olarak, ova kenarlarında yamaç molozu, Seyfe Gölü kenarları ile dere yataklarında çakıl, kum, kilden oluşan alüvyon çökelleri gelişmiştir. Havzadaki faylanmalar sonucunda havzanın kuzeybatısı yükselmiş ve göl sekileri oluşmuştur. Bu sekiler kuzey ve kuzeybatıda yaygın olarak görülürken gölün kaydığı güneydoğuda fazla görülmez. Yazıkınık mevkisinde görülen sekiler geçmişte bu bölgede bulunan akarsu sekileridir. Burada doğu-batı yönünde uzanan akarsu faylanma sonucunda parçalanmış ve gölalanı oluşmuştur. Çarpılma sonucunda göl doğuya-güneydoğuya doğru

kaymıştır. Havzada hakim morfoloji glasilerdir. Havza genel olarak playa ve bolson özelliğindedir. Playa düzlüğünde eğim %1,5 civarındadır. Playa alanı yaklaşık olarak 311 km² lik alan kaplamaktadır. Bu alan içinde kurak dönemlerde 13 km² ye kadar çekilen gölalanı yağışlı dönemlerde 70 km² ye kadar çıkar.

Oligosendeki faylanmalar sonucunda gölü besleyen kaynaklar oluşmuştur. Bu kaynaklardan en büyüğü Seyfe köyü civarındaki Seyfe kaynağıdır. Bu kaynağın oluşturduğu Seyfe deresi sularını Seyfe gölüne boşaltmaktadır. Seyfe deresi ve kollarının taşıdığı ince malzemenin birikmesi ve sellenmenin etkisiyle suların göle döküleceği alanda birçok yelpaze oluşmuştur. Buradaki birçok yelpazenin birleşmesi ile tarım alanı olarak kullanılan delta oluşmuştur. Ancak günümüzde Gölü besleyen kaynaklar kuruma noktasına gelmiştir.

Hidroloji, toprak yapısı ve sahip olduğu fauna ve florası ile, uluslararası sözleşmelerle de koruma taahhüdünde bulunduğumuz Seyfe Gölü günümüzde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Gölü besleyen en büyük kaynak olan Seyfe Kaynağının debisindeki yıllar içindeki dalgalanmalar yaklaşan tehlikeyi gözler önüne sermiştir. Gölü besleyen kaynakların içme ve sulama suyu amaçlı kullanımı, açılan tahliye kanallarının gölün beslenmesini engellemesi göl seviyesinin düşmesinde önemli faktörlerdendir. Sayıları binlerle ifade edilen kaçak kuyular ve göl çevresindeki tarım alanlarının genişlemesi ve kullanılan kimyasallar ve bilinçsiz gübreleme göl ekosistemini olumsuz etkilemiştir. Buradaki bitki ve hayvan türlerinin yaşam alanı daralmış, göçmen kuşların konaklama alanları yok olma tehlikesi ile yüz yüze kalmıştır. Çekilen suların geride bıraktığı tortular, rüzgâr erozyonu ile diğer tarım alanları için de tehdit oluşturmaktadır.

Seyfe Gölü'nün yok olmaması için gerekli tedbirler ivedilikle alınmalıdır. Gerekli denetimler yapılarak, Bölgedeki kaçak kuyular kapatılmalıdır. Daha fazla tarım alanı açılmasının önüne geçilmeli, mevcut tarım alanlarında su isteği az olan yem bitkilerinin ekimi teşvik edilmelidir. Bölgede halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Seyfe Gölü çevresine turizme yönelik yatırımlar yapılarak, tarım ve hayvancılığa alternatif geçim kaynakları oluşturulmalıdır.

Kamu Kurumları, Sivil Toplum Kuruluşları ve Üniversiteler arasında koordinasyonun sağlanarak projelerle Havzanın nasıl yönetileceği belirlenmelidir. Mevcut Projelerin (ÇATAK -Çevre Amaçlı Tarım Arazilerinin Korunması vb.) uygulanması denetlenmeli ve sürekliliği sağlanmalıdır. Bölgedeki çiftçiler ve diğer vatandaşlar sulak alanların önemi konusunda bilinçlendirilmelidir. Bu konuda kurumlar seminer, toplantı, kongreler düzenlenerek farkındalık oluşturulmalıdır.

Doğal zenginliğimiz olan Seyfe Gölü'nün yeniden canlanması ve yaşatılması gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakılması bakımından da önemlidir.

Katkı Oranı Beyanı

EÇ ve HG fikri tasarladı. EÇ literatür araştırması yaptı. EÇ, HG ve LN arazi araştırmalarını yaptı verileri analiz etti ve makaleyi hazırladı. Tüm yazarlar makaleyi inceledi ve onayladı.

Çatışma Beyanı

Yazarlar bu çalışmada hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmektedirler.

Kaynaklar

- AHİKA. 2016. Ahiler Kalkınma Ajansı, TR 71 Bölgesi Seyfe Gölü Sürdürülebilir Turizm Gelişme Çalışması.
- Anonim. 2020. <http://www.floradergisi.org/getFileContent.aspx?op=html&ref> (erişim tarihi: 30 Ekim 2020).
- Bozkır Çevre Derneği. 2010. Seyfe kurak alanı göl oluyor projesi. Ankara.
- Çağırankaya S, Köylüoğlu F. 2013. Sulak alanlar. Orman ve Su İşleri Bakanlığı-Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Çelenk S, Kaplan A. 1989. Kırşehir- Malya D.Ü.Ç. ve Yeni Doğanlı çevresi karst hidrojeolojik etüt raporu. DSİ 12. Bölge Müdürlüğü. Kayseri.
- Çevre Bakanlığı. 1998. Türkiye'nin çevre konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşmeler. Ankara.
- Evirgen M, Gürpınar T. 1987. IWRE Raporu.
- Güzel S. 2004. Seyfe Ovası hidrojeolojik revize etüt raporu. DSİ. Kayseri.
- Kavakoğlu U. 2007. Işıklı (Denizli) koruma amaçlı imar planı araştırma raporu. İller Bankası 3. Bölge Müdürlüğü İmar Planlama Şubesi. Denizli.
- Kılıç D.T, Eken G. 2004. Türkiye'nin önemli kuş alanları. Doğa Derneği. Ankara.
- Kırşehir Çevre Orman Müdürlüğü. 2008. İl çevre durum raporu. Kırşehir.
- Kıymaz S. 2010. Seyfe Gölü sulak alanı ve su kaynakları yönetimine ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri. NWSA, 5(2):174-185
- Koçyiğit A. 2003. Orta Anadolu'nun genel neotektonik özellikleri ve depremselliği. TTPJD, 5:1-25.
- Özbek H. 2007. Sulak alan yönetim planı rehberi. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Kuş Araştırmaları Derneği Ankara.
- Poyraz M, Ünsal V. 2017. Kırşehir ve çevresi demir çağ yerleşmeleri. JISR, 10(52): 600-606.
- Resmî Gazete. 1994. 17/5/1994 tarihli ve 21937 sayılı, Ramsar Sözleşmesi (Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi). Ankara.
- Sayhan H. 2000. Seyfe Havzasının jeomorfolojisi. Gazi Üniv Kırşehir Eğitim Fak Der, 1(1): 1-12.
- Sülük K, Nural S, Tosun İ. 2013. Sulak alanlarda halkın çevre bilincinin değerlendirilmesi: Işıklı gölü örneği. EJOSAT, 1(1): 7-11.
- Tapan D. 2008. Ramsar alanları değerlendirme raporu. Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF).
- Türkeş M. 2007. Türkiye'nin yağış toplaması ve yoğunluğu dizilerindeki değişikliklerin ve eğilimlerin zamansal ve alansal çözümlemesi. CBD. 5 (1): 57-73.
- Yığıtbaşıoğlu H. 1993. Seyfe Gölü ve çevresinin jeomorfolojisi. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, pp 168.

Open Access Journal
e-ISSN: 2618 – 6640

Araştırma Makalesi (Research Article)

Cilt 4 - Sayı 2: 54-61 / Temmuz 2021
(Volume 4 - Issue 2: 54-61 / July 2021)

OKUL MÜDÜRLERİNİN STRATEJİK LİDERLİK DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ

Yahya KÜÇÜK^{1*}, Özlem ARSLAN¹, Yeşim BAYDEMİR¹, Özlem ABDURRAHMANOĞULLARI¹, Örsan ÖZKAN¹

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 46050, Onikişubat, Kahramanmaraş, Türkiye

Özet: Araştırmada okul müdürlerinin stratejik liderlik davranışlarını öğretmen görüşlerine göre belirlemek amaçlanmıştır. Stratejik liderliğe ilişkin öğretmen görüşleri belirlenirken cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve mesleki kıdeme göre öğretmen görüşlerinin değişiminin nasıl olduğu da araştırmanın amaçları arasında yer almıştır. Bu amaçlara ulaşma için araştırmada yöntem olarak nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli tercih edilmiştir. Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş İli Dulkadiroğlu İlçesi'ndeki kamu okullarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Kahramanmaraş İli Dulkadiroğlu İlçesi'ndeki kamu okullarında görev yapan öğretmenler arasından "Basit Seçkisiz Örnekleme" yöntemi ile belirlenmiş olan 150 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin toplanması için iki veri toplama aracı kullanılmıştır. Birincisi öğretmenlerinin kişisel bilgilerini öğrenmek için "Kişisel Bilgi Formu", ikincisi ise "Stratejik Liderlik Ölçeği" dir. Araştırmanın verilerin toplanması amacıyla kullanılan ölçme araçlarının öğretmenlere uygulanması ile elde edilen veriler, araştırmanın alt problemi dikkate alınarak analiz edilmiştir. Araştırmada öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve mesleki kıdem değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu sonuca göre demografik değişkenler açısından araştırmaya katılan öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin birbirine benzer olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Liderlik, Stratejik Liderlik, Okul Müdürü

Analysis of the Strategic Leadership Behavior of School Principals

Abstract: In research, it was aimed to determine the strategic leadership behaviors of school principals according to teacher opinions. While determining the opinions of teachers about strategic leadership, how the teacher views change according to gender, marital status, and educational status and Professional seniority was among the aims of the research. In order to achieve these goals, the screening model, which is one of the quantitative research methods, was preferred. The universe of their search consists of teachers working in public schools in Dulkadiroğlu District of Kahramanmaraş Province. The sample of the research is to create 150 teachers among the teachers working in public schools in the Dulkadiroğlu District of Kahramanmaraş Province, using the "Simple random sampling" method. In the research, two data collection tools were used to collect data. The first is the "Personal Information Form" to learn the personal information of the teachers, and these cond is the "Strategic Leadership Scale". The data obtained by applying the measurement tools used to collect data of the research to the teachers were analyzed taking in to account the sub-problem of the research. In the study, it was determined that teachers' opinions about strategically eldership did not differ significantly according to gender, marital status, educational status and Professional seniority. According to this result, it can be said that the opinions of the teachers participating in the research in terms of demographic variables are similar to each other.

Keywords: Leadership, Strategic Leadership, School Manager

*Sorumlu yazar (Corresponding author): Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 46050, Onikişubat, Kahramanmaraş, Türkiye

E mail: kucukyhy.80@gmail.com (Y. KÜÇÜK)

Yahya KÜÇÜK

<https://orcid.org/0000-0003-1021-2624>

Gönderi: 03 Kasım 2020

Received: November 03, 2020

Özlem ARSLAN

<https://orcid.org/0000-0003-4339-5332>

Kabul: 25 Kasım 2020

Accepted: November 25, 2020

Yeşim BAYDEMİR

<https://orcid.org/0000-0001-8867-4154>

Yayınlanma: 01 Temmuz 2021

Published: July 01, 2021

Özlem ABDURRAHMANOĞULLARI

<https://orcid.org/0000-0001-7814-0212>

Örsan ÖZKAN

<https://orcid.org/0000-0003-3425-4562>

Cite as: Küçük Y, Arslan Ö, Baydemir Y, Abdurrahmanoğulları Ö, Özkan Ö. 2021. Analysis of the strategic leadership behavior of school principals. BSJ Pub Soc Sci, 4(2): 54-61.

1. Giriş

Liderlik bir örgütün amaçlarını gerçekleştirme ya da bu amaçları değiştirmek için yeni bir yapı ve prosedür başlatma olarak tanımlanabilir (Erdoğan, 2010). Liderlik ne kadar bulunduğu şartlar içinde örgütü şekillendirmek, bulunduğu konumu en üst seviyeye taşımak olmakla birlikte stratejik liderlik geleceği öngörerek örgütü şekillendirebilmek, bunun için gerekli yönetim anlayışını oluşturabilmek, bu doğrultuda diğer yönetici ve

çalışanları yetkilendirerek, onları örgüt hedefi doğrultusunda yenilikçi ve yaratıcı hedeflere yönlendirerek, küresel rekabet ortamında, gerektiğinde hızla değişimi sağlayabilmektir (Boal ve Hooijberg, 2001).

1.1. Stratejik Liderlik ve Okul Müdürlerinin Stratejik Liderlik Uygulamalarını Etkileyen Etmenler

- 1) Stratejik Liderlik
- 2) Pisapia'nın Stratejik Liderlik Modeli

3) Okul Müdürlerinin Stratejik Liderlik Uygulamalarını Etkileyen Etmenler

Stratejik lider, stratejik düşünme ve stratejik planlamaya sahip olan liderdir. Stratejik liderin özelliklerinden olan stratejik düşünmede önem derecesi ve uzun vadeli getiri iki temel unsurdur. Stratejik lider Latince "phronesis" denen ve zekâ, iyilik ve tecrübenin bileşiminden meydana gelen "pratik akıl"a sahip olmalıdır. Pratik akıllı olmak ile kastedilen doğru zamanda doğru şeyi yapabilmektir (Aldair, 2005).

Pisapia, günümüz post modern dünyasında liderlerin başarısızlığa uğramasının sebeplerini irdeleyerek Stratejik Liderlik Modelini ortaya sürmüştür. Pisapia, stratejik liderlik modelini dört çeşit liderlik eylem dizisi ve bunların ustalıkla kullanılması çerçevesinde şekillendirmiştir. Daha sonraki çalışmalarında, bu dört eylem dizisine iletişim becerisini de eklemiştir (Pisapia, 2006).

Okul müdürlerinin stratejik liderlik uygulamalarını etkileyen etmenlerden en önemlileri ise yasal ve bürokratik etmenler, zaman ile ilgili etmenler ve mali kaynaklarla ilgili etmenlerdir.

Araştırmada okul müdürlerinin stratejik liderlik davranışlarını öğretmen görüşlerine göre belirlemek amaçlanmıştır. Stratejik liderliğe ilişkin öğretmen görüşleri belirlenirken cinsiyet ve mesleki kıdeme göre öğretmen görüşlerinin değişiminin nasıl olduğu da araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Araştırmanın yukarıda ifade edilen amaçları ışığında şu problemlerle yanıt aranmıştır:

- 1) Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşleri hangi düzeydedir?
- 2) Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 3) Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşleri mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Yapılan çalışmanın stratejik liderlik bakış açısıyla Milli Eğitim Bakanlığı'nın okulların yönetsel yapılarının değişiminin değerlendirilmesine yönelik yapılacak çalışmalara kaynaklık etmesi beklenmektedir. Ayrıca yapılan çalışmanın alandaki önemli bir boşluğu doldurması ve uygulamaya dönük önemli bir veri kaynağı sunması ön görülmektedir.

Stratejik lider, stratejik düşünme ve stratejik planlamaya sahip olan liderdir. Stratejik liderin özelliklerinden olan stratejik düşünmede önem derecesi ve uzun vadeli getiri iki temel unsurdur. Önem derecesinden kasıt, çok önemli, önemli ve az öneme sahip olan arasında tercih yapabilmektir. Uzun vadeli getiri de ise kısa vadeli kazançlar yerine uzun vadede elde edilebilecek kazançları görebilme ve tercihini bu yönde gösterebilme büyük önem arz etmektedir. Lider, stratejik planlamayı da iyi yapmalıdır. Pratik akıllı olmak ile kastedilen doğru zamanda doğru şeyi yapabilmektir. Stratejik lider için de ilk 100 gün stratejilerini oluşturması için doğru zamandır (Aldair, 2005).

Ireland ve Hitt (2005) göre ise stratejik bir lider aşağıdaki özellikleri yerine getirmelidir: Örgütün amaç ve vizyonunu belirlemek, örgütün temel becerilerini ortaya çıkarmak ve sürdürmek, insan kaynağını geliştirmek, etkili bir örgüt kültürü sürdürmek, etik uygulamaları vurgulamak, dengeli bir örgütsel kontrol oluşturmak.

Stratejik liderlik, örgütün amaçlarını ve yeteneklerini içeren bir bütün olarak örgütün bilinen ve bilinmeyen gerçeklik ve olasılıklarla mücadele etmesinde, devamlılık ve bütünlüğü sağlamak için temel değer ile kimliğini yeniden doğrulayarak geçmiş, bugün ile gelecek arasında bir köprü inşa eder; fırsat ve tehditleri karşılamada örgütün insan, yapısal ve sosyal sermaye ve yeteneklerine odaklanarak bunları geliştirir. Bu çerçevede stratejik liderlik, çevresel kaos ve belirsizliğe anlam vererek örgütü geliştiren ve yenileştiren bir yol haritası ve vizyon sağlar (Boal, 2007).

Stratejik liderlik aynı zamanda sürekli bir öğrenme sürecine göndermede bulunmaktadır. Sürekli öğrenme sistemi ise her şeyden önce yalnızca kendi kendisiyle, kendi kararlarıyla meşgul olmayıp etkin bir şekilde, diğer bakış açılarını da ortaya çıkarmaya çalışarak alınan kararları veya yeni durumları sorgulamayla ilişkilidir (Senge, 1990).

Pisapia (2006), günümüz post modern dünyasında liderlerin başarısızlığa uğramasının sebeplerini irdeleyerek Stratejik Liderlik Modelini ortaya sürmüştür. Bu araştırmanın kuramsal dayanağı olan bu modelde Pisapia, liderlerin belirsiz ve karışık günümüz piyasalarında yararlı olması mümkün olmayan bir doğrusal kafa yapısını sahip olduğunu, değişim hakkındaki fikirlerinin de doğrusal olduğunu ve var olan sorunları bu kafa yapısıyla çözmeye çalıştıklarını belirtmektedir. Bu doğrusal düşünme biçimine sahip liderler, içinde buldukları çevreyi etkileyen toplumsal ve kurumsal güçleri tanımlayamamakta ve bu nedenle de örgütlerini başarıya taşıyacak önemli yaklaşım ve metotları yakalamakta sorun yaşamaktadırlar. Pisapia, stratejik liderin pusulasında dört yön olduğunu öne sürmektedir. Bu yönlerden belirleyici olanlar kuzeyde dönüşümsel eylemler, güneyde ise yönetsel eylemlerdir. Pisapia'nın modelindeki stratejik liderlik çarkında dengeleyici olarak doğuda etik eylemler, batıda ise politik eylemlere yer vermiştir. Daha sonra bu eylemlere İletişimsel uygulamalarında eklemiş ve beş uygulama olarak belirtmiştir. Liderler, günümüzün çok yönlü iş dünyasında daha başarılı olabilmek için bu dört eylemler dizisini doğru zamanda, ortamda ve durumda ustalık ve sanatkârlıkla kullanmalıdırlar (Pisapia, 2006).

- 1) Dönüşümsel Uygulamalar
- 2) Yönetsel Uygulamalar
- 3) Etik Uygulamalar
- 4) Politik Uygulamalar
- 5) İletişimsel Uygulamalar

Pisapia'nın stratejik liderlik çarkının doğu yönündeki etik liderlik alanında bulunan stratejik liderler işleri doğru yapmak için birtakım davranışları sergilerler. Bu davranışlar, izleyicilerine karşı dürüst olma ve onları

doğru olanı yapmaya teşvik etme, izleyicilerinin fikirlerine ve özel hayatlarına saygı duyma örgütün çıkarlarını kendi çıkarlarının üstünde tutma, karar alma sürecinde örgütün temel değerlerini ön planda tutma ve ilkelere dayalı alınan kararların arkasında durmak olarak sıralanabilir (Aydın, 2012).

Pisapia'ya (2009) göre, politik liderlerin odaklandığı amaçlar, güçlerini arttırmak ve korumak ve örgütün başarılarını kolaylaştırmak için kaynakları sağlamak ve etkili kullanmaktır. Bireyleri ve örgütsel amaçları desteklemek amacıyla, karşılıklı birbirine bağımlı ilişkiler geliştirmeyi temel alan bu yetenek liderliğin dengeleyici bölümüdür. Politik liderler, izleyicilerini rakip olarak görür ve onlarla ihtiyaçları hakkında görüşme ve ihtiyaçlarını giderme vasıtasıyla ilişkiler geliştirmeye önem verir.

Stratejik liderlik uygulamalarında etik liderlik şeffaflığı, hesap verebilme durumunu, objektifliği, dürüstlüğü ve örgüt çıkarlarını gözetebilmeyi kapsamaktadır (Akyüz, 2018). Etik, bir kişi ya da grubun davranışlarını yöneten ahlaki ilke ve değerlerin kodu olarak tanımlanır. Uğurluoğlu ve Çelik (2009), ahlaki olarak kabul edilebilecek davranışlar olarak aynı kuralları takip etme, herkese aynı standartları uygulama, dürüst olma, bilgi sağlarken ve soruları cevaplarırken samimi olma, verilen sözleri tutma, hata yapınca sorumluluklarını kabul etmeyi göstermektedir.

Çağdaş yönetimlerin en belirgin özelliği, stratejik vizyonu bulunan liderlere sahip olmasıdır. Stratejik vizyona sahip liderler ancak kendi yönettiklerini de sürekli bir öğrenim süreci içerisinde geleceğe doğru hızla ve başarı ile taşıyabilirler. Hiç şüphesiz, görünen odur ki, geleceğin başarıları yalnızca bugünkü gerçeği düşünmek yerine, dünü, bugünü ve geleceği aynı potada mükemmel bir biçimde birleştirebilen, düzenleyebilen, işleyebilen, yönlendirebilen kişilerin olacaktır (Yavaşgel, 2012).

1.2. Okul Müdürlerinin Stratejik Liderlik Uygulamalarını Etkileyen Etmenler

Araştırmada okul müdürlerinin stratejik liderlik uygulamalarını etkileyen etmenler alan yazındaki sınıflandırmalardan yararlanarak üç boyutta ele alınmıştır. Bunlar yasal ve bürokratik etmenler, zaman ile ilgili etmenler ve mali kaynaklarla ilgili etmenlerdir.

1.2.1. Yasak ve bürokratik etmenler

Eğitimle ilgili yasa ve yönetmeliklerden bazıları okul müdürlerinin stratejik liderlik uygulamalarını etkilemektedir. Okulların her geçen gün büyümesi ve karmaşıklaşması karşısında okul müdürlerinin yetkileri eğitimle doğrudan ya da dolaylı ilişkili mevzuatlarla sınırlandırılmaktadır (Gümüşeli, 1996). Türkiye'deki okulların büyük bir bölümünün kamu örgütü olması nedeniyle, okul müdürlerinin iş görenlerini seçme yetkisi bulunmamaktadır. Türkiye eğitim sisteminde okul müdürleri dâhil, iş görenlerin atamaları ve yer değiştirmeleri Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği ölçütler çerçevesinde 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve ilgili yönetmeliklerle gerçekleştirilmektedir. Türk eğitim sisteminin aşırı merkezîyetçi bir yapısı

bulunmaktadır (Bursalıoğlu, 2002; Türk, 2002). Bu yapı okul müdürlerinin formal liderlik davranışını öne çıkarmakta, informal liderlik davranışı göstermesine ortam yaratmamaktadır. Eğitim sisteminde yetki devrinde yaşanan güçlükler nedeniyle (Aydın, 1997), sistemin her kademesinde olduğu gibi okul müdürlerinin de iş görenlerine yetkiyle birlikte sorumluluğu devredememesi tüm yetkilerin okul müdüründe toplanmasına neden olmaktadır. Bu bir bakıma yetkinin aktarılmaması demektir (Bursalıoğlu, 2002).

1.2.2. Zaman ile ilgili etmenler

Yönetim sürecinde en çok harcanan ve en kötü kullanılabilen kaynak zamandır (Peker ve Aytürk, 2002). Yazışmalar, yazılı belgeleri inceleme ve günlük rutin yönetim işleri okul müdürlerinin zamanının büyük bir kısmını almaktadır (Ada, 1998; Akçay ve Başar, 2004; Özdayı vd., 1997). Okul müdürlerinin, eğitim etkinlikleri sürecinde zamanlarını etkili kullanabilmeleri, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için önemli bir koşuldur (Ağaoğlu, 2004). Dolayısıyla zaman sınırlılığı okul müdürlerinin stratejik liderlik uygulamalarını sınırlandıran bir etmen olabilmektedir. Ancak zaman sınırlılığı çoğunlukla zamanın etkili kullanılmamasından kaynaklanmaktadır (Gümüşeli, 1996).

Zaman yönetimi, yanlış işleri hızlı yapmak değil, doğru işleri kısa zamanda yapmakla ilgilidir (Sabuncuoğlu ve Paşa, 2002). Okul müdürlerinin, zaman yönetimi konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olmaları ve kendilerini bu konuda geliştirmeleri önem taşımaktadır (Ağaoğlu ve Kesim, 2005).

1.2.3. Mali kaynaklar ile ilgili etmenler

Okulların başarılı olarak işletilmesi, mali durumları ile yakından ilgilidir. Eğitimin etkili yapılabilmesi, yeterli miktarda harcama yapmayı gerektirmektedir (Gümüşeli, 1996). Okul için gerekli olan maddi kaynaklar zamanında ve yeterince sağlandığında başarılı olma olasılığı artarken, maddi olanakların gereksinimlerin altına düşmesi ya da zamanında sağlanamaması durumunda başarılı olma olasılığı da azalacaktır (Taymaz, 2003). Türkiye'de eğitim büyük ölçüde devlet tarafından finanse edilmektedir. Her eğitim düzeyinde görece oranları düşük özel eğitim kurumları bulunmakla birlikte, kamu finansmanı büyük bir ağırlığa sahiptir (Tural, 2002). Okuldaki eğitim ve öğretimin niteliğinin artırılması; nitelikli öğretmen yetiştirme, atama ve geliştirme ile birlikte yeterli araç, gereç ve eğitim teknolojisi girdisi sağlamak ile mümkün olur. Okul müdürünün özellikle niteliği arttırmaya yönelik çabalarının yeterli kaynak olmadan olumlu sonuç vermesi olanaklı değildir. Kaynak yetersizliği, okul müdürlerinin liderliğini sınırlayıcı etkenlerden biri olabilmektedir (Gümüşeli, 1996).

2. Materyal ve Yöntem

Bu amaçlara ulaşma için araştırmada yöntem olarak nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli tercih edilmiştir. Tarama modeli, bir örneklemdeki bireylerin verilerinin bir ve birden fazla değişkene göre nasıl dağılım gösterdiğini belirlemek maksadıyla

kullanılmaktadır. Tarama modeli kullanılan araştırmalarda evrenin tamamından veri toplamak yerine, evrenin belirli bir bölümünden yani belirli bir örneklemeden veri toplanabilmektedir (Büyüköztürk ve ark, 2012).

Araştırma verileri Kahramanmaraş İli Dulkadiroğlu İlçesi'ndeki kamu okullarında görev yapan ve basit seçimsiz örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 200 öğretmene dağıtılan dağıtılan ölçekler oluşturmuştur. Bunlardan 165'i geri dönmüştür. Geri dönen 165 ölçeğin 15'i öğretmenlerin ölçek üzerinde karalama yapması, bütün maddelerde aynı cevabın işaretlenmesi, mozaikleme yapması gibi nedenlerden dolayı araştırma dışında bırakılmıştır. Geriye kalan 150 ölçekle araştırmanın analizleri yapılmıştır.

Araştırmada verilerin toplanması için iki veri toplama aracı kullanılmıştır. Birincisi öğretmenlerinin kişisel bilgilerini öğrenmek için "Kişisel Bilgi Formu", ikincisi ise "Stratejik Liderlik Ölçeği" dir. Araştırmanın verilerin toplanması amacıyla kullanılan ölçme araçlarının öğretmenlere uygulanması ile elde edilen veriler, araştırmanın alt problemi dikkate alınarak analiz edilmiştir.

Araştırmada verilerin toplanması için iki veri toplama aracı kullanılmıştır. Birincisi öğretmenlerin kişisel bilgilerini öğrenmek için "Kişisel Bilgi Formu", ikincisi ise "Stratejik Liderlik Ölçeği" dir.

Kişisel Bilgi Forumunda öğretmenlerin "Cinsiyet" ve "Mesleki Kıdem" ine ilişkin sorular yer almaktadır.

Okul müdürlerinin stratejik liderlik davranışlarının öğretmenler tarafından nasıl algılandığını belirlemek için kullanılan "Stratejik Liderlik Ölçeği" 35 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, Aydın (2012) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin boyutları ve boyutlara ait maddeleri şu şekildedir:

I. Boyut. Dönüşümsel Uygulamalar: 2, 13, 15, 18, 21, 23, 29.

II. Boyut. Yönetimsel Uygulamalar: 5, 8, 14, 24, 28.

III. Boyut. Etik Uygulamalar: 3, 6, 10, 11, 17, 22, 32.

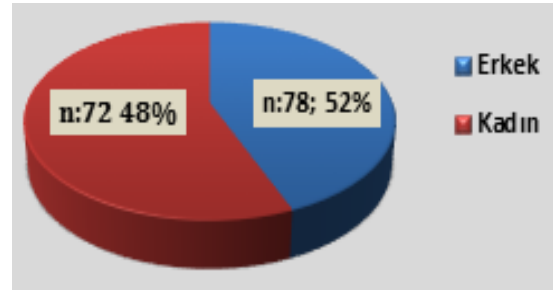
VI. Boyut. Politik Uygulamalar: 4, 12, 16, 20, 26, 27, 31.

V. Boyut. İletişimsel Uygulamalar: 1, 7, 9, 19, 25, 30, 33, 34, 35.

Ölçeğin orijinal formunda Aydın (2012) tarafından güvenilirlik katsayısı 0,92 (Cronbachalpha) olarak hesaplanmıştır. Yapılan çalışmada ise güvenilirlik katsayısı 0,88 (Cronbachalpha) olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayısı 0,80-1,00 aralığında olduğundan ölçek "yüksek derecede güvenilir" olarak değerlendirilmektedir (Kalaycı, 2017).

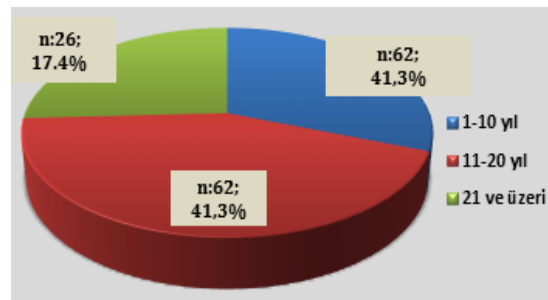
Beşli likert tipinde olan Stratejik Liderlik Ölçeğinde yer alan maddeler öğretmenlerin verdikleri cevaplar "(1) Hiç", "(2) Nadiren", "(3) Ara Sıra", "(4) Genellikle" ve "(5) Her Zaman" şeklinde gruplandırılmıştır.

Araştırmada, öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerini belirlemek için iki bölümden oluşan veri toplama aracı kullanılmış ve değerlendirmesi yapılan ölçeklerden 165'i geri dönmüştür. Bunlardan sadece 150 ölçekle araştırmanın analizleri yapılmıştır.

Şekil 1. Sınıf öğretmenlerinin cinsiyete göre dağılımları.

Şekil 1. incelendiğinde araştırmaya katılım gösteren sınıf öğretmenlerinin %48'sinin kadın (n=72), %52'ünün ise erkek (n=78) olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılım gösteren erkek sınıf öğretmenlerini sayısının kadınlardan fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 2. Sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdeme göre dağılımları.

Araştırmaya katılım gösteren sınıf öğretmenlerinin %41,3'inin 1-10 yıl (n=62), %41,3'ünün 11-20 yıl (n=62), %17,4'nün 21 ve üzeri (n=26) mesleki kıdeme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mesleki kıdemi 1-10 yıl arasında olan sınıf öğretmenlerinin sayısı ile 11-20 yıl arasında mesleki kıdeme sahip olan sınıf öğretmenleriyle eşit görülmektedir.

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla kullanılan veri toplama araçları ile toplanan veriler SPSS 25. Paket programına işlenmiştir. Veriler SPSS 25.0 programına işlendikten sonra kayıp veri olup olmadığını kontrol edilmiş ve verilerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmada veri toplama aracının faktör ve toplam puanlarının basıklık (0.312) ve çarpıklık (0,528) katsayısı değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olduğu belirlenmiştir. Buna göre araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeğin puanlarının normal dağılım sergilediğini söylenebilir (Tabachnick ve Fidell, 2013). İfade edilen durumdan dolayı araştırma için toplanan verilerin analizinde parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Araştırmada toplanan verilerin analizinde aşağıda belirtilen araştırmanın alt problemleri göz önünde bulundurularak şu veri analiz yöntemleri tercih edilmiştir. Araştırmanın "Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşleri hangi düzeydedir?" şeklindeki birinci alt problemi için ölçek maddelerine verilen cevapların ortalama ve standart sapma değer

hesaplamaları yapılmış ve elde edilen bulgular tablolar halinde gösterilmiştir.

- ✓ Araştırmanın “Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir? ikinci alt problemi için “Bağımsız Örneklem t-Testi” kullanılmıştır.
- ✓ Araştırmanın “Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşleri mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir? beşinci alt problemi için “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” kullanılmıştır.

2.1. Etik Beyan

KSU Sosyal Bilimler Etik Kurulunun 22.04.2020 tarih ve 2020-11 sayılı kararı ile izin alınmıştır.

3. Sonuç

Sınıf öğretmenlerinin okul müdürlerinin stratejik liderlik davranışlarına ilişkin görüşlerinin dağılımına ve düzeyine ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırmanın alt problemi doğrultusunda bulgular beş başlık halinde ele alınmıştır.

- 1) Sınıf öğretmenlerinin stratejik liderliğin “dönüşümsel uygulamalar” alt boyutuna ilişkin görüşleri?
- 2) Sınıf öğretmenlerinin stratejik liderliğin “yönetimsel uygulamalar” alt boyutuna ilişkin görüşleri?
- 3) Sınıf öğretmenlerinin stratejik liderliğin “etik uygulamalar” alt boyutuna ilişkin görüşleri?

- 4) Sınıf öğretmenlerinin stratejik liderliğin “politik uygulamalar” alt boyutuna ilişkin görüşleri?
- 5) Sınıf öğretmenlerinin stratejik liderliğin “iletişimsel uygulamalar” alt boyutuna ilişkin görüşleri?

3.1. Öğretmenlerin Stratejik Liderliğe İlişkin Görüşlerinin Düzeyine İlişkin Analizi

Araştırmanın “Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşleri hangi düzeydedir?” olan alt problemi için toplanan verilerden elde edilen bulgular aşağıda tablo halinde gösterilmiştir: Dönüşümsel Uygulamalar” alt boyutuna ilişkin öğretmenlerin görüşlerinin genel ortalamasının ise “Ara Sıra ($\bar{X}_{genel}=2,93$)”.”Yönetimsel Uygulamalar” alt boyutuna ilişkin öğretmenlerin görüşlerinin genel ortalamasının ise “Ara Sıra ($\bar{X}_{genel}=3,05$)” ,“Etik Uygulamalar” alt boyutuna ilişkin öğretmenlerin görüşlerinin genel ortalamasının ise “Ara Sıra ($\bar{X}_{genel}=3,31$)”, “Politik Uygulamalar” alt boyutuna ilişkin öğretmenlerin görüşlerinin genel ortalamasının ise “Ara Sıra ($\bar{X}_{genel}=2,91$)” ve “İletişimsel Uygulamalar” alt boyutuna ilişkin öğretmenlerin görüşlerinin genel ortalamasının ise “Ara Sıra ($\bar{X}_{genel}=3,28$)” düzeyinde olduğu aşağıdaki tablonun incelenmesi neticesinde anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Stratejik liderliğin “dönüşümsel-yönetimsel-etik-politik ve iletişimsel uygulamalar” alt boyutuna ilişkin ortalama ve standart sapma (SS) değerleri

	Maddeler	X	SS
Dönüşümsel Uygulamalar	2. Fikirlerimizi şekillendirmede bize yardımcı olur	2,70	0,576
	13. Bizi, lider olmaya yönlendirir.	2,89	0,597
	15. Okulun uzun vadeli hedeflerine bağlı kalmamız konusunda bizi teşvik eder.	2,79	0,708
	18. Politika oluşturur.	3,03	0,433
	21. Okul için çalışanların katıldığı bir hedef oluşturmaya çalışır.	3,09	0,689
	23. Fırsatları görmemize yardım eder.	3,25	0,530
	29. Ortak bir vizyon oluşturmaya çalışır.	2,79	0,661
	Genel	2,93	0,249
Yönetimsel Uygulamalar	5. Sonuçlardan bizi sorumlu tutar.	2,21	0,522
	8. İşlerin nasıl yapılacağına karar verir.	3,43	0,745
	14. Kuralları ve politikaları işletir.	2,73	0,759
	24. Verdiğimiz sözlerden bizi sorumlu tutar.	3,39	0,644
	28. Müracaatlarımızda hiyerarşiyi takip etmemizi söyler.	3,51	0,632
Genel	3,05	0,297	
Etik Uygulamalar	3. Bize karşı dürüsttür.	3,55	0,729
	6. Doğru olanı yapmamız için bizi teşvik eder.	3,45	0,609
	10. Görüşlerimize saygı duyar ve onları dikkate alır.	3,09	0,741
	11. Çalışanların özel hayatına saygı gösterir.	3,61	0,858
	17. İlkelere dayalı alınan kararların arkasında durur.	2,74	0,536
	22. Okulun çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutar.	3,26	0,455
	32. Tartışmalarda ve karar alma süreçlerinde okulun temel değerlerini vurgular.	3,50	0,632
Genel	3,31	0,328	

Tablo 1. Stratejik liderliğin “dönüşümsel-yönetimsel-etik-politik ve iletişimsel uygulamalar” alt boyutuna ilişkin ortalama ve standart sapma (SS) değerleri (Devam ediyor)

Politik Uygulamalar	4. Nüfuzlu kişilerle iyi ilişkiler kurar.	2,66	0,489
	12. Okul dışındaki kurumlarla/insanlarla ortaklık geliştirir.	2,80	0,531
	16. Kendisine yardım edildiğinde ödül verir.	2,50	0,502
	20. Yapılan yardımı karşılıksız bırakmaz.	2,81	0,599
	26. Yapılmasını istediği işlerin yerine getirilmesi için ödül vaad eder.	2,83	0,511
	27. İşlerin yerine getirilmesinde etkisi olan insanlara ulaşmaya çalışır.	2,45	0,586
	31. Güç ve nüfuz sahibi kişilerle ilişkilerini sürdürür.	3,35	0,625
Genel	2,91	0,262	
İletişimsel Uygulamalar	1. İşlerin yapılabilmesi için uygun bir tavır sergiler.	3,04	0,889
	7. Yardım sağlamak için bir orta yol bulur.	3,17	0,817
	9. Okul çalışanları ile ortaklık geliştirir.	3,08	0,855
	19. Bize karşı dürüsttür.	3,05	0,745
	25. Çalışmalarımızı takip eder.	3,35	0,751
	30. İşlerin yerine getirilmesinde okul çalışanlarının sahip olduğu bilgiyi kullanır.	3,45	0,609
	33. Görüş ayrılıklarında bizimle müzakere eder.	3,28	0,677
	34. Geniş bir insan kitlesiyle ilişkiindedir.	3,41	0,657
	35. Bizimle ilişkilerinde karşılıklı yardımlaşmaya önem verir.	3,72	0,828
Genel	3,28	0,403	

3.2. Öğretmenlerin Stratejik Liderliğe İlişkin Görüşlerinin Cinsiyete Göre Analizi

Araştırmanın “Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” olan ikinci alt problemi için toplanan verilerden elde edilen bulgular aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre Bağımsız Örneklem t-Testi bulguları yer almaktadır. Bulgular analiz edildiğinde cinsiyet değişkenine göre

araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerinin ölçeğin “Dönüşümsel Uygulamalar” boyutunda anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir ($t_{\text{dönüşümsel uygulamalar}}=1,161$; $P_{\text{dönüşümsel uygulamalar}}=0,24$; $P>0,05$). Bu bulguya göre öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin “Dönüşümsel Uygulamalar” boyutunda cinsiyet değişkeni açısından birbirine benzer olduğu, Yönetimsel Uygulamalar” boyutunda anlamlı farklılık göstermediği ($t_{\text{yönetimsel uygulamalar}}=-1,189$; $P_{\text{yönetimsel uygulamalar}}=0,23$; $P>0,05$).

Tablo 2. Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin cinsiyete göre t-testi analizleri

Boyutlar	Cinsiyet	n	X	SS	t	p
Dönüşümsel Uygulamalar	Erkek	78	2,95	.256	1,161	0,24
	Kadın	72	2,90	.241		
Yönetimsel Uygulamalar	Erkek	78	3,02	.292	-1,189	0,23
	Kadın	72	3,08	.301		
Etik Uygulamalar	Erkek	78	3,31	.341	0,136	0,89
	Kadın	72	3,30	.317		
Politik Uygulamalar	Erkek	78	2,93	.271	0,915	0,36
	Kadın	72	2,89	.252		
İletişimsel Uygulamalar	Erkek	78	3,28	.404	-0,007	0,99
	Kadın	72	3,28	.405		
Genel	Erkek	78	3,11	.258	0,257	0,79
	Kadın	72	3,10	.235		

Ölçeğin “Etik Uygulamalar” boyutunda anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir ($t_{\text{etik uygulamalar}}=0,136$; $P_{\text{etik uygulamalar}}=0,89$; $P>0,05$). Bu bulguya göre öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin “Etik Uygulamalar” boyutunda cinsiyet değişkeni açısından birbirine benzer olduğu, “Politik Uygulamalar” boyutunda anlamlı

farklılık göstermediği belirlenmiştir ($t_{\text{politik uygulamalar}}=0,915$; $P_{\text{politik uygulamalar}}=0,36$; $P>0,05$). Bu bulguya göre öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin “Politik Uygulamalar” boyutunda cinsiyet değişkeni açısından birbirine benzer olduğu söylenebilir. “İletişimsel Uygulamalar” boyutunda anlamlı farklılık

göstermediği belirlenmiştir ($t_{iletişimsel\ uygulamalar}=-0,007$; $P_{iletişimsel\ uygulamalar}=0,99$; $P>0,05$). Bu bulgulara göre öğretmenlerin görüşlerinin ölçeğin genel ortalaması açısından anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir ($t_{genel}=0,257$; $P_{genel}=0,79$; $P>0,05$). Elde edilen bu bulgu doğrultusunda öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin genel görüşlerinin cinsiyet değişkeni açısından birbirine benzer olduğu söylenebilir.

3.3. Öğretmenlerin Stratejik Liderliğe İlişkin Görüşlerinin Mesleki Kıdeme Göre Analizi

Araştırmanın “Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşleri mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” olan beşinci alt problemi için toplanan verilerden elde edilen bulgular aşağıda Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin

mesleki kıdem değişkenine göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) bulguları yer almaktadır. Bulgular analiz edildiğinde mesleki kıdem değişkenine göre araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerinin ölçeğin “Dönüşümsel Uygulamalar” boyutunda ($F_{dönüşümsel\ uygulamalar}=0,198$; $P_{dönüşümsel\ uygulamalar}=0,93$; $P>0,05$), “Yönetimsel Uygulamalar” boyutunda ($F_{yönetimsel\ uygulamalar}=0,479$; $P_{yönetimsel\ uygulamalar}=0,75$; $P>0,05$), “Etik Uygulamalar” boyutunda ($F_{etik\ uygulamalar}=0,283$; $P_{etik\ uygulamalar}=0,88$; $P>0,05$), “Politik Uygulamalar” boyutunda ($F_{politik\ uygulamalar}=1,040$; $P_{politik\ uygulamalar}=0,38$; $P>0,05$) ve “İletişimsel Uygulamalar” boyutunda ($F_{iletişimsel\ uygulamalar}=1,272$; $P_{iletişimsel\ uygulamalar}=0,28$; $P>0,05$) anlamlı farklılıklar göstermediği belirtilmiştir. Bu bulgulara göre öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin tüm uygulamalar boyutunda mesleki kıdem değişkeni açısından birbirine benzer olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin mesleki kıdeme göre ANOVA analiz sonuçları

	Mesleki Kıdem	$\bar{X}$	Varyansın Kaynağı	Kareler Top.	Kareler Ort.	F	P
Dönüşümsel Uygulamalar	1-10 yıl	2,95	Gruplar Arası	0,050	0,013	0,198	0,93
	11-20 yıl	2,92	Grup İçi	9,242	0,064		
	21 ve üzeri	2,91	Toplam	9,293			
	Toplam	2,93					
Yönetimsel Uygulamalar	1-10 yıl	3,04	Gruplar Arası	0,172	0,043	0,479	0,75
	11-20 yıl	3,08	Grup İçi	13,002	0,090		
	21 ve üzeri	3,01	Toplam	13,173			
	Toplam	3,04					
Etik Uygulamalar	1-10 yıl	3,29	Gruplar Arası	0,125	0,031	0,283	0,88
	11-20 yıl	3,33	Grup İçi	15,985	0,110		
	21 ve üzeri	3,32	Toplam	16,110			
	Toplam	3,31					
Politik Uygulamalar	1-10 yıl	2,89	Gruplar Arası	0,286	0,071	1,040	0,38
	11-20 yıl	2,90	Grup İçi	9,963	0,069		
	21 ve üzeri	2,97	Toplam	10,249			
	Toplam	2,92					
İletişimsel Uygulamalar	1-10 yıl	3,23	Gruplar Arası	0,823	0,206	1,272	0,28
	11-20 yıl	3,34	Grup İçi	23,462	0,162		
	21 ve üzeri	3,27	Toplam	24,285			
	Toplam	3,28					
GENEL	1-10 yıl	3,09	Gruplar Arası	0,143	0,036	0,580	0,67
	11-20 yıl	3,13	Grup İçi	8,954	0,062		
	21 ve üzeri	3,11	Toplam	9,098			
	Toplam	3,11					

Tablo 3’de yer alan bulgular analiz edildiğinde mesleki kıdem değişkenine göre araştırmaya katılım gösteren öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin, ölçeğin genel ortalaması açısından anlamlı farklılık göstermediği de belirlenmiştir ($F_{genel}=0,580$; $P_{genel}=0,67$; $P>0,05$). Elde edilen bu bulgu doğrultusunda öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin genel görüşlerinin mesleki kıdem değişkeni açısından birbirine benzer olduğu tespit edilmiştir.

4. Tartışma

Yapılan araştırmada stratejik liderlik ölçeğinin “Dönüşümsel Uygulamalar”, “Yönetimsel Uygulamalar” Etik Uygulamalar” “Politik Uygulamalar” “İletişimsel Uygulamalar” alt boyutuna ilişkin öğretmenlerin görüşlerinin ortalamalarının ve genel ortalamalarının “Ara Sıra” düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada cinsiyet değişkenine göre araştırmaya katılan öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin

görüşlerinin anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu bulguya göre öğretmenlerin stratejik liderliğe ilişkin görüşlerinin cinsiyet ve mesleki kıdem değişkeni açısından birbirine benzer olduğu ifade edilebilir. Öğretmenlerinin okul müdürlerinin stratejik liderlik davranışlarını belirlemeye yönelik verilerden elde edilen sonuçlar sınırlı olmakla birlikte, eğitim bilimlerinde öğretmenlerin okul müdürlerinin stratejik liderlik davranışlarını belirlemeye yönelik olarak gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda sınırlı sayıda çalışmanın yapılmış olması stratejik liderliğin öğretmenler üzerindeki etkisi ve sonuçlarını daha iyi analiz edilebilmesi için farklı değişkenlerle de yapılması, bu alanda elde edilecek sonuçların daha belirleyici olmasına ve daha sonra yapılacak olan çalışmalara önemli katkı sağlayacaktır.

Katkı Oranı Beyanı

YK, ÖA ve YB fikri tasarladı. ÖA, ÖÖ, ÖA ve YB verileri topladı. ÖA ve ÖÖ makaleyi hazırladı. Tüm yazarlar verileri analiz etti. Tüm yazarlar makaleyi inceledi ve onayladı.

Çatışma Beyanı

Yazarlar bu çalışmada hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmektedirler.

Kaynaklar

- Ada Ş. 1998. Okul yöneticilerinin öncelikli olarak ilgilendikleri yönetim görevleri. VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Cilt 2: 205-210.
- Ağaoğlu E, Kesim E. 2005. Anadolu Üniversitesi'nde görev yapan eğitim yöneticilerinin zaman yönetimi konusundaki görüşleri. XIV Eğitim Bilimleri Kongresi Kongre Kitabı, Cilt 1: 166-172.
- Akçay C, Başar MA. 2004. İlköğretim okul müdürlerinin yönetsel görevlere ayırdıkları zaman ve bunları önemli görme dereceleri kaynakları ve sorunları, kuram ve uygulamada eğitim yönetimi, Pegem Akad, 38: 170-197.
- Akyüz MY. 2018. Stratejik liderlik. Stratejik Yön Araş Derg, 1(1): 45-66.
- Aldair J. 2005. Etkili stratejik liderlik. (S. F. Güneş, Çev.), Babiali, İstanbul, Turkey.
- Aydın A. 1997. Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütünde Yetki Devri Sorunu. Gelişim Dizgi ve Yayıncılık, Ankara, Turkey.

- Aydın MK. 2012. Kamu ve özel ilköğretim okulu müdürlerinin stratejik liderlik özellikleri ile kurumlarının örgütsel öğrenme düzeyleri arasındaki ilişki, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Turkey.
- Boal KB, Hooijberg R. 2001. Strategic leadership research: Moving Leadership Quart, 11(4): 515-549.
- Boal KB. 2007. Strategic leadership organizational learning and network ties. G. J. R. Hooijberg (Ed). Being there even when you are not: leading through strategy structures and systems içinde. (4.b.), 69-86, Emerald, UK.
- Bursalioğlu Z. 2002. Okul Yönetiminde yeni yapı ve davranış. Pegem Akad, Ankara, Turkey.
- Büyükoztürk Ş, Çokluk Ö, Köklü N. 2012. Sosyal bilimler için istatistik (6.Baskı). Pegem Akad, Ankara, Turkey.
- Erdoğan İ. 2010. Eğitim ve Okul Yönetimi. Alfa Yay, İstanbul, Turkey.
- Gümüşeli Aİ. 1996. Okul müdürlerinin öğretim liderliğini sınırlayan etmenler. Kuram ve Uyg Eğitim Yön Derg, 2(2).
- Irleand RD, Hitt MA. 2005. Achieving and maintaining strategic competitiveness in the 21st century: the role of strategic leadership. Acad Manag Executive, 9(4): 63-74.
- Kalaycı Ş. 2017. SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. Dinamik Akad Yay, Ankara, Turkey.
- Özdayı N, Uzunçarşılı Ü, Uzunçarşılı, A. 1997. Eğitim yöneticilerinin yönetsel zamanlarını kullanmalarının verimlilik açısından değerlendirilmesi. Anadolu Üniv Eğitim Fak Yay, 51: 60-79.
- Peker Ö, Aytürk N. 2002. Yönetim Becerileri. Yargı Yay, Ankara, Turkey.
- Pisapia J. 2006. Mastering change in a globalizing world: New directions in leadership, Education Policy Studies Series No. 61. The Hong Kong Institute of Educational Research, The Chinese University of Hong Kong, China.
- Pisapia J. 2009. The strategic leader: new tactics for a globalizing World. Information Age Publishing Inc, NC, USA.
- Senge P. 1990. The fifth discipline: the art and practice of learning organization. Doubleday, New York, USA.
- Uğuroğlu Ö, Çelik Y. 2009. Örgütlerde stratejik liderlik ve özellikleri. Hacettepe Sağlık İdaresi Derg, 12(2): 121-156.
- Yavaşgel E. 2012. Çağdaş yönetimlerde stratejik liderlik vizyonunun ilk koşulu: Gelecekle uyumlu olmak. İstanbul Üniv İletişim Fak Derg, 15: 377-392.
- Tabachnick BG, Fidell LS. 2013. Using multivariate statistics. Pearson Education, NY, USA.
- Taymaz H. 2003. İlköğretim ve ortaöğretim okulu müdürleri için okul yönetimi. Pegem Akad, Ankara, Turkey.
- Tural NK. 2002. Eğitim Finansmanı. Anı Yay, Ankara, Turkey.

Open Access Journal
e-ISSN: 2618 – 6640

Araştırma Makalesi (Research Article)

Cilt 4 - Sayı 2: 62-70 / Temmuz 2021

(Volume 4 - Issue 2: 62-70 / July 2021)

ÇİFTÇİLERİN TARIMSAL MÜCADELE HAKKINDAKİ BİLİNÇ DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLMESİ: SAMSUN İLİ ÇARŞAMBA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Aybike BAYRAKTAR^{1*}, İsmet BOZ¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 55139, Samsun, Türkiye

Özet: Araştırmanın amacı Samsun ili Çarşamba ilçesinde geçimini bitkisel üretimden sağlayan üreticilerin tarımsal mücadele ilaçları seçimi ve kullanımındaki bilinç düzeylerinin ölçülmesi ve ölçülen bu bilinç düzeyinin sosyoekonomik özellikler ve iletişim davranışları bakımından karşılaştırılmasıdır. Araştırmada kullanılan veriler ilçeden tesadüfi tabakalı örnekleme metodu ile belirlenen 112 çiftçi ile 2018 yılı mart ayında yüz yüze yapılan anketlerle toplanmıştır. Çiftçilerin tarımsal mücadele ilaçları hakkındaki bilinç düzeyleri dört alt kısımda (ilaçlama, çevre, sağlık ve satın alma) hazırlanan sorulara verilen skorlarla belirlenmiş ve bu dört kısmın toplamı toplam bilinç skorunu oluşturmuştur. Araştırma bulgularına göre çiftçilerin bilinç düzeyi 87 ile 152 arasında bir değişim göstermiştir. Bilinç düzeyi sosyo-ekonomik özelliklerden tarımsal gelir, tarıma ayrılan yıllık bütçe, arazi büyüklüğü, cinsiyet ve tarımsal deneyime göre farklılık göstermiştir. Bilinç düzeyinin iletişim davranışları bakımından farklılık gösterdiği iki değişken ise ilçe merkezine gidiş sıklığı ve il merkezine gidiş sıklığı olmuştur. Araştırmada ilçede çiftçilerin tarımsal mücadele ilaçları konusunda bilinç düzeylerini artırmak için başta Tarım ve Orman il ve ilçe müdürlükleri, çiftçi örgütleri, tüketici örgütleri, üniversite ve diğer ilgili paydaşların katılımı ile çeşitli eğitim ve yayım çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Tarımsal mücadele, Çevre bilinci, Pestisit, Tutum ve davranış

Measuring the Consciousness Levels of Farmers about Pest Control: A Case Study in Çarşamba District of Samsun Province

Abstract: The aim of the study is to measure the level of consciousness of the farmers who earn their living from crop production in the Samsun province Çarşamba county in the selection and use of pesticides, and to compare this level of consciousness in terms of socioeconomic characteristics and communication behaviors. The data used in the study were collected through face-to-face questionnaires with 112 farmers from the district determined by random stratified sampling method in March 2018. The consciousness level of the farmers about agricultural pesticides was determined by the scores given to the questions prepared in four sub-sections (spraying, environment, health and purchasing) and the sum of these four parts constituted the total a consciousness score. According to the research findings, the consciousness level of the farmers varied between 87 and 152. The level of consciousness varied according to socioeconomic characteristics of agricultural income, annual budget allocated to agriculture, land size, gender and agricultural experience. Two communication behavior variables in which the level of consciousness differed were the frequency of traveling to the district center and the frequency of traveling to the city center. In the study, it is recommended to carry out various training and extension activities with the participation of Agriculture and Forestry provincial and district directorates, farmer organizations, consumer organizations, universities and other relevant stakeholders in order to increase the level of consciousness of farmers on pesticides.

Keywords: Pest control, Environmental awareness, Pesticides, Attitude and behavior

*Sorumlu yazar (Corresponding author): Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 55139, Samsun, Türkiye

E mail: aybike.byrktrr@gmail.com (A. BAYRAKTAR)

Aybike BAYRAKTAR <https://orcid.org/0000-0002-5186-8366>

İsmet BOZ <https://orcid.org/0000-0001-7149-8393>

Gönderi: 01 Kasım 2020

Kabul: 04 Ocak 2021

Yayınlanma: 01 Temmuz 2021

Received: November 01, 2020

Accepted: January 04, 2021

Published: July 01, 2021

Cite as: Bayraktar A, Boz İ. 2021. Measuring the consciousness levels of farmers about pest control: a case study in Çarşamba district of Samsun province. BSJ Pub Soc Sci, 4(2): 62-70.

1. Giriş

Bitkisel üretimde verim artışının sağlanması uygun toprak işleme, kaliteli tohumluk ve sertifikalı fide kullanımı, sulama, gübreleme ve modern tarım tekniklerinin uygulanması gibi etmenlere bağlıdır. Tüm bu uygulamalarla verimde artış sağlanırken ürünlerde kayıpların azaltılması için ise çeşitli hastalıklar, zararlılar ve yabancı otlarla en uygun mücadele yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir (Ağaoğlu ve ark., 1987).

Tarımsal mücadele, yetiştirilen tarım ürünlerine zarar veren veya verimi azaltan hastalık, zararlı ve yabancı otların yok edilmesi için uygulanan yöntemlerdir. Tarımsal mücadele yöntemleri içerisinde en çok kullanılan yöntem uygulamadaki kolaylıkları ve kısa zamanda yüksek etkinlik göstermesi nedeniyle kimyasal mücadeledir. Gelişmiş ülkelerde yapılan tarımsal üretimlerde yoğun bir şekilde kimyasal ilaç kullanılması, gelişmekte olan ülkelerde ise daha çok kimyasal ilaçların

bilinçsiz bir şekilde kullanılması sonucunda çevreyi etkileyen sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Hastalık, zararlı veya yabancı otların yol açtığı ürün kayıplarının azaltılabilmesi için yararlanılan kimyasal maddelere pestisit denilmektedir. Pestisitler kendi içerisinde etkili oldukları canlı grubuna göre insektisit, herbisit, fungusit, akarisit, nematisit gibi isimler almaktadırlar (Toros ve Maden, 1991; Akbay ve Yurdakul, 1993a, Bora, 2002).

Dünyada en çok tarım ilacı kullanan ülkeler 1,77 milyon ton ile Çin, 407,779 bin ton ABD ve 377,176 bin ton ile Brezilya'dır. Türkiye'de ise 2018 yılında 60,020 bin ton tarım ilacı kullanılmıştır (FAO, 2020). Türkiye'de yıllara göre pestisit kullanımları incelendiğinde bazı tarımsal mücadele ilaçlarının yıllar içerisinde dalgalanmalar gösterdiği bazı ilaçların ise düzenli olarak arttığı görülmektedir. Türkiye'de toplam tarım ilacı kullanımı 2015-2018 yılları arasında 20,994 bin ton kadar artış göstermiştir. En çok kullanılan tarım ilacı türü 23,047 bin ton ile fungusitler, 14,794 bin ton herbisitler, 13.583 bin ton insektisitler olmuştur. Samsun ilinde en çok kullanılan tarım ilacı türü 352,532 kg ile herbisit, 80,775 kg ile fungusit ve 62,996 kg ile insektisit türleridir (TÜİK, 2020).

Çevresel sorunların uzun vadede öngörülen etkileri küresel nitelikte olup, bu durum sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirmektedir. Doğal kaynakların tahrip olmasıyla birlikte, tarımsal ürünlerde dışa bağımlılık, kırsal alandan kentlere göç, kırsal toplum özelliğinin yok olması, kırsal ve kentsel nüfus dengesizliğinin artması gibi başlıca sorunlar ortaya çıkmaktadır (Eryılmaz ve Kılıç, 2018). Tarımsal üretimde pestisitlerin aşırı kullanılması insan sağlığını, çevreyi ve doğal dengeyi olumsuz yönde etkilemesi, ürünlerde, toprakta, suda ve havada kalıntı bırakması, hastalık, zararlı ve yabancı otlarda dayanıklılık oluşturmaları gibi pek çok olumsuz etkisi bulunmaktadır (Bulut ve Tamer, 1996; Akbay ve Yurdakul, 1993b). Ayrıca bu yanlış uygulamalar, çiftçileri tarım ilacı kullanımına bağımlı kılarken, bunları üreten ve ticaretini yapanları da önemli sorunlara yol açan bir sektör haline getirmektedir (Eryılmaz ve Kılıç, 2019).

Tarımsal mücadelenin, bilinçli bir şekilde, olası sağlık risklerini ve risklerden korunma yollarını bilerek ve çevredeki diğer canlıları korumayı ön plana çıkaracak yöntemlerle yapılması gerekmektedir. Kimyasal mücadele uygulaması, tarımsal kuruluşlar tarafından önerilen dozda uygulanmaması durumunda, çevre pestisit ve kalıntıları ile kirlenebilir. Pestisitler ve kalıntıları canlılara besin zinciri yoluyla ulaşabilir ve sağlık açısından büyük riskler oluşturabilir (Akar ve Tiryaki, 2018). Kimyasal mücadele yapılmasını etkileyen faktörler; çevre, kalıntı ve dayanıklılık riskleri faktörleridir. Üreticilerin uygulama öncesi, uygulama süreci ve uygulama sonrasındaki davranışları bu üç riski belirleyen bir bileşendir (Durmuşoğlu ve ark., 2010). Pestisitlerin meydana getirdiği yan etkilerin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılabilmesi için bilinçli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu nedenle tarımsal

mücadelede çiftçilerin pestisit kullanımı ve pestisit seçimindeki bilinç düzeylerinin belirlenmesi oldukça önemlidir.

Konu ile ilgili literatürde, çiftçilerin tarımsal mücadele ilaçlarını kullanırken sergiledikleri tutum ve davranışlar çeşitli yönleri ile ortaya konulmuştur. Akbay ve Yurdakul (1993a ve 1993b) ve Yurdakul ve ark. (1994) tarafından Aşağı Seyhan Ovası ve Çukurova'da yapılan çalışmalarda, tarım işletmeleri tarafından kullanılan tarımsal savaş ilaçlarının kullanımı, pazarlanması ve ekonomik analizi yapılmıştır. Çalışmada işletmelerin büyük bir çoğunluğunun bayilerin görüşleri doğrultusunda veya kendi tecrübelerine göre ilaç kullandıkları ve kullanılan ilaçların önerilen dozdan en az %20 daha fazla olduğu vurgulanmıştır. Demircan ve Yılmaz (2005)'in Isparta ilinde elma yetiştiricileri ile yürüttükleri çalışmaya göre, üreticilerin %38,53'ü ilaç kalıntılarının yıkanma ile kaybolacağını ve %22,02'si ilaçların kalıntı bırakmayacağını düşünmektedir. Aynı çalışmada üreticilerin %42,20'sinin ilaçlamadan sonra ambalajları rastgele çevreye attığı saptanmıştır. Peker (2012) Konya ilinde yaptığı çalışmada, üreticilerin %25,91'inin tarımsal ilaçlarını kendi deneyimlerine göre kullandıklarını tespit etmiştir. Çalışmada çiftçilerin %40'ının ilaç kalıntılarının yıkama ile kaybolacağını düşündüğü, %56'sının ise ilaçlamadan sonra ambalajları rastgele çevreye attığı belirlenmiştir. Kahramanmaraş'ın Türkoğlu ilçesinde yürütülen bir çalışmada (Alben ve Boz, 2014) çiftçilerin %40'ının tarım danışmanlarının tavsiyelerine uyararak, %33,3'ünün kendi deneyimlerine göre, %25'inin ilaç bayilerinin önerilerine göre ve %1,7'sinin ise kooperatiflerin önerilerine göre ilaç kullandıkları belirlenmiştir. Araştırmada çiftçiler arasında bilinçli ilaç kullanımının artırılması için devlete, danışmanlara ve ilaç bayilerine önemli görevlerin düştüğü belirtilmiştir. Önen ve ark. (2015) Adıyaman'ın Çelikhhan ilçesinde yürüttükleri çalışmada çevresel önlemler olarak çiftçilerin %72,3'ünün pestisiti uygun doz ve nitelikte kullandığını, %70,7'sinin rüzgarlı havada uygulamadığını, %66,2'sinin uygulama sırasında insanları alandan uzaklaştırdığını, %55,6'sının ilaçları uygun depoda sakladığını ve %17,6'sının uyarıcı levha kullandığını belirtmiştir. Bayraktar ve Boz (2020), Samsun ili Çarşamba ilçesinde yürüttükleri çalışmada çiftçilerde aşırı ilaçlamanın çevreyi olumsuz etkilediği yönünde bir algının bulunduğunu ve bölgede biyolojik mücadele yöntemlerinin yeterince bilinmediğini ortaya koymuştur. Çalışmada çiftçilerin tarımsal ilaçlarını daha bilinçli bir şekilde kullanmaları ve kimyasal mücadele dışındaki yöntemleri uygulamaları için çeşitli araştırma, eğitim ve yayım çalışmalarının yapılması gerektiği önerilmiştir.

Her ne kadar yapılan birçok araştırmada çiftçilerin ilaç kullanımı ve çevreye karşı yeterli bilinç ve duyarlılığa sahip olmadıkları görülse de Karabat ve Atış (2012)'in Manisa ili bağ alanlarında yürüttükleri çalışmada üreticilerin %70'inin geleneksel ilaçlama yöntemi yerine, çevre dostu ilaçlardan oluşan bir ilaçlama modelini uygulayıp, fazladan bir ödeme yapabileceklerini

belirtmişlerdir. Bu bağlamda çiftçilerin çevre dostu ve sürdürülebilir uygulamalara yatkın oldukları tespit edilmiştir ancak bu yönde bir davranış sergilemeleri için çeşitli yayım çalışmaları ile bilinçlendirilmeleri ve finansal olarak desteklenmeleri gerekmektedir.

Bu çalışmada temel amaç, Samsun ili Çarşamba ilçesinde geçimini bitkisel üretim ile sağlayan üreticilerin tarımsal mücadele ilaçları seçimi ve kullanımındaki bilinç düzeylerinin ölçülmesi ve ölçülen bu bilinç düzeyinin sosyoekonomik özellikler ve iletişim davranışları bakımından karşılaştırılmasıdır. Araştırma sonuçlarının çiftçilere, tarım teşkilatında çalışan uzmanlara, tarımsal ilaç bayilerine, araştırmacılara ve tarımsal mücadele, çevre ve sürdürülebilir tarım ile ilgili bütün paydaşlara yararlı bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Samsun ilinin nüfus bakımından en büyük 3. ilçesi olan Çarşamba ilçesi M.Ö. 4000 yılından itibaren bir yerleşim merkezidir. İlçe merkezi Samsun iline 36 km uzaklıktadır. İlçede Orta Karadeniz iklimi yaşanmakta yaz mevsimi serin, kış mevsimi ise ılık ve yağışlı geçmektedir. Yıllık ortalama yağış 600-700 mm arasında, yıllık ortalama sıcaklık ise 15-17 C'dir. Temmuz ve ağustos ayları ilçenin en sıcak ayları, ocak ve şubat ayları ise en soğuk aylarıdır. İlçede toplam 53300 hektar tarım arazisi mevcuttur ve tarımsal üretim için ekili alan, bağ, bahçe ve çayır alanları önemli yer tutmaktadır. İlçede yapılan mevcut tarımsal üretim ülkenin geneli için tarımsal üretim yapacak kadar gelişmiş seviyededir. Buğday, arpa, çeltik, tütün, mısır, fasulye, soya fasulyesi, ayçiçeği, şekerpancarı, fındık, şeftali ve elma ilçede üretilen en önemli tarımsal ürünlerdir (Anonim, 2020).

Araştırmanın temel materyalini Samsun ili Çarşamba ilçesinde geçimini bitkisel üretimden sağlayan çiftçilerle 2018 yılı mart ayında yapılmış olan anket çalışmasından elde edilmiş birincil veriler oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra, konu ile ilgili ikincil verilerden de (daha önce yapılmış tez, makale ve araştırma raporlarından, internet kaynakları ve Tarım ve Orman İlçe müdürlüğünün basılı olmayan kayıtlarından da) yararlanılmıştır. Ayrıca araştırmacının sahadaki uzman kişilerle ve çiftçilerle yapmış olduğu ön görüşmelerden edinilen izlenim ve deneyimlerden de geniş ölçüde yararlanılmıştır.

2.2. Yöntem

Araştırmanın hedef kitlesi Çarşamba ilçesinde geçimini bitkisel üretimden sağlayan bütün çiftçilerdir. Ana kitlenin belirlenmesinde ilçenin bütün köylerinde tarımsal üretim yapan çiftçileri içeren listeler Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı ilçe müdürlüğünden sağlanmıştır. Toplam 8074 çiftçiyi içeren ana kitle işletme büyüklüğü ölçüt alınarak 1-35 da, 36-65 da, 66-90 da ve 91+ da olmak üzere dört tabakaya ayrılmıştır. Örnek büyüklüğünün belirlenmesinde tesadüfi tabakalı örnekleme yöntemi aşağıdaki gibi kullanılmıştır (eşitlik1; Yamane, 2001).

$$n = \frac{N \sum N_h S_h^2}{N^2 D^2 + \sum N_h S_h^2}, D^2 = \frac{e^2}{t^2} \quad (1)$$

eşitlikte;

n = örnek büyüklüğünü,

N = ana kitleyi,

N_h = bir tabakadaki çiftçi sayısını,

S_h = bir tabakadaki standart sapmayı,

D^2 = arzulanan varyansı,

e = ortalamadan kabul edilen hata oranını ve

t = kabul edilen güven aralığına karşılık gelen t-tablo değerini göstermektedir.

Ortalamanın %5'i oranında hata kabul edilerek ve %95 güven aralığında çalışılarak ($t=1.655$), araştırmada anket yapılacak örnek büyüklüğü 112 olarak belirlenmiştir. Çekilen örnek büyüklüğü tabakaların ana kitledeki çiftçi sayılarına oranlanarak, her bir tabakadan anket yapılacak çiftçi sayısı belirlenmiştir. Buna göre birinci tabakadan (1-35 da) 61, ikinci tabakadan (36-65 da) 17, üçüncü tabakadan (66-90 da) 12 ve dördüncü tabakadan (91+ da) 22 olmak üzere toplamda 112 çiftçi ile anket çalışması yapılmıştır. Anket yapılan çiftçilerin belirlenmesinde tesadüfi sayılar tablosundan yararlanılmıştır. Örneğe çıkan çiftçinin bulunamaması durumunda aynı arazi büyüklüğüne sahip diğer çiftçilerle anket yapılmıştır.

Çalışmada kullanılan anket formu bu çalışmadan önce yapılmış olan çalışmalarda kullanılan anket formlarından (Alben, 2013; Karabat ve Atış, 2012; Saruhan ve Şen, 2012) faydalanılarak çalışmanın amacına uygun bir şekilde hazırlanmıştır. Anket formu üç kısımdan oluşturulmuştur. Birinci kısımda üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. İkinci kısımda çiftçilerin çevreye karşı olan bilinç düzeyini dört ayrı açıdan (ilaçlama, çevre, sağlık ve satın alma) ölçmek amacıyla çeşitli sorulara yer verilmiştir. Son bölümde ise çiftçilerin iletişim davranışlarını belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Anketteki soruların çiftçiler tarafından kolay anlaşılır ve yanıtlanabilir olmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmada toplanan verilerin analizinde amaçlar doğrultusunda istatistiki yöntemler kullanılmıştır. Bu bağlamda çiftçilerin sosyo-ekonomik davranışlarının belirlenmesinde frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Çiftçilerin bilinç düzeyleri, Likert tipi sorulara verilen yanıtların toplanmasıyla oluşturulmuştur. Bilinç düzeyi çiftçilerin Likert tipi sorulara verdikleri yanıtların toplanması ile oluşturulan bir indekse göre belirlenmiştir. Bilinç düzeyinin sosyo-ekonomik özellikler ve iletişim davranışları bakımından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örnekli t-testi yapılmıştır. Bu amaçla her bir sosyoekonomik özellik ve iletişim davranışı iki kategoriye ayrılmış ve bilinç düzeyi sürekli değişken olarak ele alınmıştır.

2.3. Etik Beyan

Yüksek lisans tezinden üretilmiş ve izinler alınmıştır

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Sosyo-Demografik Özellikler

Kırsal kesimde yaşamlarını devam ettiren çiftçilerin bir konudaki bilinç düzeylerini ölçmeye çalışırken, onların sosyo-ekonomik özelliklerini bilmek önem taşımaktadır (Bayraktar ve Boz, 2020). Bu bağlamda ele alınan sosyo-ekonomik özellikler üreticilerin eğitim düzeyi, cinsiyeti, yaşı, ailedeki birey sayıları, ailede tarımda çalışan işgücü sayıları, tarımsal deneyimleri, tarımsal masrafları, gelir düzeyleri ve tarım dışı gelirleridir. Bu değişkenlerden eğitim düzeyi ve cinsiyet kategorik, diğer değişkenler ise sürekli değişken olarak ölçülmüştür. Eğitim düzeyi bakımından araştırmaya katılan çiftçilerin %64,3'ü ilkokul mezunu, %17,9'u okuma yazma biliyor olup herhangi bir okuldan mezun değildir. Ortaokul mezunu olanların oranı %11,6, lise ve üzeri eğitim görenlerin oranı %6,3'tür. Cinsiyet bakımından çiftçilerin %94,6'u erkek, %5,4'ü kadındır. İnceleme sonucunda üreticilerin büyük çoğunluğunun (%94,6) erkek üreticilerden

oluştugu, büyük çoğunluğunun (%95,5) evli olduğu ve ortalama eğitim düzeylerinin ise ilkokul düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Üreticilerin %92'si sosyal güvenceye sahip olduğunu belirtirken, %8'i ise herhangi bir sosyal güvencesinin bulunmadığını belirtmiştir.

Ankete hem genç hem de yaşlı çiftçiler katılım sağlamıştır. Çiftçilerin yaş ortalaması 52,22 yıl olarak belirlenmiştir. Ortalama hane halkı büyüklükleri 3,97 kişi, aile işgücü kullanım ortalaması ise 2,06 kişi olarak tespit edilmiştir. Çiftçilerin ortalama deneyim süreleri 33,58 yıl olarak bulunmuştur. Çiftçilerin genel olarak deneyim süresinin fazla olduğu söylenebilir. 33 yılın altında deneyime sahip çiftçiler %47,3'lük kısmı oluşturmakta, 33 yıl ve daha fazla deneyime sahip çiftçiler ise %52,7'lik kısmı oluşturmaktadır. Çiftçilerin tarımsal üretimden elde ettikleri yıllık ortalama gelir 50562,50 TL olarak saptanmıştır. Çiftçilerin bir tarımsal üretim yılında yaptıkları masraflar ise 21866,07 TL olarak hesaplanmıştır. Ortalama arazi büyüklükleri ise 45,41 dekar olarak bulunmuştur. Çiftçilerin sadece %12,5'inin tarım dışında iş sahibi olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri

Sosyo-ekonomik özellikler	Gruplar	Frekans	%
Yaş (yıl)	52 ≥	61	54,5
	<52	51	45,5
	Toplam	112	100,0
	Ortalama±StdSapma=52,2±11,604		
Hane halkı büyüklüğü (kişi)	≤4	73	65,2
	4>	39	34,8
	Toplam	112	100,0
	Ortalama±StdSapma = 3,97±1,630		
Aile iş gücü (kişi)	≤2	84	75,0
	2>	28	25,0
	Toplam	112	100,0
	Ortalama±StdSapma = 2,06±0,923		
Tarımdaki deneyim (yıl)	≥33	59	52,7
	<33	53	47,3
	Toplam	112	100,0
	Ortalama±StdSapma = 33,58±12,838		
Ortalama tarımsal gelir (TL/yıl)	≤50,000	74	66,1
	>50,000	38	33,9
	Toplam	112	100,0
	Ortalama±StdSapma = 50562,50±34760,12		
Tarımsal gider (TL/yıl)	≤20,000	68	60,7
	>20,000	44	39,3
	Toplam	112	100,0
	Ortalama±StdSapma = 21866,07±14710,72		
Arazi genişliği (dekar)	≤45	71	63,4
	>45	41	36,6
	Toplam	112	100,0
	Ortalama±StdSapma = 45,41±32,585		
Tarım dışı gelir (TL/yıl)	≤15,000	9	8,0
	>15,000	5	4,5
	Toplam	14	12,5
	Ortalama±StdSapma = 15642,86±9771,28		

3.2. İletişim Davranışları

İletişim, insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, çiftçilerin davranışlarını değiştirmek, onların yeni alışkanlıklar kazanmasını sağlamak ve kazandığı alışkanlıkları üretim aşamasında kullanmasını sağlamak için kitle iletişim araçlarından faydalanılmaktadır. Kitle iletişim araçlarından özellikle radyo ve televizyon kamuoyunu yönlendirme ya da haberdar etme için kullanılmaktadır. Bu nedenle çiftçilerin iletişim davranışlarını ve çevre ile ilgili ilişkilerini bilmek oldukça önemlidir.

Samsun ili Çarşamba ilçesinde bitkisel üretim yapan üreticilerin iletişim davranışları incelendiğinde,

üreticilerin en çok kullandığı kitle iletişim aracının televizyon olduğu en az kullandığının ise internet olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Üreticilerin neredeyse tamamının her gün günde birkaç saat televizyon izlediği tespit edilmiştir. Üreticilerin %56,3'ünün gazete okumadığı, %45,5'inin radyo dinlemediği ve %83,9'unun ise internet kullanmadığı saptanmıştır. Üreticilerin yakın-uzak çevre ile ilişkileri incelendiğinde, %54,5'inin en az haftada bir kez Çarşamba ilçe merkezine gittiği, %45,5'inin ise ilçe merkezine daha seyrek gittiği belirlenmiştir. Üreticilerin %42,9'u Samsun il merkezine ayda birkaç kez ve daha fazla gitmekte, %57,1'inin ise il merkezine daha seyrek gitmekte olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Üreticilerin iletişim davranışları

İletişim davranışı	Sıklık	Frekans	%
Gazete	Gazete okuyan	49	43,8
	Gazete okumayan	63	56,3
	Toplam	112	100,0
Radyo	Radyo dinleyen	61	54,5
	Radyo dinlemeyen	51	45,5
	Toplam	112	100,0
Televizyon	Günde birkaç saat televizyon izleyen	83	74,1
	Daha az izleyenler	29	25,9
	Toplam	112	100,0
İnternet	İnternet kullanan	18	16,1
	İnternet kullanmayanlar	94	83,9
	Toplam	112	100,0
İlçe merkezine gidış	En az haftada bir kez gidenler	61	54,5
	Daha seyrek gidenler	51	45,5
	Toplam	112	100,0
İl merkezine gidış	Ayda birkaç kez ve daha fazla gidenler	48	42,9
	Daha seyrek gidenler	64	57,1
	Toplam	112	100,0

3.3. Bilinç Düzeyinin Tespit Edilmesi

Samsun ili Çarşamba ilçesinde bitkisel üretimle uğraşan çiftçilerin tarımsal mücadele ilaçları konusunda bilinç düzeylerinin belirlenebilmesi için alanında uzman 2 ziraat yüksek mühendisi ve 1 psikolojik danışman tarafından sorular hazırlanmış ve değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmeye alınan her sorunun doğru cevabı için çiftçiler 5 puan almaktadır. Sorular tarımsal mücadele ilaçlarının kullanımı, tarımsal mücadele ilaçları kullanımında çevre hassasiyeti, sağlık hassasiyeti ve tarımsal mücadele ilaçlarını satın alma davranışları olarak 4 ana başlık altında ele alınmıştır. Çiftçilerin tarımsal mücadele ilaçlarını kullanımında bilinç düzeylerinin tespit edilebilmesi için, tarımsal mücadele ilaçlarının kullanım aşamaları ile ilgili 18 soru, çevreye karşı davranışları ile ilgili 10 soru, tarımsal mücadele ilaçlarının insan sağlığına etkisi ile ilgili 4 soru ve tarımsal mücadele ilaçlarını satın alma süreçleriyle ilgili 10 soru sorulmuştur.

Birinci ana başlık altında tarımsal mücadele ilaçlarının kullanılması ile ilgili sorular bulunmaktadır. Bu soruların tamamına doğru cevap veren bir üreticinin alabileceği en

yüksek puan 90 puan olarak belirlenmiştir. İkinci ana başlık olan çevreye karşı duyarlılığı ölçmeye yönelik olan soruların tamamına doğru cevap veren üreticilerin alabileceği en yüksek puan 50 puan olarak belirlenmiştir. Üçüncü ana başlık olan üreticilerin kendi sağlıkları konusundaki duyarlılığı ölçmeye yönelik olan soruların tamamına doğru cevap veren üreticilerin alabileceği en yüksek puan 20 puan olarak belirlenmiştir.

Dördüncü ve son ana başlık ise üreticilerin tarımsal mücadele ilaçlarını satın alırken sahip oldukları bilinç düzeylerini ölçmeye yönelik sorulardır. Tarımsal mücadele ilaçları ile ilgili bilinç düzeylerinin belirlenebilmesi için ise hazırlanmış olan 5'li Likert ölçeğinden yararlanılmıştır. Çiftçilerin tarımsal mücadele ilaçlarını satın alırken önem verdikleri faktörlere, önem düzeylerine göre puanlar verilmiştir. Sorulara "kesinlikle önemsiz" yanıtını veren üreticiler o sorudan 1 puan, "önemsiz" yanıtını verenler 2 puan, "orta derecede önemli" yanıtını verenler 3 puan, "önemli" yanıtını verenler 4 puan ve "kesinlikle önemli" yanıtını verenler ise 5 puan almışlardır. Her sorudan alınabilecek tam puan 5 puan olarak belirlenmiş ve bütün soruları tam

yanıtlayan bir çiftçinin alabileceği en düşük puan 10, en yüksek puan ise 50 olarak belirlenmiştir. Tarımsal mücadele ilaçlarının kullanılması, üreticilerin ilaçları kullanımında çevreye karşı duyarlılığı ve sağlık alanındaki bilinç düzeylerinin tespit edilebilmesi için araştırmacılar tarafından bir ölçek oluşturulmuştur.

Samsun ilinin Çarşamba ilçesinde geçimini bitkisel üretimden sağlayan üreticilerin tarımsal mücadele ilaçları kullanımıyla ilgili bilinç düzeylerinin belirlenebilmesi için ilaçlama öncesinde, sırasında, sonrasında ve ilaçlama hakkındaki genel bilgi seviyelerini

tespit edecek türde sorulara verdikleri cevaplar değerlendirmeye alınmıştır. Bu değerlendirmeye göre tarımsal mücadele ilaçlarının kullanımıyla ilgili en düşük puanı alan çiftçi 90 puan üzerinden 28, en yüksek puan alan çiftçi ise 90 puan üzerinden 70 almıştır. Tarımsal mücadele ilaçlarının kullanımıyla ilgili üreticilerin tamamının aldığı ortalama puan ise 57,98 olarak bulunmuştur. Puanlama sonucunda, üreticilerin tarımsal mücadele ilaçlarının kullanımı konusunda orta düzeyde bilinçli oldukları söylenebilir (Tablo 3).

Tablo 3. Üreticilerin bilinç düzeyleri

Bilinç düzeyi	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standard Sapma
İlaçlama	28	70	57,98	8,229
Çevre	5	31	20,30	5,848
Sağlık	10	20	18,39	2,530
Satın alma	28	43	34,56	2,478
Toplam bilinç	87	152	131,24	11,248

Üreticilerin çevre ile ilişkileri hakkındaki bilinç düzeylerinin belirlenebilmesi için ilaçlama sonrasındaki çevreye yönelik tutum ve davranışları ve ilaçlamanın çevre üzerindeki zararlı etkilerine yönelik sorular sorulmuş ve değerlendirmeye alınmıştır. Çevre konusunda hem yüksek hem de düşük bilinç düzeyine sahip çiftçiler olduğu tespit edilmiştir. Pestisitlerin çevre ile ilişkileri hakkında en az puanı alan üretici 50 puan üzerinden 5, en yüksek puanı alan üretici ise 50 puan üzerinden 31 almıştır. Pestisitlerin çevre ile ilişkileri konusunda çiftçilerin tamamının aldığı ortalama puan ise 20,30'dur. Yapılan puanlama sonucunda, ilçedeki üreticilerin çevre konusundaki bilinç düzeylerinin yetersiz kaldığı söylenebilir.

Pestisitlerin sağlık üzerine etkileri ile ilgili bilinç düzeylerinin belirlenebilmesi için sorular sorulmuş ve değerlendirilmeye alınmıştır. Bu konuda sorulan sorulara, verdikleri yanıtlara göre alınan puanlar hesaplanmıştır. Üreticiler arasında pestisitlerin sağlık üzerine etkileri konusunda en az puan alan üretici 20 puan üzerinden 10 puan, en yüksek puan alan üretici ise 20 puan üzerinden 20 puan almıştır. Pestisitlerin sağlık üzerine etkileri konusunda tamamının aldığı puanların ortalaması ise 18,39 olarak bulunmuştur. Puanlama sonucunda, üreticilerin pestisitlerin sağlık üzerine etkileri konusunda yüksek düzeyde bilinçli oldukları söylenebilir.

Tarımsal mücadele hakkında sorulan sorulara verdikleri yanıtlara göre alınan puanlar hesaplanmıştır. Çiftçiler arasında tarımsal mücadele ilaçları ile ilgili sorulmuş sorulardan en az puan alan çiftçi 50 puan üzerinden 28 puan, en yüksek puan alan ise 43 puan almıştır. Tarımsal mücadele ilaçları hakkında çiftçilerin tamamının aldığı puanların ortalamasının ise 34,56 olduğu tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda, üreticilerin tarımsal mücadele ilaçları konusunda orta düzeyde bilinçli oldukları söylenebilir.

Tarımsal mücadele ilaçları hakkındaki bilinç düzeylerinin

tespit edilebilmesi pek çok olumlu sonucu da beraberinde getirecektir. Öncelikle çiftçilerin eksik olduğu noktalar belirlenecek ve bu konularda seminerler, eğitimler ve sempozyumlar düzenlenerek eksikliklerinin giderilebilecek olmasıdır. Bilinç düzeylerinin tespit edilebilmesi için araştırmacılar tarafından; çiftçilere tarımsal mücadele ilaçları, kimyasal mücadele, pestisitlerin çevreye olan ilişkileri ve pestisitlerin sağlık üzerine etkileri konularında sorular sorulmuştur. Her sorunun kendine ait doğru cevapları bulunmaktadır ve üreticiler sorulara verdikleri yanıtlara göre belirli puanlar elde etmişlerdir.

Tüm bu sorular dikkate alındığında üreticilerin alabileceği maksimum puan 210 olarak bulunmuştur. Üreticiler arasında en düşük puan 87, en yüksek puan ise 152 olarak bulunmuştur. Ortalama bilinç düzeyi puanı ise 131,24 olarak bulunmuştur. Bu durumda üreticilerin orta düzeyde bilinçli oldukları söylenebilir (Tablo 3).

3.3.1. Bilinç düzeyinin sosyo-ekonomik özellikler ve iletişim davranışları bakımından karşılaştırılması

Üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerinden üreticilerin yaşları, eğitimleri, sahip oldukları arazi büyüklükleri, tarımdaki toplam tecrübeleri, tarımsal üretimden yıllık elde ettikleri gelirleri ve tarımsal üretim için ayırdıkları yıllık ortalama bütçeleri ile bilinç düzeyi testinden aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre;

Tarımsal üretimden elde ettikleri yıllık geliri 50000 TL'nin altında olan üreticilerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 35,12 iken, geliri 50000 TL ve üstü olan üreticilerin aldıkları ortalama puan ise 33,76 olarak saptanmıştır. İki grubun ortalamaları arasında istatistiki açıdan %5 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur (P = 0,004). Tarımsal üretim için yıllık ayırdıkları bütçe 25000 TL'nin altında olan üreticilerin bilinç düzeyi testinden elde ettikleri ortalama puan 35,06 iken, 25000 TL ve üstü bütçe ayıranların ise bilinç düzeyi

testinden elde ettikleri ortalama puan 33,80 olarak belirlenmiştir. İki grubun ortalamaları arasında istatistik açıdan %5 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur (P = 0,008). Arazi büyüklüğü 45 dekarın altında olan üreticilerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 34,99, 45 dekar ve üstünde arazi büyüklüğü olan üreticilerin ise bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 33,83 olarak saptanmıştır. İki grubun ortalamaları arasında %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (P = 0,017). Cinsiyet gruplarına göre incelendiğinde cinsiyeti erkek olan üreticilerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 34,45 iken, kadın olan üreticilerin ise aldıkları ortalama 36,50 puan olarak belirlenmiştir. İki grubun ortalamaları arasında %5 düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur (P = 0,049). 35 yılın altında tarımda deneyim sahibi olan üreticilerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 34,11 iken, 35 yıl ve üstünde deneyim sahibi olan üreticilerin ise aldıkları puan 34,97 olarak tespit edilmiştir. İki grubun ortalamaları arasında istatistik açıdan %10 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur (P = 0,069). Tarım dışı gelire sahip olma durumları incelendiğinde, tarım dışı gelir sahibi olan üreticilerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 34,64 iken, tarım dışı bir geliri olmayan sadece tarımdan geliri olan üreticilerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 34,55 olarak belirlenmiştir. İki grubun ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (P = 0,897). Yaşı 52'nin altında olan üreticilerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 34,53 olarak saptanırken, 52 yaş ve üstünde olan üreticilerin aldıkları puan 34,59 olarak tespit edilmiştir. İki grubun ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yani üreticilerin yaşlarına göre bilinç düzeyleri arasında bir ilişki bulunmamıştır (P = 0,898). Eğitim durumlarına incelendiğinde, okuma yazma bilmeyen üreticilerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 34,52 iken,

ilkokul mezunu ve daha üstü bir okuldan mezun olan üreticilerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan ise 34,57 olarak saptanmıştır. İki grubun ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (P = 0,925). Yani üreticilerin eğitim seviyelerinin artması ya da azalması bilinç düzeyi testinden aldıkları puanda bir değişikliğe neden olmamaktadır (Tablo 4).

Çiftçilere üretim faktörlerini daha iyi yönetme kabiliyeti kazandırması açısından gerekli olan tarımsal bilgiye erişim kolaylığı, kırsal alanda insan kaynağına yapılan önemli yatırımlardan birisidir (Eryılmaz ve ark., 2020). Ankete katılan üreticilerin iletişim davranışları ve çevre ile ilgili yakın-uzak ilişkileri ele alınmıştır. Bu karşılaştırmaya göre; Gazete okuyan üreticiler bilinç düzeyi testinden ortalama 57,49 puan almışlardır. Gazete okumayan üreticiler ise bilinç düzeyi testinden 58,37 puan almışlardır. Üreticilerin gazete okuması ya da okumamasının bilinç düzeyi testinden aldıkları puanda bir etkisi bulunmamıştır (P = 0,579). Üreticiler arasında radyoyu düzenli olarak dinleyen üreticiler ile dinlemeyenlerin bilinç düzeyinden aldıkları ortalama puan arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (P = 0,382). Televizyonu sürekli olarak izleyen üreticiler ile izlemeyen üreticilerin bilinç düzeyinden aldıkları ortalama puan arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (P = 0,765). İnterneti kullanan üreticiler ile kullanmayan üreticilerin bilinç düzeyinden aldıkları ortalama puan arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (P = 0,671). Üreticilerden ilçe merkezine en az haftada bir kez ve daha fazla gidenlerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 60,02 bulunmuş, daha seyrek giden üreticilerin puanları ise 56,28 olarak saptanmıştır. İki grubun bilinç düzeyi testinden aldıkları puanlar karşılaştırıldığında istatistik açıdan %5 düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (P = 0,016).

Tablo 4. Bilinç düzeyinin sosyo-ekonomik özellikler bakımından karşılaştırılması

	Sosyo-ekonomik özellik grupları	N	Ort	St.sap.	t	P
Bilinç düzeyi	Düşük gelir düzeyi	46	33,76	2,311	2,988	0,004
	Yüksek gelir düzeyi	66	35,12	2,453		
	Düşük bütçe sahibi	44	33,80	2,130	2,821	0,006
	Yüksek bütçe sahibi	68	35,06	2,574		
	Düşük arazi varlığı	41	33,83	2,344	2,466	0,016
	Yüksek arazi varlığı	71	34,99	2,470		
	Cinsiyeti erkek olanlar	106	34,45	2,454	1,995	0,049
	Cinsiyeti kadın olanlar	6	36,50	2,258		
	Düşük tecrübe	53	34,11	2,562	1,838	0,069
	Yüksek tecrübe	59	34,97	2,349		
	Tarım dışı geliri olanlar	14	34,64	3,201	0,129	0,897
	Tarım dışı geliri olmayanlar	98	34,55	2,377		
	Düşük yaş grubu	51	34,53	3,055	0,129	0,898
	Yüksek yaş grubu	61	34,59	1,892		
	Düşük eğitim seviyesi	21	34,52	1,940	0,095	0,925
Yüksek eğitim seviyesi	91	34,57	2,595			

İl merkezine ayda birkaç kez ve daha fazla giden üreticilerin bilinç düzeyi testinden aldıkları ortalama puan 59,42 bulunmuş, daha seyrek giden üreticilerin aldıkları ortalama puan ise 56,06 olarak tespit edilmiştir.

İki grubun bilinç düzeyi testinden aldıkları puanlar karşılaştırıldığında istatistiki açıdan %5 düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur (P = 0,032) (Tablo 5).

Tablo 5. Bilinç düzeyinin iletişim davranışları bakımından karşılaştırılması

	İletişim davranışları	N	Ort	Ss	t	P
Bilinç düzeyi	Gazete okuyan	49	57,49	7,600	0,557	0,579
	Gazete okumayan	63	58,37	8,728		
	Radyo dinleyen	61	57,62	8,496	0,877	0,382
	Radyo dinlemeyen	51	58,56	7,845		
	Günde birkaç saat fazla tv izleyen	29	57,59	8,683	0,300	0,765
	Daha az izleyenler	83	58,12	8,114		
	İnternet kullanan	18	57,22	7,938	0,426	0,671
	İnternet kullanmayan	94	58,13	8,317		
	İlçe merkezine en az haftada bir kez gidenler	61	60,02	9,004	2,449	0,016
	İlçe merkezine daha seyrek gidenler	51	56,28	6,728		
İl merkezine ayda birkaç kez gidenler	48	59,42	9,418	2,174	0,032	
Daha seyrek gidenler	64	56,06	6,944			

4. Sonuçlar ve Öneriler

Bu çalışmada, Samsun ili Çarşamba ilçesinde bitkisel üretim yapan çiftçilerin tarımsal mücadele ilaçları seçimi ve kullanımındaki bilinç düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın spesifik amaçları ise üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerinin belirlenmesi ve sosyo-ekonomik özelliklerinin bilinç düzeyinin oluşmasındaki etki derecesini tespit etmektir.

Samsun ili Çarşamba ilçesinde bitkisel üretim yapan üreticilerin tarımsal mücadele ilaçları kullanımıyla ilgili bilinç düzeyinin belirlenebilmesi için ilaçlama öncesinde, ilaçlama sırasında, ilaçlama sonrasında ve ilaçlama hakkındaki genel bilgi düzeylerinin belirlenmesine yardımcı olacak türde sorulara verdikleri cevaplar değerlendirmeye alınmıştır. Bu değerlendirmeye göre üreticilerin tarımsal mücadele ilaçlarının kullanımı konusunda orta düzeyde bilinçli oldukları söylenebilir.

Üreticilerin tarımsal mücadele ilaçlarını kullanımı sonrasında çevre ile olan ilişkileri konusundaki bilinç düzeylerinin belirlenebilmesi için üreticilere ilaçlama sonrasındaki çevreye yönelik davranışları ve ilaçlamanın çevre üzerindeki zararlı etkilerine yönelik sorular sorulmuş ve değerlendirmeye alınmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda, üreticilerin çevre konusunda bilinç düzeylerinin yetersiz olduğu söylenebilir.

Pestisitlerin sağlık üzerine etkileri ile ilgili bilinç düzeylerinin belirlenebilmesi için sorular sorulmuş ve değerlendirilmeye alınmış ve üreticilerin sorulara, verdikleri cevaplara göre aldıkları puanlar hesaplanmıştır. Puanlama sonucunda, üreticilerin pestisitlerin sağlık üzerine etkileri konusunda yüksek düzeyde bilinçli oldukları söylenebilir.

Tarımsal mücadele ile ilgili sorulmuş sorulara, vermiş oldukları yanıtlara göre aldıkları puanlar hesaplanmıştır. Puanlama sonucunda, üreticilerin tarımsal mücadele

ilaçları hakkında orta düzeyde bilinçli oldukları söylenebilir. Tüm bu sorular dikkate alındığında üreticilerin orta düzeyde bilinçli oldukları söylenebilir. Bayraktar (2014) Harran Ovası'nda yapmış olduğu çalışma sonucunda, çiftçilerin tarımsal mücadele ilaçları konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmadıklarını aynı zamanda bilinç düzeylerinin de düşük olduğunu belirtmiştir.

Üreticilerin tarımsal üretimden elde ettikleri yıllık gelir, tarımsal üretime ayırdıkları yıllık ortalama masraf, arazi büyüklükleri ve tarımdaki deneyim süreleri gibi sosyo-ekonomik özelliklerindeki farklılıkların tarımsal mücadele ilaçları konusundaki bilinç düzeylerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Kitle iletişim araçlarını daha fazla kullanan üreticilerin ve yakın-uzak çevresiyle daha sık ilişki kuran üreticilerin bilinç düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Erdil ve Tiryaki (2020)'nin Manisa ilinde yapmış oldukları çalışmada tecrübe sahibi ve iyi eğitim almış olan çiftçilerin bilinç düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Üreticilerin tarımsal mücadele ilaçları hakkındaki bilinç düzeylerinin tespit edilmesiyle üreticilerin tarımsal mücadele ilaçları hakkında eksik olduğu konular belirlenmiştir. Üreticilerin eksik olduğu bu konularda eğitimler ve seminerler düzenlenerek üreticilerin eksiklikleri giderilebilir. Aynı zamanda tarımdaki sorunlardan biri olan üreticilerin refah seviyesinin artırılması da üreticilerin bilinç düzeylerinin artması konusuna da yardımcı olacaktır.

Katkı Oranı Beyanı

AB verileri topladı, analiz etti ve makaleyi hazırladı. İB fikri tasarladı ve makaleyi düzenledi. Tüm yazarlar makaleyi inceledi ve onayladı.

Çatışma Beyanı

Yazarlar bu çalışmada hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmektedirler.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışma "Üreticilerin Tarımsal Mücadele İlaçlarını Bilinçli Bir Şekilde Kullanmalarını Etkiyen Faktörler: Samsun İli Çarşamba İlçesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Kaynaklar

- Ağaoğlu YS, Ayfer M, Fidan Y, Köksal İ, Çelik M, Abak K, Gülşen Y. 1987. Bahçe bitkileri. Ankara Üniv, No:31, Ankara, Türkiye.
- Akar Ö, Tiryaki O. 2018. Antalya ilinde üreticilerin pestisit kullanımı konusunda bilgi düzeyi ve duyarlılıklarının araştırılması. SDÜ Zir Fak Derg, 13(1): 60-70.
- Akbay C, Yurdakul O. 1993. Aşağı Seyhan ovasında tarımsal savaş ilaçlarının pazarlanması ve tarım işletmelerinin karşılaştıkları sorunlar. ÇÜ Zir Fak Derg, 8(1): 13-28.
- Akbay C, Yurdakul O. 1993. Aşağı Seyhan ovasında tarımsal savaş ilaçlarının kullanımı ve ekonomik analizi. ÇÜ Zir Fak Derg, 8(2): 15-30.
- Alben E. 2013. Kahramanmaraş ili Türkoğlu ilçesinde çiftçilerin zirai ilaçları bilinçli bir şekilde kullanmalarına etki eden faktörler, Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye.
- Alben E, Boz İ. 2014. Kahramanmaraş ili Türkoğlu ilçesinde çiftçilerin zirai ilaç kullanımı, mevcut sorunlar ve çözüm önerileri. XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 1614-1621, 3-5 Eylül 2014, Samsun, Türkiye.
- Anonim. 2020. Çarşamba Belediyesi. URL: <http://www.carsamba.bel.tr/index.php/kent-rehberi/ilce-tarihi> (erişim tarihi: 21.07.2020).
- Bayraktar A, Boz İ. 2020. Attitudes and behaviours of farmers in using of pesticides in Çarşamba district of Samsun. Turkish J Agri-Food Sci and Tech, 8(2): 392-398.
- Bayraktar SM. 2014. Harran ovasında tarımsal ilaç kullanımının ekonomik analizi, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye.
- Bora T. 2002. Bitki hastalıklarıyla biyolojik savaşta gelişmeler ve Türkiye'de durum. Türkiye, 5: 4-7.
- Bulut H, Tamer A. 1996. Pestisit kullanımının azaltılması ile ilgili politika ve stratejiler. II. In Symposium National Pest Eradication Chemicals, 18-20, Turkey.

- Demircan V, Yılmaz H. 2005. Isparta ili elma üretiminde tarımsal ilaç kullanımının çevresel duyarlılık ve ekonomik açıdan analizi. Ekoloji, 14(57): 15-25.
- Durmuşoğlu E, Tiryaki O, Canhilal R. 2010. Türkiye'de pestisit kullanımı, kalıntı ve dayanıklılık sorunları. Türkiye Ziraat Müh, 7: 11-15.
- Erdil M, Tiryaki O. 2020. Manisa ili'nde çiftçilerin tarım ilaçları kullanımı konusundaki bilinç düzeyi ve duyarlılıklarının araştırılması. ÇOMU Fen Bil Enst Derg, 6(1): 81-92.
- Eryılmaz GA, Kılıç O. 2018. Türkiye'de sürdürülebilir tarım ve iyi tarım uygulamaları. Tarım ve Doga Derg, 21(4): 624-631.
- Eryılmaz GA, Kılıç O. 2019. Çevre koruma amaçlı tarımsal eğitimlerin çiftçi davranışlarına etkisi: Samsun ili Bafra ilçesi örneği. Turk J Agric Res, 6(3): 336-341.
- Eryılmaz GA, Kılıç O, Boz İ, Kaynakçı C. 2020. Süt sığırcılığı yapan işletmelerin tarımsal yeniliklerin benimsenmesi ve bilgi kaynakları yönünden değerlendirilmesi: Samsun ili Bafra ve Canik ilçeleri örneği. Iğdır Üniv Fen Bil Enst Derg, 10(2): 1361-1369.
- FAO. 2020. Statistical data of FAO. URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#home> (erişim tarihi: 20.08.2020).
- Karabat S, Atış E. 2012. Manisa ili bağ alanlarında kullanılan tarımsal ilaçların gıda güvenliğine etkisinin koşullu değerlendirme yöntemiyle analizi. Ege Üniv Zir Fak Derg, 49(1):17-25.
- Önen C, Avcı S, Güneş G. 2015. Çiftçilerin tarım ilaçlamasında kullandığı koruyucu sağlık önlemleri. Türkiye Halk Sağlığı Derg, 13(2): 147-154.
- Peker AE. 2012. Konya ili domates üretiminde tarımsal ilaç kullanımına yönelik çevresel duyarlılık analizi. Iğdır Üniv Fen Bil Enst Derg, 2(1): 47-54.
- Saruhan İ, Şen M. 2012. Farklı fındık çeşitlerinde fındık kurdunun (Curculio nucum COL.: Curculionidae) zarar oranı. Anadolu Tar Bil Derg, 27(2): 70-75.
- Toros S, Maden S, Sözeri S. 1991. Tarımsal savaşım yöntem ve ilaçları. Ankara Üniv ZirFakYay, 1222, Ankara, Türkiye.
- TÜİK. 2020. Türkiye İstatistik Kurumu. URL: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (erişim tarihi: 20.08.2020).
- Yamane T. 2001. Temel Örnekleme Yöntemleri, (1. Baskı). Çev. A. Esin, M.A Bakır, C. Aydın ve E. Gürbüzsel. Literatür Yayıncılık, İstanbul, Türkiye.
- Yurdakul O, Özgür AF, Akbay C. 1994. Çukurova'da tarımsal ilaç kullanımının ekonomik analizi. TOAG-922 Nolu Proje Kesin Raporu, Adana, Türkiye.

RUSSIAN SOCIO-ECONOMIC AND DEMOGRAPHIC EXPANSION IN THE PRINCIPALITY OF ODISHI (SAMEGRELO) IN THE 30S AND 60S OF THE 19TH CENTURY ACCORDING TO THE DIARIES OF FOREIGN CONFIDANTS

Lia GULORDAVA^{1*}

¹St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, 0179, Tbilisi, Georgia

Abstract: In the travel diaries of foreign confidants we have found the reasons for the high degree of poverty and socio-economic decline described in Odishi's life in the structure of the conquest plan of a low political culture empire. The Russian Empire is waiting for an opportune moment in its ambush position to torture the Odishi principality with its socio-economic, demographic policies, de facto and de jure, and turn the ancient trade routes between Georgia and Europe and Asia, namely the Turkish Sea into the Black Sea. At least in part, it turned into a lake in Russia. Under these conditions, the empire fully described the natural resources of Odishi, made it a raw material supplement, and applied its demographic transformation as well.

Keywords: Odishi (Georgia), Black Sea, Russian Empire, Confidants

*Corresponding author: St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, 0179, Tbilisi, Georgia

E mail: lia.gulordava@mail.ru (L. GULORDAVA)

Lia GULORDAVA <https://orcid.org/0000-0003-2391-5898>

Received: February 06, 2021

Accepted: February 12, 2021

Published: July 01, 2021

Cite as: Gulordava L. 2021. Russian socio-economic and demographic expansion in the principality of Odishi (Samegrelo) in the 30s and 60s of the 19th century according to the diaries of foreign confidants. BJSJ Pub Soc Sci, 4(2): 71-74.

1. Introduction

From the moment the Russian government came under the rule of Odishi in 1803, it aimed at the external, political improvement of the Russian government here which was seen only in the factors of the concession of its own imperial-colonial multifaceted interests in his favor. The empire considered it the first task to master the living space of Odishi - land, water, timber and other natural resources - and to calculate, specify and draw up its revenues in the common fund of the empire. The military-strategic importance of Odishi as the Eastern Black Sea, and its economic and political dominance over it, represented the realization of Russia's centuries-old dream (Eastern policy). But, the empire eventually established itself in the space of its colonialism with Russian specifics, for example, England and France carefully studied the conquering colonies economically, then prepared for the political conquest of the colonies and took appropriate steps and tried to involve the colonies in the developed society (The so-called capitalist formation - in Soviet terminology L.G.) Characteristic of some productive relations, Russia, on the contrary, first politically subjugated the colony, and then resorted to its socio-economic, demographic expansion so that no progress and prosperity was felt by the population. At that time, besides the Russian Empire, the states of Odishi were interested in Georgia and in particular in Odisha.

Given the convenient location of Georgia and the prospects of turning Odishi (Samegrelo) into the main transit center of Europe-Asia trade, they were constantly sent missions, so in 1819-1824 France, in particular the Prime Minister Richelieu sent Jacques François Gamba to learn about opportunities to use Georgia for the trade interests of their countries. In order for France, in the event of a favorable international political situation in the Caucasus, to take stock in a timely manner and take advantage of the prospects of turning Samegrelo into the future transit center of Europe-Asia trade.

The German state also sent Eduard Aichwald to Odisha in 1825-1826, Maurice Wagner in 1843-1846, Huxthausen in 1843, and the Russian Borozdin from 1854 in Samegrelo.

2. Material and Methods

In the 30s and 60s of the XIX century, the Russian Empire completely conquered Odishi, took over the military-strategic highway of this territory and was able to formulate it politically in the general body of the empire. Having studied the records of foreign travelers, based on their thorough analysis, using historical-comparative and objective methods, we exposed the colonial policy of the empire obsessed with geo-political bulimia. Past experience puts on the agenda the development of defense strategies to address the Russian state with imperial ambitions. In the 21st century, their

expansionist aspirations have not slowed down at all, as the neo-colonial ideology of modern Russia aims to remain the dominant force on the Eurasian continent, the coordinating force of the "historical unity" of various peoples. The study of the memoirs of Jacques François Gamba, Eduard Eichwald, August Huxthausen, Maurice Wagner, and Cornell Borozdin as the primary source of the travels of the foreign travelers reveals the danger posed to Georgia by the invader. (Moreover, the perception of danger remains valid today, on the way to the struggle for survival. This is evidenced by the Russian-occupied Georgia (Abkhazia and Tskhinvali region (Samachablo) territories).

3. Results

All the confidential missions were part of the plan of these states, for example, as Gamba notes, he traveled to the Caucasus because it paved the way for "French merchants and industrialists who came to Georgia and the Caucasus in search of fortune" (Gamba, 1987). The travelers carefully studied the main transport route of Europe-Asia trade in the territory of Samegrelo. They described in detail the natural resources of Samegrelo. There are amazing pastures and vineyards, peaches, figs, pomegranates, a flock of sheep, pigs, mulberry trees, herds, corn, millet, first-rate tobacco that equals to the one of Virginia. "Krasnoye Derevo" - Taxusbaccata, which can be used in shipbuilding; ulmus, walnut, oak and dense bark. He collects information on golden sand grains brought from the Tskhenistskali to Phasis, sometimes accompanied by gold fragments, and "the soil is so fertile that many countries cannot even compare" (Gamba, 1987) When the empire unconditionally issued a verdict on Georgia, the continuation of which seemed to be an excessive burden on Russia, the facts described by Gamba spoke of a different reality.

Interesting are the consequences of Gamba's trip to Odisha, for example, on his initiative, the Transcaucasia Transit Privileges (October 8, 1821, on the Commercial Privileges Bill, drafted by Gamba, approved by Governor Ermolov, but approved by the Emperor). The empire abolished it in 1831.

After all, this was a confirmation of the fact that the Russian Empire was going to conquer the colony with a murky political morality, the invader did not think, by any measure, would bridge the local population living in extreme poverty and for this purpose tried to launch activations to revive trade and industry. The empire did not have any competence for this, nor any necessary feature for the metropolis - the attempt to express elementary care, neither at this stage nor after, really didn't exist nor will not appear in the future.

Edward Aikhwald's travel diaries are also an unusual source for deciphering the socio-economic demographic expansion of Odishi (Samegrelo) in the 30c end 60c of the 19th century. He, like Gambas, describes the minerals of Samegrelo, observes limestone belts, stalactites, volcanic masses. The waterfalls in Samegrelo resemble the Swiss

in traveler beauty, and by demonstrating this beauty in the value part of the tourist area, it focuses the customer's attention. He notices, for example, Dadiani's spring in the village of Salkhino, but a poor residence - the "Kibitkebi" - a few round, spinning huts that are no different from the peasants' huts scattered in the woods, from which women run away to hide from strangers.

A lone foreigner, if he dares to enter the hut, is in danger, because a jealous Megrelian shoots him without any thought, or throws a dagger at him (Aikhwaldi, 2005). The miserable life of the peasants, the particular poverty, according to Aikhwald, is caused by 1. the greedy nature of the poor masters and 2. the additional Russian taxes introduced. Peasants generally avoid all foreigners for not taking anything from them (Aikhwald, 2005).

Aikhwaldi is also interested in the condition of Redut-Kale (Kulevi). He notes that a particularly large number of goods are brought from Leipzig via Odessa and from Redut to Tbilisi via Kutaisi (Aikhwald, 2005).

Interesting diaries of Maurice Wagner (1813-1887), who visited Georgia in 1843-1846, i.e. 20 years have passed since the trip of Gamba and Aikhwald. He describes the action of a woman in a small Megrelian house. He e.g. The woman brought out corn bread for the man, then picked up a small child, hugged him, and stripped him naked to soothe him. When we analyze this description of Wagner, we see that many things have changed twenty years after Aikhwald's trip. The process of adaptation to Russian officials (towards foreigners in general) took place very quickly. The woman does not run away and does not shy away from showing her already naked breasts to strangers, while the husband is not jealous and looks at this picture absolutely calmly and quietly continues to dine as if he does not notice a stranger (Wagner, 2002). Russian expansionism in the context of indifference expressed in the local population.

The family is clearly divided as a social group, the material and spiritual condition of which is a reflection of the development of the socio-economic or political life of the country in general. The economy of the oppressed social strata, the family budget does not seem to improve, and the mentality (psychology) is depressed, in exchange for vigilant pursuit of events, the peasants become even more indifferent (a sense of futility) i.e. the events in the principality. Presence - the absence of time, which was a highly favorable precondition for the assimilation of Odishi into the Russian body. The people of Samegrelo, who came under the "protection" of the empire, have not yet benefited from any positive change, except for their reproductive (new life) function. Under Russian political pressure, "one of the corners of the earth blessed by God is not happy" (Wagner, 2002).

According to Maurice Wagner, there is no furniture in the Megrelian peasant family. In Samegrelo, full of corn, fat ghomi fields full of corn produced by the peasant-produced labor force belongs to Aznauri, Tavadi, Dadiani and Russian customs guards, border guards, Cossacks, they are ready to take the last hatch from the peasants

(Wagner, 2002).

Wagner emphasizes the importance of Phasis for navigation and considers it to be the border river of Asia and Europe" (Wagner, 2002). It beautifully resembles the American landscape, the impassable forests of the Mississippi and the Amazon (Wagner, 2002). "But perhaps the time will come when the inhabitants of Phasis will disappear and the Slavic settlers will cultivate these barren places and only the history will invent the Megrelian race and language. The case of these relaxed dreamers of Colchis will be worse than that of the Indian tribes of the Mississippi.

Instead of parrots, a cuckoo lives on the Phasis, a deaf bird that is as inept in learning Megrelian words as the Russian salad (Wagner, 2002). Of course, an unreasonably indifferent person never happens, there is always a reason to relax, maybe that reason is the resentment that followed the indiscriminate actions of Russian officials in Odishi, which led to frustration, a loss of confidence in the incompetent, disobedient Russian invader.

Wagner also visited Redut - Kale, but it was empty on his arrival, as the preferential transit has been canceled for the time being. The country of the Golden Fleece ... does not even grow under Russian domination. The people in this paradise ... are slaves, living in poverty, living in a beautiful land (Wagner, 2002).

As for the German traveler Huxthausen, he characterizes three different social strata of Odishi: princes, aristocrats and peasants. While visiting the Megrelian peasant family, he saw nothing that could be called furniture.

The information of the Russian Official Cornel Borozdin also confirms that there are vines at every step in Odisha (Borozdin, 1934). The best wines are made in Salkhino and Tsachkhuria, which is called "Ojaleshi" (Borozdin et al., 1927).

Borozdin also focuses on beekeeping on the river. On the bank of the river Churia, beautiful and delicious white honey, which has almost no honeycomb and is eaten directly (kipurchi) speaks with admiration (Borozdin et al., 1927). In Samegrelo there is a valuable variety of boxwood, spruce, fir and pine.

The descriptions of the Russian official are of recommendatory content and were aimed at the fact that the Empire 1. The natural resources of Samegrelo in time became a source of economic income; 2. The chance for the development of trade-industry was taken by itself before the European states attended it, so that Samegrelo itself could be involved in the trade of world trade at the initiative of Russia.

The records of foreign travelers also make it clear that the empire intensively paved the way for demographic transformation as well. Russia builds officers' barracks on the left bank of the Khobi River: "The garrison consists of six or seven hundred men. These are infantrymen, artillerymen and Cossacks" (Gamba, 1987). "Married soldiers rarely return to their homeland; they mostly live here in the regiment colony" (Huxthausen,

2011) The German traveler Maurice Wagner names the same eunuchs as the first Russian colony of Skopts in Rdu-Kale and Maran.

According to the French writer Alexandre Dumas-father (1803-1870) "Eunuchs ... carry boats in the Rioni during the winter, when the water dries up and the small ship can no longer move" (Dumas, 1970).

Intensive deployment of Russian troops in Odisha was to assimilate the local population with foreign colonists. "Perhaps the time will come when the inhabitants of Phasis will disappear and the Slavic settlers will cultivate these barren places, and only the history will invent the Megrelian race and language" (Wagner, 2002).

Very interesting is the document VI 58, 667-672, created in the Chancellery of the Caucasus Army in 1864. Districts bordering the eastern shore of the Black Sea - Samegrelo, Imereti Guria ... We will give brave and handy sailors, the document says: Russia is poor with such people, and without such people we will not be able to form a Black Sea Fleet. Turning Guria, Samegrelo, Imereti into a Russian province is really worthwhile. The preparation and implementation of the peasant reform to fulfill the mission of self-sacrifice and care for them will undoubtedly help us. Under no circumstances should we promote local elements. On the contrary, we should make every effort to completely evacuate these districts. To achieve the goals, pay special attention to Poti. Poti should become a Russian port city.

At this stage, these strategies did not prove to be an accelerating circumstance for the population, as it was a backward "deaf and dumb cuckoo".

And his political recklessness manifested itself in the suppression of the social and national liberation uprising of 1856-1857, which further fueled the name of Russia as an extreme despot empire. Rather than gaining any significant hand-to-hand benefit in the conquered territory, and the indifference of the peasant described in the books of impressions of foreign confidants, the sense of apathy is perhaps more evidence and a worthy answer to that crime. Which the peasantry under double oppression suffered because of the local nobility and especially the power of foreign colonists.

A Megrelian man eats food and does not even look at a foreigner. The immensely hospitable person from Odishi exactly points to a foreigner in Diogenes' posture: Go away, the sun; do not cover me! ... And a silent rebellion inspired by indifference was thought to be a slap in the face by the peasants in the first stage of the uprising of 1856-1857 - against the Georgian nobility, and in the second stage against the soldiers of the empire, where this time the extremely oppressed peasantry and dignity of the aristocracy acted together.

4. Conclusion

Thus, we found the reasons for the high degree of poverty and socio-economic decline in Odishi's life in the structure of the conquest plan of the low political culture empire. The Russian Empire is waiting for an opportune

moment in its ambush position, so that its socio-economic, demographic policy tortures it to become the de facto principality of Odishi and then de jure its own. And the ancient trade routes connecting Georgia and Europe to Asia, in particular, the Black Sea, which became the lake of Turkey, would at least partially be turned into the lake of Russia. Under these conditions, the empire fully described the natural resources of Odishi, turned it into a raw material supplement, and applied it to its demographic transformation as well.

Author Contributions

All tasks have been done by the single author.

Conflict of Interest

The author declare that there is no conflict of interest.

References

- Aikhwald E. 2005. Edward Aikhwald about Georgia (first third of the XIX century). Translated from German, introduction and search terms were added by Gia Gelashvili. "Artanuji" Publishing House. Tbilisi, Georgia.
- Borozdin K, Eristavi R, Murray Z. 1927. Dictatorship in Samegrelo. Publisher Ermolaoz Tsulaia. Tbilissi, Georgia.
- Borozdin K. 1934. Samegrelo and Svaneti 1854-1861. Memories. Tbilissi State Publishing. Tbilisi, Georgia.
- Dumas Al. 1970. Caucasus. Travel impressions. Translation from French by Tinatin Kikodze. "Merani" Publishing House. Tbilisi, Georgia.
- Gamba JF. 1987. Travel to Transcaucasia. Translated from French, Mzia Mgaloblishvili added comments. Editor Sh. Khantadze TI, Publishing House Education. Tbilisi, Georgia.
- Huxthausen A. 2011. August Huxthauzen about Georgia. Translation from German G, Gelashvili. Artanuji Publishing House, Tbilisi, Georgia.
- Wagner M. 2002. Maurice Wagner about Georgia. German text translated, introduction, comments and searches added by Gia Gelashvili. "Artanuji" Publishing House. Tbilisi, Georgia.

THE EDUCATIONAL WAY OF GEORGE ZDANOVICH IN KUTAISI CLASSICAL GYMNASIUM IN ST. PETERSBURG

Rada SADILOVA^{1*}

¹St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, 0179, Tbilisi, Georgia

Abstract: The archival materials describe in a detail way the period of Giorgi (Maiashvili) Zdanovich's study at the Kutaisi Classical Gymnasium and his student years in St. Petersburg. Giorgi (Maiashvili) Zdanovich has been involved in revolutionary activities since his student years. In 1874 he became a full member of the Russian Social-Revolutionary Organization and was nicknamed "Rizha". Giorgi never ran away from problems, he took on a very responsible work, particularly: he was forced to import secret literature from abroad, for which reason in 1875 a twenty-year-old young man was arrested. He was convicted of so-called process of 50. The court verdict of Giorgi (Maiashvili) Zdanovich was severe. Despite the convict's difficult detention period, he did not stop striving for the goal. Giorgi's first steps in journalism start with the manuscript newspaper.

Keywords: Zdanovich education, Georgia, Russian

*Corresponding author: St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, 0179, Tbilisi, Georgia

E mail: sadilovarada@gmail.com (R. SADILOVA)

Rada SADILOVA <https://orcid.org/0000-0003-1031-2764>

Received: March 02, 2021

Accepted: March 13, 2021

Published: July 01, 2021

Cite as: Sadilova R. 2021. The educational way of George Zdanovich in Kutaisi Classical Gymnasium and St. Petersburg. BSJ Pub Soc Sci, 4(2): 75-78.

1. Introduction

Giorgi (Maiashvili) Zdanovich (patronymic Felix) was one of the representatives of the magnificent Pleiad of the 70s of the XIX century. The life and work of this great person, his rich legacy had long deserved a monographic study. His name had been actively found in various fields of science since 1877.

Giorgi Zdanovich, as a revolutionary and publicist, first made a name in Russia. He was an outstanding representative of the All-Russian Social-Revolutionary Organization, which, with his revolutionary activities, made a significant contribution to the history of the Russian revolutionary movement. In recent years, many interesting letters have been published about the personality and work of Giorgi Zdanovich

The biography of Giorgi Zdanovich was first told in a few words by V. Burtsev. Relatively larger material is given in Vladimir Kalashi's pamphlet about his life, there are many errors in the original biographical data. True and false data are confused. For example, we can cite a few facts: the compiler of the biography portrayed him as a student at Moscow University while Giorgi Zdanovich had never studied at Moscow University. In Lev Deitch's book he is considered an Ossetian, and so on. Of the materials published before the revolution, the article in the Great Soviet Encyclopedia (1907) is noteworthy (Deitch, 1924). Article by Vakhtang Kotetishvili - Obituary.

From the literature about Giorgi Zdanovich published in the Soviet period, it is worth paying attention to a short biography compiled by I. Monov and published in the

Bio-Bibliographic Dictionary. Nikolai Karzhanski, Irakli Antelava and etc. refer to his revolutionary activities.

2. Material and Methods

In the nineteenth century the whole effort of the Russian Empire was directed towards the liquidation of the revolutionary waves. Despite of great efforts, the process was becoming irreversible. We got acquainted with the main stages of Giorgi Zdanovich's biography. His work both in Georgia and in Russia. Especially interesting are the national views of Giorgi Zdanovich, which were reflected in his work and major publications. We analyzed the national concept and publicist-economic activity of Giorgi Zdanovich (Maiashvili), a prominent public and political figure and publicist. Giorgi Zdanovich had a special place in the Gallery of Georgian National Figures.

At the turn of the XIX-XX centuries Georgian political figure of Polish origin stood at the forefront of all Georgian and national affairs.

3. Results

In 1860 Giorgi was admitted to the boarding school of Kutaisi Gymnasium, in 1864 he was arranged in the preparatory class of Kutaisi Classical Gymnasium (Maiashvili, 1968).

In the gymnasium Giorgi was a hard working student, he had a good knowledge of Russian and Georgian languages. He was a very friendly and full of life lad. He loved to play, to have fun, but often he was deep in thoughts and talked a little at that time (Kakabadze,

1969).

At that time, a student newspaper was published in the gymnasium, there were various circles of students. Giorgi Zdanovich was an active participant in the public life of the gymnasium. He was distinguished by his oratorical and organizational talents. His main hobby was still books. He read mainly historical and socio-economic literature. He recognized the social evil and national oppression experienced by the oppressive peoples under the colonial yoke of Tsarist Russia. The workers were commanded by a whole army of police officers, gendarmes, chaplains who defended the Tsar, capitalists and landowners from the workers. (Kakabadze, 1969).

Added to this was the fact that all or almost all state positions in Georgia were held by Russian officials. All cases were conducted in Russian in institutions and courts. Publishing newspapers and books in the national language was prohibited, and teaching in the mother tongue was prohibited in schools. "The Tsarist" government sought to suppress all manifestations of national culture, pursuing a policy of non-violent "Russianness" of non-Russian nationalities. Russia turned out to be the butcher and tormentor of peoples who were not Russians. Giorgi Zdanovich saw the social evil that reigned around him with his own eyes. The arbitrariness of the Tsar's officials also aroused in him a fierce resentment. These two main factors, the unbearable social evil that reigned around them and the national oppression of the Georgian people, had a decisive influence on the formation of the young Zdanovich's worldview. He read a lot of extracurricular literature. He was especially fascinated by Georgian literature and the work of the "Tergdaleuli", who appeared on the field under the guidance of Ilia Chavchavadze. The sensitive boy was particularly affected by the arrival of his family member Niko Nikoladze from abroad and the introduction of the ideas of the Russian Revolutionary Democrats around him.

In 1871, Giorgi completed the full course of Kutaisi Classical Gymnasium with honors. 17-year-old Giorgi Zdanovich was eager to get a higher education in order to better serve his people. After much thought and arguing in the family, it was decided to send him to Russia to get higher education. His mother urged him to follow in his father's footsteps and enter the St. Petersburg Military Medical Academy. He enrolled in the St. Petersburg Institute of Technology in 1871 as a full-time student, and in 1873 transferred to the St. Petersburg Medical-Surgical Academy, where his father had previously studied (Kakabadze, 1969). Some authors mistakenly point out that Giorgi Zdanovich's supposed to study at Moscow University. This mistake was first noticed by researcher Iuri Norakidze in an extensive article in the journal "The Sakeconomist" (Norakidze, 1968)

In 1871, Giorgi Zdanovich traveled to distant St. Petersburg — the cultural and political center of what, was Russia. The capital city, with its remarkable places, especially with its cheerful youth, made a great

impression on the young Zdanovich. He immediately became involved in the turbulent life of the youth and behaved as if he had been born and raised not in a small provincial Kutaisi but here in the Russian capital. His self-confident, dexterity, innate talent with which he was richly rewarded, as well as a kind of bravery, greatly helped him to gather a wide circle of acquaintances and friends around him (Kakabadze, 1969).

The arrival of Giorgi Zdanovich in St. Petersburg coincided with the new rise of the Russian revolutionary movement. As is well known, in the autumn of 1866 the excitement of the students of St. Petersburg began, which lasted until the winter-spring of 1869. Significant events took place in the ideological life of Russia at the turn of the 60s and 70s, which meant a new vision for the arrangement of statehood of the younger generation. In March 1869, the excitement of students at the Medical-Surgical Academy and the Institute of Technology took on a raging character. By the spring of 1870 it was to be followed by a general popular uprising. The frightened government closed the medical-surgical academy and started repressing the students of various higher education institutions participating in the "disorder". Giorgi had been involved in revolutionary activities since he was a student. He indulged in illegal literature, the writings of the revolutionaries of the 60s, expressing great sympathy for their works. From the very beginning, he established relationships with revolutionary students and the organizations they created. He was close to the so-called "Tchaikovsky Circle". Student Giorgi Zdanovich also took an active part in the "Caucasian Revolutionary Circle". In 1874 he became a member of the "All-Russian Social-Revolutionary Organization", nicknamed "Rizha". The Gendarmerie had not ignored such activities of Giorgi Zdanovich and had been imposing strict secret surveillance on him since March 14 of the same year.

Giorgi Zdanovich never ran away from problems and dangers, which is proved by the fact that he headed the most difficult and responsible work. In particular, he was responsible for importing secret literature from abroad. The next, in 1875, twenty-year-old Giorgi Zdanovich was arrested along with other accomplices. The speech he uttered at the popular "50s" and "193s" process in 1877 made a name for the young revolutionary (Magazine "Vpered", 1877).

Giorgi Zdanovich was sentenced to six years and eight months in prison. He served his sentence in different prisons. Giorgi Zdanovich's mother suffered greatly. She sent requests to the Tsar, but in vain. Mother, with the help of the governor Loris-Melikov, was able to see her adored son twice. Giorgi Zdanovich refused to pardon and apologized to his mother for the refusal, resentment and mental pain that she experienced because of the arrest of her son. He assured his mother of the justice of his chosen way. From 1875 to 1881, Giorgi Zdanovich was imprisoned in the central prisons of Moscow, Kharkov and Borisogli. In 1882 he was exiled to Kara, rural Russia, subject to Dagestan, a small village of Tet,

Lakski district, founded in 1143. According to the manifesto of May 15, 1883, the sentence for Giorgi Zdanovich was reduced by a third, but he was not allowed to return to his homeland, to Georgia. In 1884 he lived first in Verkholensk, Semipalatinsk, and then in Tomsk (Kakabadze, 1969). In 1889, Giorgi Zdanovich was restored to civil rights and allowed to return in Georgia. The Georgian society welcomed his return to his homeland (Sablin and Reichi, 1907). Giorgi Zdanovich settled in his hometown Kutaisi, next to the former Georgian gymnasium on Geguti Street (now Al. Tsulukidze Street) with his elderly mother. Unfortunately, Maya Mikeladze died in 1891. Giorgi was deeply saddened by the death of his mother (Chumburidze, 2008).

Giorgi began his literary career in prison, first publishing letters in the journal of prisoners' manuscripts, and in 1882 he sent an extensive article to "Iveria" magazine entitled "A Letter to Our Public Figures" (Magazine "Iveria", 1882), which was published in the magazine and became the source of much controversy. This fact well characterizes the persistence of Giorgi Zdanovich, his steadfastness and dedication to the revolutionary cause. Giorgi Maiashvili, who was at large in his homeland, Georgia, conducted journalistic and literary-critical activities in Georgian and Russian languages, actively collaborated in "Iveria" by Ilya Chavchvadze and in "Novoe Obozrenie" by Niko Nikoladze, as well as in articles on economic and political issues, he published notable literary and critical letters about the work of Ilya Chavchvadze, Alexander Kazbegi, Giorgi Natidze (Melania).

Giorgi Zdanovich was a very talented publicist, educated, with broad outlook, deep analytical skills, high writing culture and objectivity. Somewhere he conveys his journalistic credo like this "The publicist must always show us with a clear understanding of what was good in the past and useful for the future, and what was bad and was not worth of praise, and precisely because it is bad, it must be forever buried in the archives of history ". The very first publication of Giorgi Zdanovich in the Georgian press was an extensive polemical, bold article published in 1882 in Iveria, entitled "A Letter to Our Public Figures", first of all, it is remarkable for the fact that for the first time in our press the question of the need for active discussion and coverage of economic life was raised (Magazine "Iveria", 1882). In 1891, the newspaper "Iveria" (1891) published an extensive work by Giorgi Maiashvili, "Our Women and the New Time", in which the publicist compares pre-modern and modern (new times) and discusses the place of the Georgian woman and her contribution to the family and society in old and new Georgia (Magazine "Iveria", 1891).

After returning from exile, Giorgi Zdanovich worked at the Kutaisi Land Bank for some time. For many years, Giorgi Zdanovich worked as the head of the Kutaisi branch of the Georgian Literacy Society, which he led from 1909 till his death.

Giorgi Zdanovich made a great contribution to the organization of manganese production in Chiatura. In 1902 he headed the Black Stone Society, with a 190-member industrial council. At that time, there were no events in Chiatura in which Giorgi Zdanovich did not participate. He built streets, roads, bridges, workers' theaters, canteens, libraries, baths, water pipes, sewers and other structures. A small power station was built and since 1907 the inhabitants of Chiatura could receive electricity. Telephone lines were installed, and in 1897 a first-aid post and a pharmacy were opened in Chiatura. By the initiative of Giorgi Maiashvili, a permanent control commission was created, which significantly limited the ability of industrialists and representatives of foreign firms to deceive workers in weight.

In 1911-14, there was already a Chiatura City School, Chiatura Boys' High School, Women's Primary School, and a Mining Department and so on. He sacrificed all his talent, mind and great willpower to fight for the welfare of his native people (Kakabadze, 1969).

As for Giorgi Zdanovich's personal life, unfortunately, he did not have a wife or children. His closest friend remembered that Giorgi himself told him about his love adventure. When he was studying in St. Petersburg and engaged in revolutionary activities, he fell in love with one of his revolutionary girlfriend. Giorgi had serious feelings for her and was going to marry her. Unfortunately, this marriage was prevented by Giorgi's arrest. She later married to another person. This made an indelible impression on Giorgi Zdanovich. Friends explain Giorgi Zdanovich's celibacy with this fact. Giorgi was less fond of talking about himself. He was a simple and very charming, hospitable person. He helped a lot of people, especially the younger generation. He was an excellent orator.

So lonely, at the age of 62, a prominent public figure, famous publicist and writer, died on July 30, 1917, as a result of a long and severe illness. The story of his death spread across the country with the speed of a forest fire, he was compared with the hero of a martyr who lived his life for people. In magazines and newspapers of almost all directions, both local and capital, obituaries, articles, memoirs were published. Telegrams from private persons and organizations went on continuously. The deepest condolences were expressed in connection with the death of this remarkable man. Kita Abashidze looked after him like a small child. He did not leave him for a minute during his illness. David Kldiashvil told that he was loved by all his friends. Misho Kipiani told that during their stay in Siberia they quarreled with Polish "Siberians" over who Zdanovich belongs to: the Poles selflessly declared that Zdanovich was theirs - a Pole; Georgians swore that Zdanovich was theirs, that he was Georgian, that he was the son of a Georgian mother. "And indeed, if a person of Polish origin was not be so loved in Georgia, he would not have been able to find eternal peace in the courtyard of the Bagrati temple on Akriel Hill. In 1956 he was reburied at the "Mtsvanekvavila"

pantheon (Kakabadze, 1969).

In the first chapter, we examined the Polish origin of Giorgi Zdanovich, some aspects of the activities of his ancestors (the participation of his grandfather in the Polish uprising of 1830 and the anti-government student activities of his father, Felix Zdanovich).

The student period of Giorgi Zdanovich was also studied. Giorgi Zdanovich has been engaged in revolutionary activities since his student days. In 1874 he became a full member of the Russian Social Revolutionary Organization and received the nickname "Rizha". The main stages of his life were considered in this chapter for a little, because we are going to talk in detail about the individual stages of his life in the following chapters of the dissertation.

4. Conclusion

Thus, the main stages of his life are discussed for a little. We are going to talk more about the separate stages of his life in the following chapters of the dissertation. This chapter examines the period of study of Giorgi Zdanovich at the Kutaisi Classical Gymnasium and his student years in St. Petersburg. Giorgi Zdanovich had been involved in revolutionary activities since he was a student. In 1874 he became a full member of the Russian Social-Revolutionary Organization and was nicknamed "Rizha". Giorgi never ran away from problems, he took on a very

responsible work, particularly, he was responsible for importing secret literature from abroad. In 1875, a twenty-year-old young man was arrested. We briefly touched the trial of Giorgi Zdanovich and process of 50. From that period George's first steps in journalism began.

Author Contributions

All tasks have been done by the single author.

Conflict of Interest

The author declares that there is no conflict of interest.

References

- Chumburidze D. 2008. Socio-political views. Historical portraits. Beginning of the XX century. Tbilisi, Georgia.
- Deitch L. 1924. 16 years in Siberia. Moscow, Russia.
- Kakabadze D. 1969. Giorgi (Maiashvili) Zdanovich. Tbilisi, Georgia.
- Newspaper "Iveria". 1891. No: 95.
- Magazine "Vpred". 1877. No: 5.
- Magazine "Iveria". 1882. No: 9.
- Magazine, "Iveria". 1882. No: 7, 8, 9.
- Norakidze I. 1968. "G. F. Zdanovich-Maiashvili and the evolution of Narodniks socio-economic thought in Georgia in the last quarter of the XIX century and the beginning of the XX century". Tbilisi, Georgia.
- Sablin V, Rechi I. 1907. Biography. Moscow, Russia.
- The Great Soviet Encyclopedia. 1907. T. XXI.

YENİ KURUMSAL KURAM ARGÜMANLARIYLA TÜRK YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNDE KALİTE YÖNETİMİNİN BENİMSENMESİ ÜZERİNE TEORİK MODEL ÇALIŞMASI

Kürşat TAŞTAN^{1*}, Sinan YILMAZ²

¹Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, 67100, Zonguldak, Türkiye

²Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 67100, Zonguldak, Türkiye

Özet: Bu çalışma, keşif araştırmalarında teoriler geliştirmek için kullanılan kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modeli (PLS-SEM) kullanılarak, yükseköğretimde kalite yönetimi alanında son yıllarda meydana gelen dünya çapındaki gelişmeler karşısında Türk yükseköğretim sisteminde yaşanan benzer gelişmelerin analizine yönelik olarak kurumsal kuram paradigmaları ile teorik bir model keşfedebilmeyi amaçlamaktadır. Oluşturulan model ile Türk yükseköğretim sisteminde hangi çevresel baskı mekanizmalarının kalite yönetiminin benimsenmesine etki ettiği, yükseköğretim kurumlarının karar verme tarzlarında ne tür eğilimlerde bulunduğu, kalite yönetiminin nasıl uygulandığı ve uygulama biçiminden hareketle kalite yönetiminin nasıl benimsendiği arasındaki teorik ilişki Türkiye bağlamında keşfedilmektedir. Kurulan yapısal eşitlik modelinin analizinde; zorlayıcı baskı mekanizmalarının endojen değişkenler üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmazken, öykünmecilik baskı mekanizmalarının uyararak uygulama biçimi üzerinde negatif etkiye sahip olduğu ($\beta = -0,286$; T: 2,252), normatif baskı mekanizmalarının ise uyararak uygulama biçimi üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu ($\beta = 0,428$; T: 3,952) ve her iki etkinin de istatistiki olarak anlamlı ($P < 0,05$) olduğu görülmüştür. Ayrıca, baskı mekanizmaları ile karar verme tarzı, karar verme tarzı ile uygulama biçimi ve uygulama biçimi ile karar verme tarzı arasında anlamlı istatistiki ilişki bulunamamıştır. Çalışma, kurumsal kuram literatürünü doğrulayıcı bir şekilde, Türk yükseköğretim sisteminde kalite yönetiminin normatif baskı mekanizmalarının etkileriyle normatif-törenselleşen olarak benimsendiği sonucuna ulaşılan bir PLS-SEM yol modelini ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kalite yönetimi, Uyarılma veya uyuma, Yükseköğretimde kalite, PLS-SEM, Türk yükseköğretim kurumları, Kalite güvencesi

Theoretical Model Study on the Adoption of Quality Management in Turkish Higher Education System with New Institutional Theory Arguments

Abstract: This study seeks to develop an institutional theory-based model to analyze quality management in Turkish higher education using the partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM) technique, which is widely used in exploratory research and theory development. The model is used to explore the theoretical relationships between which isomorphic change mechanisms cause quality management to be adopted, the decision-making style employed by higher education institutions, how quality management is implemented and how quality management is adopted in the Turkish higher education context. Analysis of the developed structural equation model shows that; while the effect of the coercive pressure mechanisms on endogenous variables was not found to be statistically significant, the mimetic pressure mechanisms were found to have a negative effect ($\beta = -0,286$; T: 2,252) on the conformity to the normative pattern of QM adoption, while the normative pressure mechanism is positive on the conformity to the normative pattern of QM adoption ($\beta = 0,428$; T: 3,952) and both effects were statistically significant ($P < 0,05$). Also, a significant statistical relationship was not found between the pressure mechanisms and decision-making style, decision-making style and implementation, and application style and decision-making style. The study, confirming the institutional theory literature, reveals a PLS-SEM road model that concludes that quality management in the Turkish higher education system is normative / ceremonially adopted by the effects of normative pressure mechanisms.

Keywords: Quality management, Customization or conformity, Quality in higher education, PLS-SEM, Turkish higher education institutions, Quality assurance

*Sorumlu yazar (Corresponding author): Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Zonguldak, Türkiye

E mail: kursattastan@hotmail.com (K. TAŞTAN)

Kürşat TAŞTAN <https://orcid.org/0000-0002-9476-4305>

Sinan YILMAZ <https://orcid.org/0000-0002-8576-9913>

Gönderi: 10 Nisan 2021

Received: April 10, 2021

Kabul: 24 Nisan 2021

Accepted: April 24, 2021

Yayınlanma: 01 Temmuz 2021

Published: July 01, 2021

Cite as: Taştan K, Yılmaz S. 2021. Theoretical model study on the adoption of quality management in Turkish higher education system with new institutional theory arguments. BSJ Pub Soc Sci, 4(2): 79-91.

1. Giriş

Günümüzde birçok ülkenin yükseköğretim sistemleri önemli değişimler geçirmektedir (Dill, 2011). Bu değişimlerin bir gereği olarak, ülkeler yükseköğretim

sistemlerini yeniden değerlendirerek küresel eğilimlere göre yeniden yapılandırmışlardır (YÖK, 2019). Böylece, yükseköğretim kurumları daha şeffaf, işbirlikçi ve kalite odaklı yapılar haline dönüşmektedir (YÖKAK, 2019).

Kalite odaklılık, yükseköğretim kurumlarını ve tüm paydaşlarını, ürün ve hizmetlerde mükemmelliği sağlamak için belirlenen standartları karşılayarak "kaliteyi" düzenlemeye ve yükseköğretimin ayrılmaz bir parçası haline getirilmesini sağlamaya (Arain ve ark., 2013) yönelik politikalarla hayata geçirilmektedir.

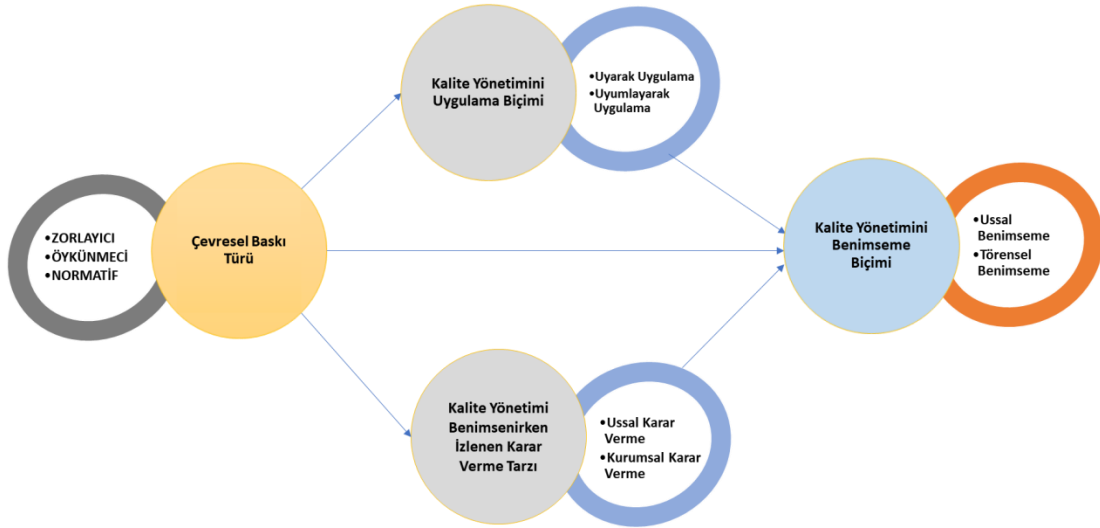
Bu politikaların uygulanmasında ortaya çıkan "yükseköğretim kalitesinin gerçekten iyileşip iyileşmediği, yükseköğretimin nasıl geliştiği, işleri daha iyi göstermenin ötesinde bir şey yapıp yapılmadığı, kalitenin nasıl sağlandığı, iyileştirmeye etkisi olup olmadığı" (Corengia ve ark., 2014) gibi sorular kurumsal kuram dinamikleri ile yükseköğretim kurumlarının örgütsel düzeyde analizini gerekli kılmaktadır.

Kurumsal kuramın, örgütlerin çevresel baskılara uyum sağlayarak zaman içerisinde benzeştiği (DiMaggio ve Powell, 1983) temel tezine uygun olarak, yükseköğretimde meydana gelen dünya çapındaki kitlesel genişlemenin etkileri (Schofer ve Meyer, 2005) ile yükseköğretim kurumlarının eşbiçimli hale geldikleri görülmektedir (Meyer ve Powell, 2018). Uluslararası yükseköğretim sistemlerine entegre olan Türk yükseköğretim sisteminde de, aynı eğilimlerin etkileriyle

benzer gelişmeler yaşanmaktadır (YÖKAK, 2019).

Bütün bu gelişmeler ışığında, Avrupa Birliği (AB) üyeliği sürecinde önemli mesafe kat ettiği halde siyasi sebeplerle Birliğe tam üyeliği bir türlü kabul edilmeyen Türkiye'nin, Avrupa Yükseköğretim Alanı'na (AYA) entegrasyon çalışmalarının bir yansıması olarak Türk yükseköğretim sisteminde gelişmeye başlayan kalite yönetimi uygulamalarını Yeni Kurumsal Kuram çerçevesinde analiz edebilmek için kurumsal kuram paradigmalarına dayanarak Kısmi En Küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modeli (PLS-SEM) yöntemi ile keşfedici bir yol modeli oluşturulmuştur.

Model ile Türk yükseköğretim sisteminde hangi çevresel baskı mekanizmalarının (zorlayıcı-öykünmeci-normatif) kalite yönetiminin benimsenmesine etki ettiği, yükseköğretim kurumlarının karar verme tarzlarında ne tür eğilimlerde (rasyonel karar verme - kurumsal karar verme) buldukları, kalite yönetimini nasıl uyguladıkları (uyarak/uyumlayarak) ve uygulama biçiminden hareketle kalite yönetimini nasıl benimsedikleri (ussal/törenselle) arasındaki teorik ilişki Türkiye bağlamında keşfedilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışmanın teorik çerçevesi.

1.1. Modeldeki Değişkenlerin Kavramsal İncelemesi

1.1.1. Kurumsal izomorfizm (eşbiçimlilik)

İzomorfizm, kurumsal kuramın temel unsurlarından birisi olarak, örgütlerin kurumsal kurallara uygunluğunun, zamanla aynı örgütsel alandaki örgütlerin birbirine benzemesine yol açmasıdır (Oplatka ve Hemsley-Brown, 2010). Meyer ve Rowan'a (1977) göre kurumsal eşbiçimliliğin ana fikri, örgütlerin, uygun bir organizasyonu neyin oluşturduğu konusunda toplumda oluşan "rasyonelleştirilmiş efsanelere" uymalarıdır. Böylelikle, içinde bulunduğu kurumsal çevrede kendisini meşrulaştırarak hayatta kalan örgütler arasında efsaneleşmiş uygulamalar hızla yayılır ve örgütsel alanda "kurumsal izomorfizm" oluşur (DiMaggio ve Powell, 1991; Özen, 2015). DiMaggio ve Powell (1983; 1991),

örgütlerde izomorfik değişimi sağlayan mekanizmaları üç kategoriye ayırmıştır;

Zorlayıcı izomorfizm, kuruluşlar üzerinde, bağlı oldukları diğer kuruluşlar tarafından uygulanan resmi ve gayri resmi baskılardan ve kuruluşların faaliyet gösterdiği toplumdaki kültürel beklentilerden kaynaklanmaktadır. Bu baskılar; örgüt üzerinde güç kullanılması (yasal yaptırım, zorlama), örgütü razı etme (ikna) ya da hileli ihtilafa davet şeklinde gerçekleşebilmektedir (DiMaggio ve Powell, 1983).

Öykünmeci izomorfizm, örgütlerin kendi alanlarında daha meşru veya başarılı olduklarını düşündükleri benzer örgütleri taklit eğiliminden kaynaklanmaktadır (DiMaggio ve Powell, 1983, 1991). Buna göre kuruluşlar, daha fazla meşruiyet, daha fazla uzmanlık, daha kurumsal

bir yapı veya daha fazla deneyimlilik gibi daha arzu edilir olarak algılanabilecek özelliklere sahip diğer varlıkları kendilerine rol model olarak belirler. Öykünme izomorfizm en iyi eylem tarzını belirlemede örgütsel belirsizliğe bir tepkidir (Carpenter ve Feroz, 2001).

Normatif izomorfizm, mesleki profesyonelleşmeden kaynaklanmaktadır. DiMaggio ve Powell (1983), profesyonelleşmeyi meslek mensuplarının çalışma koşullarını ve yöntemlerini tanımlamak için kolektif mücadelesi, “üreticilerin üretimini” kontrol etmek ve mesleki özerklikleri için bilişsel bir temel ve meşruiyet oluşturmak olarak yorumlamaktadır. Üniversiteler ve mesleki eğitim kurumları, profesyonel yöneticiler ve çalışanları arasında örgütsel normların geliştirilmesi için önemli merkezlerdir. Meslek kuruluşları, örgütsel ve profesyonel davranışla ilgili normatif kuralların tanımlanması ve ilan edilmesi için başka bir araçtır (DiMaggio ve Powell, 1983).

1.1.2. Benimseme biçimi

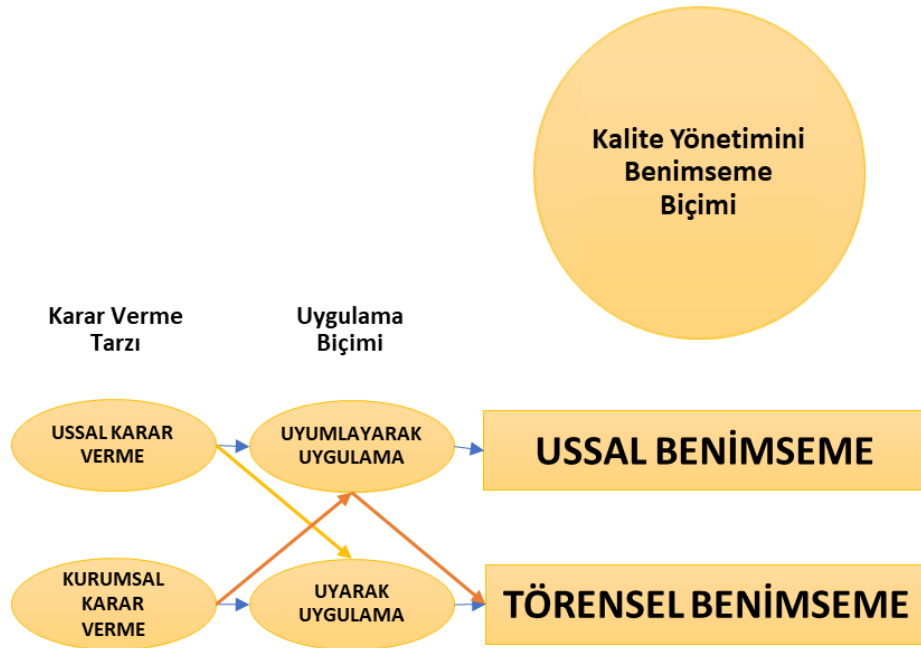
Türkiye’de yayılımı tamamlanan yükseköğretimde kalite yönetiminin nasıl tanımlanıp uygulandığını keşfedebilmek (Westphal ve ark., 1997) için üniversitelerin kalite yönetimini benimseme biçimi açısından “ussal” ve “normatif-törenselle” benimseme uçları arasında genel olarak hangi konumda olduklarının belirlenmesi gerekmektedir.

Meyer ve Rowan (1977) ve DiMaggio ve Powell (1983)’un açıklamalarından yola çıkan Özen (2002), ussal benimseme biçimini, örgütlerin yeni bir uygulamayı kurumsal baskılardan bağımsız olarak, teknik verimlilik açısından değerlendirilmiş bir şekilde kendi örgütsel koşullarına uyumlayarak benimsemesi; normatif-törenselle benimseme biçimini ise örgütlerin içinde buldukları kurumsal çevrenin zorlayıcı, öykünme ve normatif baskıları karşısında, teknik verimliliklerini

düşürse bile, meşruiyet kazanma güdüsüyle yeni uygulamayı benimsemeleri olarak tanımlamaktadır.

Benimseme biçimlerinin ayrımını bu değerlendirme kapsamında nitelendirmek gerekirse; bir yeniliğin verimliliği artırmak amacıyla kendi koşullarına uyumlanarak benimsemesi “ussal” benimseme, meşruiyet kazanmak amacıyla uyumlanmaksızın benimsemesi ise “normatif” benimseme biçimidir. Literatürde genel olarak normatif benimseme, ilk benimseyenlerin bir kurumsallaşma etkisi yaratarak uygulamanın sembolik bir değer kazanmasına katkıda bulunmaları ve izleyen kuruluşların artık normatif bir biçimde uygulamayı benimsemeleri temel argümanına dayanmaktadır (Özen, 2000). Kurumsal kuramın temel argümanlarına göre normatif benimseme törenselle barındırmaktadır ve kurumlar ayrı tutma yöntemi ile normatif olarak benimsenen yeniliği törenselle olarak benimserler (DiMaggio ve Powell, 1983; Meyer ve Rowan, 1977). Bu benimseme biçimi, yeniliğin yapısına, uygulanan örgütsel alana ve uygulayıcılara göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Literatürde genel olarak uyma davranışının yani normatif olarak ortaya çıkan bir yeniliği uygulamanın törenselle benimsemeye karşılık geldiği belirtilmektedir (Meyer ve Rowan, 1977; Oliver, 1991; Oplatka ve Hemsley-Brown, 2010; Scott, 2014; Westphal ve ark., 1997). Diğer taraftan her normatif benimsemenin tamamen törenselle barındırmayacağı ihtimalinden hareketle törenselle benimsemeye ulaşmak için Özen’in (2002) çalışmasından ve literatürden yola çıkarak bir model oluşturulmuştur. Modele göre, benimseme biçiminin ortaya çıkarılmasında iki ölçüt kullanılmıştır. Şekil 2’de gösterilen bu ölçütler: üniversitelerin kalite yönetimini benimseme kararını nasıl verdikleri ve kalite yönetimini nasıl uyguladıklarıdır (Özen, 2002).

Şekil 2. Kalite yönetimi benimseme biçimi modeli.

Bu iki ölçüte ilişkin verilerden yola çıkarak, üniversitelerin ussal ve törensel benimseme arasındaki konumları saptanmakta ve üniversitelerdeki kurumsal değişimin boyutları tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, aslında uyma davranışı yani uyarak uygulamanın kendisi literatürde belirtildiği üzere normatif benimsemeye ulaşılmasına yeterlidir ve normatif benimseme törensellik barındırmaktadır. Ancak, hem törensel benimsemeye ulaşıldığını ek kanıtlarla desteklemek hem de törensel benimsemenin elde edilmesinde nicel bir model keşfedebilmek için yöntem bu şekilde kurgulanmıştır.

1.1.2.1. Karar verme tarzı

Geleneksel “rasyonel aktör” modelinin örgütsel aktörlerin yeni bir uygulamayı benimserken fayda-maliyet analizi yaparak ussal bir davranış içinde olacakları öngörüsü karşısında, yeni kurumsal kuramın kurucu teorisyenleri DiMaggio ve Powell (1983) ve Meyer ve Rowan (1977) örgütsel aktörlerin içinde buldukları kurumsal bağlamın birer “mit” haline getirdiği örgütsel yapıları ve uygulamaları, meşruiyet kazanma eğilimleri nedeniyle, adeta “gözü kapalı” benimseyebileceklerini iddia etmektedir (Özen, 2002). Özen (2002), karar verme tarzının aktörlerle kurumsal bağlam arasındaki etkileşimi ortaya koymak açısından bilgilendirici olduğunu belirtmektedir.

Modelde üniversitelerin kalite yönetimini benimserken nasıl bir karar verme tarzına sahip olduklarını tespit etmek amacıyla, üniversitelerin “Kalite Yönetiminin uygulanmasına karar verme aşamasında genel eğilimlerinin ne olduğu” sorusuna verdikleri “önce bir inceleyelim, bizim için yararlı olacaksa uygulayalım” ve “kalite yönetiminin yararlı olduğu kanıtlanmıştır, kuruluşumuza nasıl uygulayacağımızı tasarlayalım” cevapları sırasıyla “ussal karar verme” ve “kurumsal karar verme” tarzları (Özen, 2002) olarak modele dahil edilmiştir.

1.1.2.2. Uygulama biçimi

Kalite Yönetimini uygulama biçimini belirleyebilmek için, yazarın “Yükseköğretimde Kalite Uygulamalarının Yayılımının Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi” isimli doktora tezinde oluşturulan Yükseköğretimde Kalite Yönetimi Uyma Ölçeği ile yapılan analiz sonuçları bu çalışmada hazır veri seti olarak kullanılmaktadır. Yükseköğretimde Kalite Yönetimi Uyma Ölçeği, Westphal vd.'nin (1997) önerdiği “uyumlama-uyma” ölçütünün Özen (2000, 2002) tarafından işlemsel hale getirilen ve Uyma Ölçeği olarak adlandırılan ölçeğin yükseköğretimde kalite yönetimi açısından işlemsel hale getirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu işlemselleştirmede, UNESCO Uluslararası Eğitim Planlama Enstitüsü (IIEP) ve Uluslararası Üniversiteler Birliği (IAU) tarafından dünyadaki yükseköğretim kurumlarının kalite yönetimlerinin durumunu analiz eden Martin ve Parikh'in (2017) çalışmasında kullanılan yükseköğretimde kalite yönetimi yapı, yöntem, süreç ve teknikleri kullanılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmada yazarın “Yükseköğretimde Kalite Uygulamalarının Yayılımının Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi” isimli doktora tezinde kullanılan “Yükseköğretimde Kalite Yönetiminin Analizi ve Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi” başlıklı soru kağıdından elde edilen veriler ve bu araştırma sonucunda ulaşılmış olan Yükseköğretimde Kalite Yönetimi Uyma Ölçeği sonuçları hazır veri seti olarak kullanılmaktadır. Bu hazır veri seti, araştırmanın amacına ve hipotezine bağlı bir teorik model keşfedilmek için, PLS-SEM yöntemi değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamakta kullanılmaktadır.

2.1. Hipotezler

Araştırmada 3 ana hipotez sınamaktadır:

H1- Türk yükseköğretim sisteminde zorlayıcı baskı mekanizmaları, kurumların kurumsal kararlar vererek kalite süreçlerini uyarak uygulamalarına ve kalite yönetimini törensel olarak benimsemelerine neden olmaktadır.

H2- Öykünmecilik baskı mekanizmaları, kurumların ussal kararlar vererek kalite süreçlerini kendilerine uyarlayarak uygulamalarına ve kalite yönetimini ussal olarak benimsemelerine neden olmaktadır.

H3- Normatif baskı mekanizmaları, kurumların kurumsal kararlar vererek kalite süreçlerini uyarak uygulamalarına ve normatif-törensel olarak benimsemelerine neden olmaktadır.

Araştırmanın kavramları, çevresel baskı türü, kalite yönetimi benimsenirken izlenen karar verme tarzı, kalite yönetimini uygulama biçimi ve kalite yönetimini benimseme biçimidir. Bu kavramlar soyutluk düzeyi yüksek kavramlar oldukları için alt kavramlara bölünmektedirler. Çevresel baskı türü 3 alt boyuttan oluşmaktadır: zorlayıcı baskı, öykünmecilik baskı ve normatif baskı. Kalite yönetimi benimsenirken izlenen karar verme tarzı ussal karar verme ve kurumsal karar verme olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Kalite yönetimini uygulama biçimi uyarak uygulama ve uyumlayarak uygulama olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Benimseme biçimi ise ussal benimseme ve törensel benimseme olarak 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Modelin bağımsız değişkeni olarak çevresel baskı türü ve alt boyutları, bağımlı değişkenler olarak ise kalite yönetimi benimsenirken izlenen karar verme tarzı, kalite yönetimini uygulama biçimi ve kalite yönetimini benimseme biçimi belirlenmiştir.

2.2. Analiz Düzeyi, Evren ve Örneklem

Araştırmanın analiz düzeyi, yeni kurumsal kuramın paradigmalarına (Boxenbaum ve Jonsson, 2017; Greenwood ve ark., 2008; Suddaby, 2010) uygun olarak örgütsel düzey olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de lisans düzeyinde eğitim veren Yükseköğretim Kurumları oluşturmaktadır. 2019-2020 eğitim-öğretim dönemi itibariyle Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (YÖK, 2020) kayıtlarına göre Türkiye’de aktif olarak eğitim-öğretim hizmeti veren 198 yükseköğretim kurumu araştırmanın

evrenini oluşturmaktadır.

Kullanılan hazır veri setinin elde edilmesinde, örneklem büyüklüğü olarak Doyma (Tam Sayım) Örneklem Seçim Tekniğine uygun olarak evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Doyma tekniği, evrendeki her birimin örnekleme katıldığı örneklem seçim tekniğidir (Lin, 1976). Ancak araştırma çerçevesinde 158 üniversiteden analizde kullanılabilir düzeyde veri elde edilebilmiştir. Bu rakam evrenin %80'ine denk gelmektedir.

2.3. Araştırmada Kullanılan İstatiksel Analiz Yöntemleri

Araştırmada keşif araştırmasında teoriler geliştirmek (Hair ve ark., 2017) için kullanılan kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modeli (PLS-SEM) kullanılmıştır.

Çalışmada, analiz edilen modelin ilk kez kurulması ve literatürde daha önce böyle bir modelin test edilmemesi, araştırmada birbirinden farklı ölçeklerle yeni bir model kurulması, bu ölçeklerin ölçüm yöntemlerinin birbirlerinden farklı olması (baskı mekanizmaları: 5'li likert, karar verme tarzı: dikotom, uygulama biçimi: uyma ölçeği hesaplama yöntemi, benimseme biçimi: karar verme tarzı ve uygulama biçimi ölçümünden hesaplanması), araştırma modelinin kurumsal kuramın baskı mekanizmaları ve benimseme biçimleri ile kalite yönetimini bir araya getiren değişkenlerden oluşması, araştırmada kullanılan bazı değişkenlerin ölçüm sonuçlarının normal dağılıma sahip olmaması ve ölçüm sonuçlarının yüksek düzeyde homojenlik göstermesi nedenleriyle (Joseph ve ark., 2019) araştırma modelinin test edilmesinde PLS-SEM yöntemi ve SmartPLS yazılımı (Ringle ve ark., 2020) kullanılmıştır.

2.4. Analizde Kullanılan Ölçme Materyalleri

Analizde, yazarın (Taştan K) "Yükseköğretimde Kalite Uygulamalarının Yayılımının Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi" isimli doktora tezinde kullanılan "Yükseköğretimde Kalite Yönetiminin Analizi ve Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi" başlıklı soru kağıdından elde edilen veriler ve belirtilen araştırma sonucunda ulaşılmış olan Yükseköğretimde Kalite Yönetimi Uyma Ölçeği sonuçları hazır veri seti olarak kullanılmıştır.

2.5. Etik Beyanı

"Yükseköğretimde Kalite Uygulamalarının Yayılımının Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi" isimli doktora tezinden türetilen bu çalışmada yazarlar, derginin yazar yönergeleri sayfasında belirtildiği üzere derginin etik politikalarına uyulduğunu teyit ederler.

Belirtilen doktora çalışmasında kullanılan "Yükseköğretimde Kalite Yönetiminin Analizi ve Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi" isimli anket soruları Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 11.03.2020 tarih ve 2020-27 sayılı Kararı ile etik yönünden uygun bulunmuştur.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Ölçüm Modeline Dair PLS-SEM Analizi

Gizli değişkenler ve bunların ilişkileri ile (karmaşık) yol modellerini tahmin etmek için popüler bir yöntem haline

gelen (Sarstedt ve ark., 2017) PLS-SEM analizlerinde, analizlere başlamadan önce ölçüm ve model tahmin çerçevesini belirlemek gerekmektedir.

Analizde hipotezleri göstermek için öncelikle Yol Modeli oluşturulmuş (Şekil 3 ve 4) ve daha sonra yol modelinde gizli değişkenler ile bunların ölçümleri arasındaki ilişkileri tanımlamak (Hair ve ark., 2017) (göstergeler; reflektif ve formative ölçüm modelleri) ve hangi tahmin yönteminin kullanılacağını belirleyebilmek için Doğrulayıcı Tetrad Analizi - Confirmatory Tetrad Analysis (PLS-CTA) uygulanmıştır.

PLS-CTA hesaplamalarına göre, Bonferroni düzeltmesi ile hesaplanan güven aralığı (Bonferroni-adjusted confidence interval) değerlerinin tamamı için önce negatif sonra pozitif sonuçlarına ulaşılmış olup, buna göre göstergelerin tamamının ve ölçüm modelinin reflektif olduğu belirlenmiştir (Gudergan ve ark., 2017).

Hair ve ark. (2017) reflektif model ölçümlerinde, öncelikle faktör yüklerinin incelenmesi, iç tutarlılık güvenilirliği (Cronbach's Alpha), geçerlilik (Average Variance Extracted; AVE) ve ayırma geçerliliği (Discriminant validity) değerlendirme kriterleri olarak belirtilmiştir (Joseph ve ark., 2019). PLS-SEM'de yapısal modeli değerlendirmek için anahtar kriterler ise eşdoğrusallık (VIF), R² ve Q² değerleri, PLSpredict ve model karşılaştırmalarıdır (Joseph F. Hair ve diğerleri, 2019). Ancak Hair ve ark. (2017), teori testlerinde tahmin gücü analizi yerine model uyumunu tespit etmek amacıyla SRMR değerinin kullanılmasını önermektedir.

PLS-SEM sonuçlarının değerlendirilmesi 2 aşamanın tamamlanmasını içermektedir. 1. Aşama ölçüm modellerinin incelenmesini ele alırken, değerlendirme sonuçları uygun ise 2. Aşama olan yapısal model değerlendirmesine devam edilmektedir (Hair ve ark., 2017).

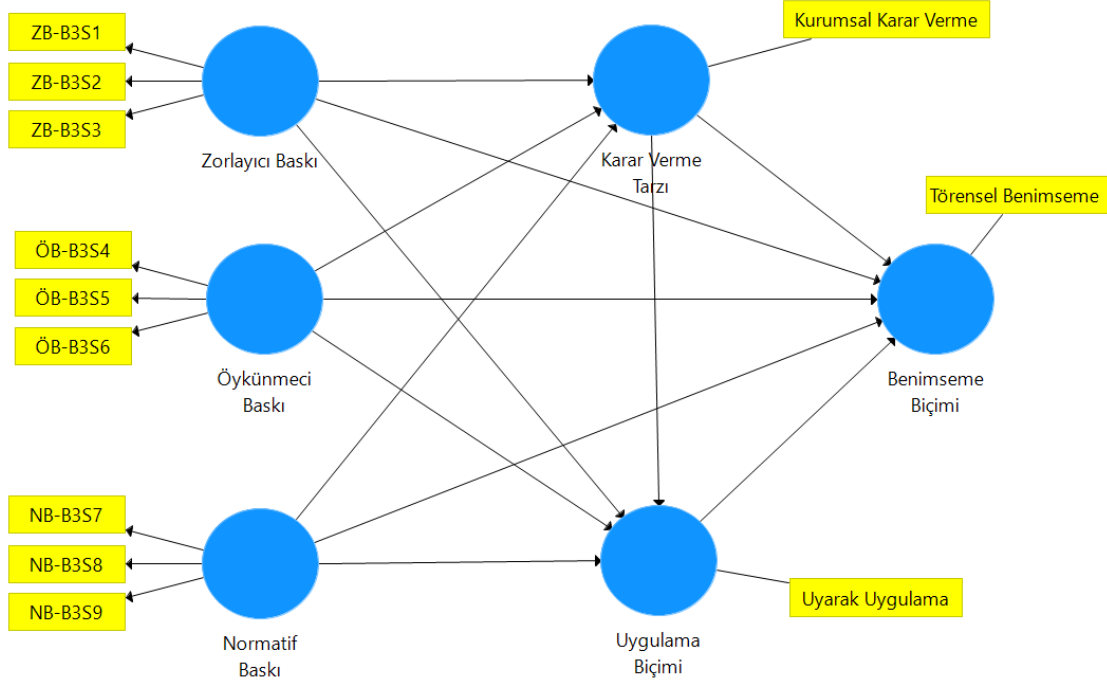
3.2. Ölçüm Modeli

Analizlerde, SmartPLS programının Consistent PLS (PLSc) menüsü kullanılmıştır. Tüm hesaplamalarda Initial Calculations seçeneği "Connect all LVs for Initial Calculation" olarak tercih edilmiştir. Bu seçenek PLS algoritmasını çalıştırırken gizli değişken puanları oluşturmak için tüm gizli değişkenlerin hesaplamaya bağlanıp bağlanmayacağını belirlemek için kullanılmaktadır. Dijkstra ve Henseler (2012), daha kararlı sonuçlar elde etmek için gizli değişken puanlarının tahmini için tüm gizli değişkenler arasındaki bağlantıların kullanılmasını önermektedir. Yine tüm hesaplamalarda "Missing Value-Eksik Veri" alanında ise Hair ve ark. (2017) önerdiği şekilde eksik verinin tüm veriye oranı %5'in altında olduğu için "Mean replacement-ortalama yerleştirme" seçeneği seçilmiştir.

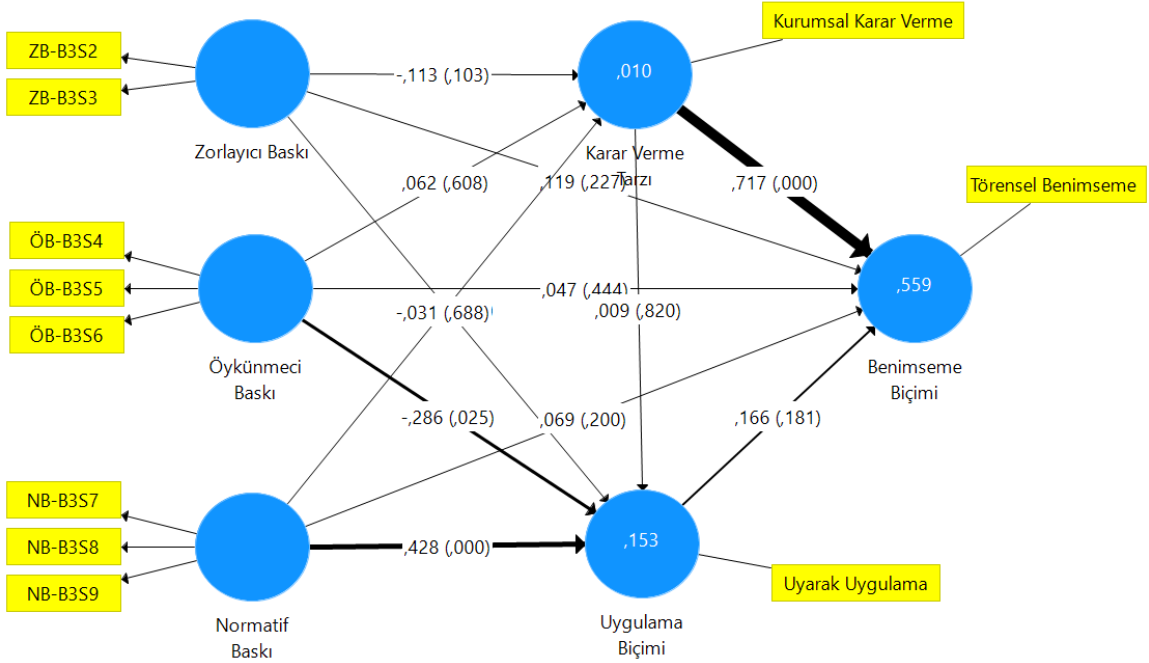
Zorlayıcı Baskı, Öykünmecici Baskı ve Normatif Baskı değişkenleri modelin egzogen değişkenleriyken, Karar Verme Tarzı, Uygulama Biçimi ve Benimseme Biçimi değişkenleri modelin endojen değişkenleridir. Araştırmanın başlangıcında karar verme tarzı, uygulama biçimi ve benimseme biçimi değişkenleri iki göstergeli tasarlanmasına rağmen, ölçüm sonuçları sadece tek

göstergeye işaret ettiği için modelde bu değişkenler tek göstergeli olarak kullanılmak zorunda kalmıştır. Buna göre, modelde, karar verme tarzı olarak sadece kurumsal

karar verme tarzı, uygulama biçimi olarak uyarak uygulama biçimi ve benimseme biçimi olarak törensel benimseme biçimi modelde analiz edilmiştir.

Şekil 3. Çalışmanın PLS-SEM yol modeli.

Şekil 4. İlişki analizi yol katsayıları ve P değerleri.

3.2.1. Ölçüm modeli faktör analizi

İlk olarak modelin faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Analizde Partial Least Square alanındaki seçeneklerden "Maximum iteration" ve "Stop criterion" değerleri varsayılan değerler seçilmiştir. Faktör analizinde, faktör yükleri 0.70'in (Hair ve ark., 2017) altında olan ZB-B3S1 (0,567) ve ÖB-B3S4 (0,674) isimli göstergeler modelden çıkartılarak faktör analizi 2 defa tekrar edilmiştir.

Literatürde yer alan 0.40 ve 0.70 arasındaki değerlerin yalnızca gösterge silindiğinde bileşik güvenilirlikte eşik değer üzerinde bir artışa yol açtığı zaman ölçekten çıkarılması gerektiği (Henseler ve ark., 2012; Xiaohui, 2016) açıklamaları çerçevesinde ZB-B3S1 (0,567) göstergesi modelden çıkartılmış, ÖB-B3S4 (0,674) göstergesi ise modelde tutularak analiz tekrar edilmiştir.

Tablo 1. Faktör analizi faktör yükleri ve güvenilirlik geçerlik tablosu

		Geçerlik		İç Tutarlılık Güvenirliği			Ayrışma Geçerliliği
		Faktör Yükleri	AVE	Bileşik Güvenilirlik	Cronbach's Alpha	Rho A	
		0,40<70					
		>0,70	>0,50	0,60<0,90	0,60<0,90	>0,70	HTMT*
Gizli Değişken	Göstergeler						
Zorlayıcı Baskı	ZB-B3S2	0,759	0,686	0,892	0,873	0,929	Anlamlı
	ZB-B3S3	1					
Öykünmeci Baskı	ÖB-B3S4	0,699	0,588	0,814	0,808	0,814	Anlamlı
	ÖB-B3S5	0,795					
	ÖB-B3S6	0,803					
Normatif Baskı	NB-B3S7	0,799	0,686	0,867	0,867	0,870	Anlamlı
	NB-B3S8	0,888					
	NB-B3S9	0,794					
Karar Verme Tarzı	Kurumsal Karar Verme	1	1	1	1	1	Anlamlı
Uygulama Biçimi	Uyarak Uygulama	1	1	1	1	1	Anlamlı
Benimseme Biçimi	Törenselsel Benimseme	1	1	1	1	1	Anlamlı

* Güven aralığı 1 değeri içermemelidir

Faktör yüklerinin literatüre uygun olması, bir sonraki aşama olan, değişkenlerin Güvenilirlik ve Geçerlik (Construct Reliability and Validity) değerlerinin incelenmesini gerektirmiştir. Tablo 1’de görüldüğü üzere, normatif baskı, zorlayıcı baskı ve öykünmeci baskı değişkenleri için tüm güvenilirlik katsayıları literatürde belirtilen 0,70’in (Dijkstra ve Henseler, 2015b; Nunnally ve Bernstein, 1994) üzerindedir.

İç tutarlılık güvenilirliği (Cronbach’s Alpha) ve bileşik güvenilirlik (composite reliability) değerleri ve veri tutarlılığının daha doğru bir şekilde tahmin edilmesini sağlayan (Ringle ve ark., 2017) rho A değerleri oldukça yüksektir.

Geçerlik için ilk olarak faktör yükleri ile birlikte birleşme geçerliğini gösteren diğer bir değer olan Açıklanan Ortak Varyans (Average Variance Extracted- AVE) değeri incelenmiştir. Literatüre göre AVE değeri 0,50’den büyük olmalıdır (Chin, 1998; Hair ve ark., 2017; Henseler ve ark., 2009; Xiaohui, 2016). Tablo 1’de görüldüğü üzere modeldeki AVE değerleri 0,50’nin üzerindedir ve gizli değişkenlerin, göstergelerinin varyansının ortalama yarısından fazlasını açıkladıkları görülmektedir.

Modelin ayrışma geçerliği için ise Fornell-Larcker kriterine bakılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü üzere, bütün değişkenlerin korelasyon katsayıları aynı sütundaki diğer değişkenlerin korelasyon katsayılarından yüksektir.

Tablo 2. Ölçüm modelinin ayrışma geçerliliği (Fornell-Larcker kriteri) analiz sonuçları

	Benimseme Biçimi	Karar Verme Tarzı	Normatif Baskı	Uygulama Biçimi	Zorlayıcı Baskı	Öykünmeci Baskı
Benimseme Biçimi	1,000					
Karar Verme Tarzı	0,707	1,000				
Normatif Baskı	0,146	-0,017	0,828			
Uygulama Biçimi	0,170	0,012	0,257	1,000		
Zorlayıcı Baskı	0,067	-0,087	0,181	-0,159	0,900	
Öykünmeci Baskı	0,120	-0,011	0,543	-0,100	0,506	0,767

Ayrışma geçerliği için bakılacak diğer kriter olan çapraz yükleme kriterleri Tablo 3’te gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde, reflektif göstergelerin tamamının ilgili olduğu değişkenlerde en yüksek faktör yüküne sahip oldukları görülmektedir.

Ayrışma geçerliğinin sağlanıp sağlanmadığı ile ilgili olarak bakılması gereken son kriter Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT) değeridir. Tablo 4’de gösterilen modelin HTMT değerleri literature uygun olarak 0,90’nın altındadır (Doğan, 2019; Henseler ve ark., 2015).Faktör analizinin son aşaması olarak gözlenen değişkenlere dair faktör yüklerinin istatistiki anlamlılığını test etmek için

yeniden örnekleme (PLSc-bootstrapping) yapılmıştır (Tablo 5). Hesaplama, örneklem büyüklüğü olarak keşfedici araştırmalar için de uygun olan 1000 alt örneklem alınmış ve her bir değişken için “t istatistiği” ve anlamlılık değerleri, %95 güven aralığında hesaplanmıştır (Xiaohui, 2016).

Bu sonuçlara göre, Karar Verme Tarzı ile Benimseme Biçimi arasındaki, Normatif Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ve Öykünmeci Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ilişkiler istatistiki olarak ($t > 1,96$ ve $P < 0,05$) anlamlıdır.

PLS-SEM analizlerinde güvenirlüğün anlamlı olduğunu

gösteren, modelin önyüklemeye güven aralığı (Confidence Intervals Bias Corrected) (Hair ve ark., 2017) sonuçları ise Tablo 6'da gösterilmektedir. Tablo 6'da ki önyüklemeye güven aralığı (Confidence Intervals Bias Corrected) değerlerinin incelenmesinde hesaplama yapılan orijinal örneklerin tamamının literatürde belirtilen % 2,5 ve % 97,5 değerlerinin (Hair ve ark., 2017) arasında olduğu

görülmektedir. Ayrıca Normatif Baskı ile Karar Verme Tarzı, Uygulama Biçimi ile Karar Verme Tarzı ve Öykünmeci Baskı ile Karar Verme Tarzı değerleri 0 değerlerini içermektedir ve istatistiki olarak anlamlı değildir. Diğer yolların tamamı istatistiki olarak anlamlıdır.

Tablo 3. Ölçüm modelinin ayrışma geçerliliği (çapraz yüklemeye kriteri) analiz sonuçları

	Benimseme Biçimi	Karar Verme Tarzı	Normatif Baskı	Uygulama Biçimi	Zorlayıcı Baskı	Öykünmeci Baskı
Kurumsal Karar Verme	0,707	1,000	-0,017	0,012	-0,087	-0,011
NB-B3S7	0,165	0,009	0,799	0,166	0,144	0,441
NB-B3S8	0,141	-0,009	0,888	0,196	0,131	0,508
NB-B3S9	0,055	-0,043	0,794	0,280	0,176	0,393
Törenselle Benimseme	1,000	0,707	0,146	0,170	0,067	0,120
Uyarak Uygulama	0,170	0,012	0,257	1,000	-0,159	-0,100
ZB-B3S2	-0,004	-0,111	0,123	-0,177	0,759	0,367
ZB-B3S3	0,109	-0,055	0,195	-0,120	1,021	0,529
ÖB-B3S4	0,062	0,011	0,283	-0,203	0,427	0,699
ÖB-B3S5	0,090	0,026	0,460	-0,061	0,380	0,795
ÖB-B3S6	0,121	-0,060	0,491	0,017	0,364	0,803

Tablo 4. Ölçüm modelinin ayrışma geçerliliği HTMT (Heterotrait-Monotrait değeri) analiz sonuçları

	Benimseme Biçimi	Karar Verme Tarzı	Normatif Baskı	Uygulama Biçimi	Zorlayıcı Baskı
Benimseme Biçimi					
Karar Verme Tarzı	0,707				
Normatif Baskı	0,146	0,025			
Uygulama Biçimi	0,170	0,012	0,259		
Zorlayıcı Baskı	0,065	0,094	0,182	0,169	
Öykünmeci Baskı	0,119	0,042	0,537	0,122	0,514

Tablo 5. Faktör analizi yeniden örnekleme değerleri

	Yol Katsayısı	Örnek Ortalaması (M)	Standart Sapma (ST.SP)	T Değeri (O/ST.SP)	P
Karar Verme Tarzı -> Benimseme Biçimi	0,717	0,710	0,131	5,482	0,000
Karar Verme Tarzı -> Uygulama Biçimi	0,009	0,008	0,040	0,222	0,825
Normatif Baskı -> Benimseme Biçimi	0,069	0,065	0,053	1,295	0,196
Normatif Baskı -> Karar Verme Tarzı	-0,031	-0,032	0,080	0,390	0,697
Normatif Baskı -> Uygulama Biçimi	0,429	0,425	0,108	3,982	0,000
Uygulama Biçimi -> Benimseme Biçimi	0,167	0,156	0,126	1,318	0,188
Zorlayıcı Baskı -> Benimseme Biçimi	0,119	0,114	0,096	1,245	0,213
Zorlayıcı Baskı -> Karar Verme Tarzı	-0,113	-0,105	0,078	1,451	0,147
Zorlayıcı Baskı -> Uygulama Biçimi	-0,091	-0,088	0,110	0,827	0,408
Öykünmeci Baskı -> Benimseme Biçimi	0,047	0,044	0,061	0,778	0,437
Öykünmeci Baskı -> Karar Verme Tarzı	0,062	0,072	0,130	0,480	0,631
Öykünmeci Baskı -> Uygulama Biçimi	-0,286	-0,289	0,132	2,175	0,030

Tablo 6. Faktör analizi önyüklenme güven aralığı değerleri HTMT (Heterotrait-Monotrait değeri)

	Orijinal Örnek (O)	Örneklem Ortalama (M)	Yanlılık	2.5%	97.5%
Karar Verme Tarzı -> Benimseme Biçimi	0,707	0,704	-0,003	0,422	0,927
Normatif Baskı -> Benimseme Biçimi	0,146	0,149	0,004	0,034	0,313
Normatif Baskı -> Karar Verme Tarzı	0,025	0,054	0,029		0,035
Uygulama Biçimi -> Benimseme Biçimi	0,170	0,173	0,003	0,013	0,430
Uygulama Biçimi -> Karar Verme Tarzı	0,012	0,022	0,010	0,000	0,040
Uygulama Biçimi -> Normatif Baskı	0,259	0,260	0,001	0,101	0,414
Zorlayıcı Baskı -> Benimseme Biçimi	0,065	0,115	0,050	0,006	0,124
Zorlayıcı Baskı -> Karar Verme Tarzı	0,094	0,104	0,010	0,022	0,218
Zorlayıcı Baskı -> Normatif Baskı	0,182	0,193	0,011	0,054	0,378
Zorlayıcı Baskı -> Uygulama Biçimi	0,169	0,170	0,001	0,040	0,323
Öykünmecı Baskı -> Benimseme Biçimi	0,119	0,139	0,020	0,028	0,304
Öykünmecı Baskı -> Karar Verme Tarzı	0,042	0,099	0,057		0,044
Öykünmecı Baskı -> Normatif Baskı	0,537	0,538	0,001	0,360	0,701
Öykünmecı Baskı -> Uygulama Biçimi	0,122	0,155	0,032	0,037	0,193
Öykünmecı Baskı -> Zorlayıcı Baskı	0,514	0,513	-0,002	0,317	0,675

3.2.2. Yol Modeli Analizi

Ölçüm modeline faktör analizi yapıldıktan sonra yol modeli analizi aşamasına geçilmiştir. İlk olarak göstergelerin (Outer VIF) ve değişkenlerin (Inner VIF) doğrusallığı için ölçüm modellerinin Varyans Büyütme Faktörü (Variance Inflation Factor) kontrol edilmiştir.

Tablo 7 ve Tablo 8 göstermektedir ki gerek göstergeler gerekse değişkenler arasında çoklu doğrusallık problemi bulunmamaktadır. Tüm değerler 5 eşik değerinin (Hair ve ark., 2017) altındadır. Yol modeli analizinin ikinci adımında öncelikle yol katsayıları incelenmiştir. Yol modeli analizinin ardından analizde incelenen ilişkilerin etki büyüklükleri (f^2 : effect size) ve bağımlı değişkenlerin belirleme katsayıları (R^2 değeri-coefficient of determination) değerlendirilmiştir.

f^2 'yi değerlendirme kuralları, sırasıyla 0,02, 0,15 ve 0,35 değerlerinin egzojen gizli değişkenin küçük, orta ve büyük etkilerini temsil etmesidir (Cohen, 1988). 0,02'den küçük etki büyüklüğü değerleri, herhangi bir etkinin olmadığını gösterir (Hair ve ark., 2017). f^2 değerlerinin incelenmesinde, Karar Verme Tarzının Benimseme Biçimi üzerinde oldukça yüksek bir etkiye sahip olduğu, Normatif Baskı Mekanizmasının Uygulama Biçimi üzerinde orta derecede etkiye sahip olduğu, Uygulama Biçiminin Benimseme Biçimi üzerinde, Öykünmecı Baskı Mekanizmasının Uygulama Biçimi üzerinde ve Zorlayıcı Baskı Mekanizmasının ise Benimseme Biçimi üzerinde küçük derecede etkiye sahip olduğu görülmektedir (Cohen, 1988). Buna göre her bir değişkenin diğer bir değişken üzerinde küçük de olsa bir etkisinin olduğu ve herhangi bir değişkenin modelden çıkarılması durumunda modelin etki dereceleri çerçevesinde etkileneceği anlaşılmaktadır. R^2 değeri ise, 0 ile 1 arasında değişir ve değer yükseldikçe tahmin doğruluğu düzeyi artar. R^2 değerleri modelin karmaşıklığına ve araştırma disiplinine bağlı olduğu için pratik kurallar

sağlamak zordur (Hair ve ark., 2017). Bu açıklamalar ışığı altında, Tablo 10'da gösterilen Benimseme Biçimi ve Uygulama Biçimi değişkenlerinin R^2 değerleri daha yüksek olmakla birlikte bütün değişkenlerin R^2 değerleri literatürde belirtilen 0-1 arası değere (Hair ve ark., 2017) uygundur.

Son olarak daha önce hesaplanan ilişki katsayılarının anlamlı olup olmadığını test etmek için yeniden örnekleme yapılmıştır. Yeniden örneklemede, örneklem sayısı 1000 (Xiaohui, 2016) ve tam önyüklenme yöntemi olarak belirlenmiştir. Gelişmiş ayarlarda, Bias-Corrected and Accelerated (BCa) Bootstrap, two-tailed test ve 0.05 anlamlılık seviyesini seçilmiştir. Tablo 9'da görüldüğü üzere, Karar Verme Tarzı ile Benimseme Biçimi arasındaki, Normatif Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ve Öykünmecı Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ilişkiler istatistikî olarak ($t > 1,96$ ve $P < 0,05$) anlamlıdır.

Tablo 7. İndikatörlerin VIF değerleri

	VIF
Kurumsal Karar Verme	1,000
NB-B3S7	2,475
NB-B3S8	2,256
NB-B3S9	2,121
Törenselle Benimseme	1,000
Uyararak Uygulama	1,000
ZB-B3S2	2,503
ZB-B3S3	2,503
ÖB-B3S4	1,562
ÖB-B3S5	1,965
ÖB-B3S6	1,912

Tablo 8. Değişkenlerin VIF değerleri

	Benimseme Biçimi	Karar Verme Tarzı	Uygulama Biçimi
Karar Verme Tarzı	1,010		1,010
Normatif Baskı	1,659	1,442	1,443
Uygulama Biçimi	1,180		
Zorlayıcı Baskı	1,390	1,367	1,380
Öykünmecı Baskı	1,975	1,875	1,878

Tablo 9. Ölçüm Modeli Sonuçları*

	Yol Katsayısı	f ²	Ön Yükleme Güven Aralığı (Sapma Düzeltilmiş)		T Değeri ([0/ST.SAP])	P
Karar Verme Tarzı -> Benimseme Biçimi	0,717	1,154	0,434	0,926	5,683	0,000
Karar Verme Tarzı -> Uygulama Biçimi	0,009	0,000	-0,065	0,078	0,228	0,820
Normatif Baskı -> Benimseme Biçimi	0,069	0,007	-0,024	0,196	1,283	0,200
Normatif Baskı -> Karar Verme Tarzı	-0,031	0,001	-0,171	0,137	0,401	0,688
Normatif Baskı -> Uygulama Biçimi	0,428	0,150	0,194	0,615	3,952	0,000
Uygulama Biçimi -> Benimseme Biçimi	0,166	0,053	-0,050	0,413	1,337	0,181
Zorlayıcı Baskı -> Benimseme Biçimi	0,119	0,023	-0,094	0,295	1,209	0,227
Zorlayıcı Baskı -> Karar Verme Tarzı	-0,113	0,009	-0,231	-0,006	1,633	0,103
Zorlayıcı Baskı -> Uygulama Biçimi	-0,091	0,007	-0,289	0,138	0,855	0,393
Öykünmecı Baskı -> Benimseme Biçimi	0,047	0,003	-0,074	0,187	0,765	0,444
Öykünmecı Baskı -> Karar Verme Tarzı	0,062	0,002	-0,135	0,338	0,513	0,608
Öykünmecı Baskı -> Uygulama Biçimi	-0,286	0,051	-0,532	-0,014	2,252	0,025

İlişki analizinin önyükleme güven aralığı (Confidence Intervals Bias Corrected) (Hair ve ark., 2017) sonuçları incelendiğinde (Tablo 9), değişkenlerden Karar Verme Tarzı ile Benimseme Biçimi arasındaki, Normatif Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ve Öykünmecı Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ilişkiler istatistiki olarak anlamlıdır çünkü % 95 güven aralığında önyükleme örneklerinden elde edilen parametrenin en düşük % 2,5 ve en yüksek % 2,5 değerleri hariç tutularak (%2,5 - %97,5 arası) tüm tahminleri sıfır değeri içermemektedir (Hair ve ark., 2017).

Sonuçlar incelendiğinde, Normatif Baskı Mekanizması ile Uygulama Biçimi arasında 0,428, Uygulama Biçimi ile Benimseme Biçimi arasında 0,166 yol katsayısı değeri olduğu görülmektedir. Modeldeki en yüksek yol katsayısı değeri Karar Verme Tarzı ile Benimseme Biçimi arasındaki yol katsayısı (0,717) değerindedir. Modele göre, Zorlayıcı Baskı Mekanizmaları ve Normatif Baskı Mekanizmaları ile Karar Verme Tarzı arasındaki ilişki düşük değerlerde de olsa negatif yönlüdür. Model Öykünmecı Baskı Mekanizmasının Uygulama Biçimi üzerinde yüksek derecede negatif ilişki olduğu göstermektedir.

3.2.3. Tahmin Gücü Analizi (Körleme Prosedürü-Blindfolding)

Yapısal eşitlik modelleri için ilişki analizinde tahmin gücü değerlerinin de hesaplanması gerekmektedir. Tahmin gücü analizinde veri kapama aralığı (omission distance) 7 olarak belirlenmiştir. Çapraz Doğrulanmış Artıklık (Crossvalidated Redundancy) (Q²) değerleri ilişki katsayılarının gözlenen bir endojen değişkeni ne kadar iyi tahmin edebildiğini göstermektedir (Doğan, 2019, s.

97). Sıfırdan büyük değerler anlamlıdır ve 0, 0,25 ve 0,50'den yüksek değerler, sırasıyla PLS yol modelinin küçük, orta ve büyük tahmin doğruluğunu gösterir (Hair ve ark., 2019).

Tablo 10'da görüldüğü üzere Benimseme Biçimi değişkeninin Q² değeri 0,441'dür ve bu durum ilişki katsayılarının gözlenen Benimseme Biçimi endojen değişkenini orta düzeyde tahmin edebildiğini göstermektedir. Uygulama Biçimi değişkeninin Q² değeri küçük düzeyde tahmin doğruluğunu gösterirken Karar Verme Tarzı tahmin doğruluğu anlamlı değildir.

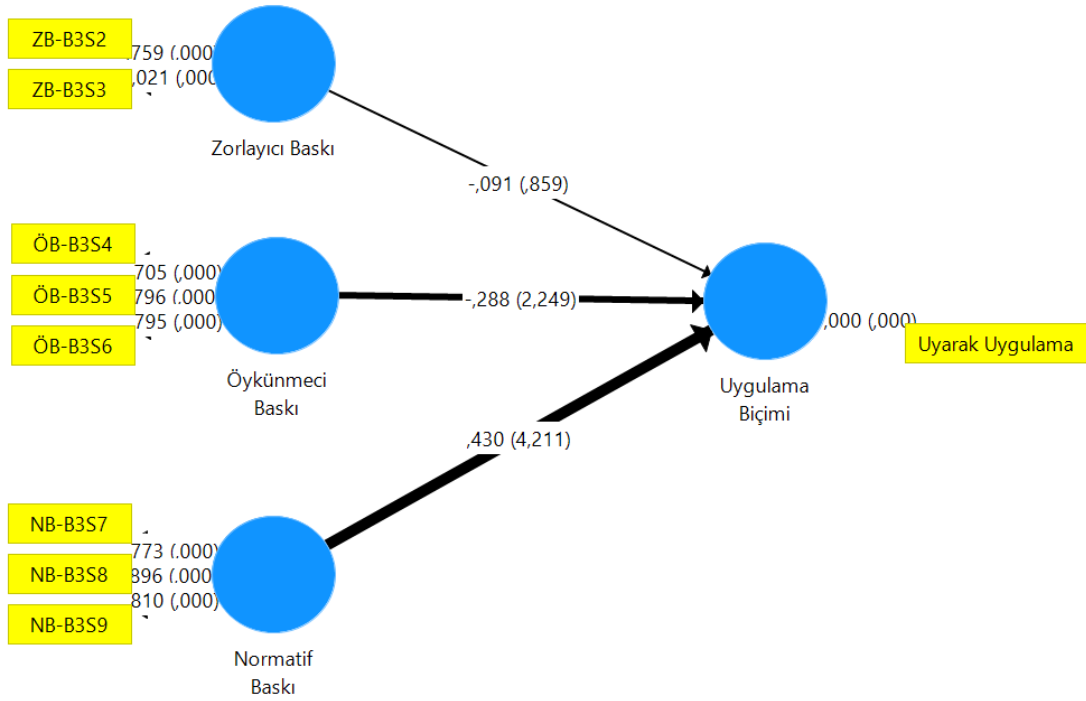
Q² değerlerine bağlı olarak nisbi tahmin güçleri de hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre değişkenlerin kısmi tahmin güçleri genel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ancak Hair ve ark. (2017) teori testlerinde tahmin gücü analizi yerine model uyumunu tespit etmek amacıyla SRMR değerinin kullanılmasını önermesi nedeniyle modelin SRMR değeri hesaplanmıştır. SRMR değerleri 0,08'den düşük olduğu için modelin uyumunun iyi olduğu (Hair ve ark., 2017) sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuçlarla, araştırma hipotezini sınamak için kurulan yapısal eşitlik modelinin analizinden; zorlayıcı baskı mekanizmasının karar verme tarzı, uygulama biçimi ve benimseme biçimi üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmadığı için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Öykünmecı baskı mekanizmasının uyarak uygulama biçimi üzerinde negatif etkiye ($\beta = -0,286$; T: 2,252) sahip olduğu, normatif baskı mekanizmasının ise uyarak uygulama biçimi üzerinde pozitif etkiye ($\beta = 0,428$; T: 3,952) sahip olduğu ve her iki etkinin de istatistiki olarak anlamlı (P < 0,05) olduğu görülmüştür. Ayrıca baskı mekanizmaları ile karar verme tarzı, karar

verme tarzı ile uygulama biçimi ve uygulama biçimi ile karar verme tarzı arasında anlamlı istatistiki ilişki bulunamamıştır.

Modelde, Karar Verme Tarzı değişkeninin tahmin doğruluğunun (Q^2) anlamlı çıkmaması nedeniyle modelden çıkartılması durumunda, istatistiki olarak anlamlı bulunan “Öykünmecî baskı mekanizmasının uygulama biçimi üzerinde negatif etkiye sahip olduğu, normatif baskı mekanizmasının ise uyararak uygulama biçimi üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu” sonuçları

değişmeyecektir. Aksine, hipotezlerin doğrulanması açısından model daha da sadeleşecektir (Şekil 5). Bu durum, literatürde yer alan uyararak uygulamanın normatif/törenselleşmeyi getireceği argümanları ile de tutarlıdır. Ancak, her iki modelde karar verme tarzı değişkeni dışında aynı sonuçlara ulaşılmaktadır. Sonuç olarak, SRMR değerinin literatüre uygun olması nedeniyle analizin sonuçları Karar Verme Tarzı değişkeninin Q^2 değeri dikkate alınmadan yorumlanmıştır.

Şekil 5. Sadeleşmiş yol modeli.

4. Sonuç

Araştırmada sınanan keşfedici teorik modelin, Türkiye bağlamında bir bütün olarak doğrulanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani, araştırmanın hipotezlerinde öne sürüldüğü gibi baskı mekanizmalarının karar alma süreci ve uygulama biçimi üzerinde etkileri ile benimseme biçimine modelde öngörülen çerçevede ulaşamamıştır. Ayrıca kurgulanan benimseme biçimi ile baskı mekanizmaları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Ancak, çalışmada üç önemli sonuca ulaşılmıştır:

1. Türk yükseköğretim kurumlarında öykünmecî baskı mekanizmalarının uyararak uygulama biçimi üzerinde negatif anlamlı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
2. Türk yükseköğretim kurumlarında normatif baskı mekanizmalarının uyararak uygulama biçimi üzerinde pozitif anlamlı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
3. Kurumsal kuram literatüründe belirtilen “normatif bağlama uyma davranışı” bu çalışma kapsamında da doğrulanmıştır. Dolayısı ile, benimseme biçimi için çeşitli değişkenlerle bir model oluşturmadan, literatürde yer aldığı gibi uyma davranışının

(uyararak uygulama) normatif/törenselleşmeyi getirdiği argümanı (DiMaggio ve Powell, 1983, 1991; Meyer ve Rowan, 1977; Oliver, 1991; Özen, 2000, 2002, 2013, 2015; Scott, 2014; Tolbert ve Zucker, 1983; Westphal ve ark., 1997; Zbaracki, 1998) bu çalışma ile de doğrulanmıştır.

Gelinen nokta itibarıyla, analizi gerçekleştirilen PLS-SEM Yol Modelinden, araştırmanın temel hipotezlerinden Türk yükseköğretim sisteminde zorlayıcı baskı mekanizmalarının, kurumların kurumsal kararlar vererek kalite süreçlerini uyararak uygulamalarına ve kalite yönetimini törenselleşmelerine neden oldukları hipotezi doğrulanamamıştır. Öykünmecî baskı mekanizmalarının, kurumların ussal kararlar vererek kalite süreçlerini kendilerine uyarlayarak uygulamalarına ve kalite yönetimini ussal olarak benimsemelerine neden oldukları hipotezi, bütün üniversitelerin kalite uygulamalarını uyararak uygulamaları ve normatif olarak benimsemeleri nedeniyle öykünmecî baskının uyararak uygulama ile negatif anlamlı ilişkisi üzerinden (karar verme tarzı değişkeni dışarıda tutularak) doğrulanmıştır. Normatif baskı mekanizmalarının, kurumların kurumsal kararlar

vererek kalite süreçlerini uyararak uygulamalarına ve törensel olarak benimsemelerine neden oldukları hipotezi ise (karar verme tarzı değişkeni dışarıda tutularak) doğrulanmıştır. Sonuç olarak, çalışmada kurgulanan keşfedici teorik modelin analizinden Türk yükseköğretim sisteminde kalite yönetiminin normatif baskı mekanizmalarının etkileriyle normatif/törensel olarak benimsendiği sonuca ulaşılmaktadır.

Katkı Oranı Beyanı

KT: araştırma fikrini başlattı, verileri geliştirdi, düzenledi, analiz etti, yorumladı ve yazıyı yazdı. SY: araştırmayı denetledi, araştırma yöntemlerini önerdi, makaleyi yapılandırdı ve yazıyı düzenledi. Tüm yazarlar makaleyi inceledi ve onayladı.

Çatışma Beyanı

Yazarlar bu çalışmada hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmektedirler.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Sinan YILMAZ'ın danışmanlığında Kürşat TAŞTAN tarafından yürütülen Yükseköğretimde Kalite Uygulamalarının Yayılımının Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi başlıklı ve 10363752 no'lu doktora tezinden türetilmiştir.

Kaynaklar

- Arain AA, Hussain Jafri I, Ashraf I, Ali H. 2013. Expansion of quality assurance mechanism in south Asian higher education system: an empirical analysis. *J Edu Pract*, 5(4): 55-70.
- Boxenbaum E, Jonsson S. 2017. Isomorphism, Diffusion and Decoupling: Concept Evolution and Theoretical Challenges. R. Greenwood, C. Oliver, T. Lawrence ve R. Meyer (Ed.), *The SAGE Handbook of Organizational Institutionalism*, SAGE Publications Inc, 2. bs: 77-101.
- Carpenter VL, Feroz E H. 2001. Institutional theory and accounting rule choice: An analysis of four US state governments' decisions to adopt generally accepted accounting principles. *Accounting, Organizations and Society*.
- Chin WW. 1998. The Partial Least Squares Approach For Structural Equation Modeling. G. A. Marcoulides (Ed.), *Methodology For Business and Management: Modern Methods For Business Research*, Lawrence Erlbaum Associates Publishers: 295-336.
- Cohen J. 1988. *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Lawrence Erlbaum Associates, United States of America, 2. bs.
- Corengia Á, Del Bello JC, Pita Carranza M, Adrogué C. 2014. Quality assurance systems of higher education - The case of european institutions: origin, evolution and trends. *Revista Gestão Universitária na América Latina - GUAL*, 7(3): 61.
- Dijkstra TK, Henseler J. 2015a. Consistent and asymptotically normal PLS estimators for linear structural equations. *Comput Stat Data Anal*, 81: 10-23.
- Dijkstra TK, Henseler J. 2015b. Consistent Partial Least Squares Path Modeling. *MIS Quarterly*, 39(2): 297-316.
- Dill DD. 2011. An Institutional Perspective on Higher Education Policy: The Case of Academic Quality Assurance. *Higher Education: Handbook of Theory and Research*, 669-699.
- DiMaggio PJ, Powell WW. 1983. The iron cage revisited institutional isomorphism and collective rationality in

- organizational fields. *American Soc Rev*, 48(2): 147-160.
- DiMaggio PJ, Powell WW. 1991. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organization Fields. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio (Ed.), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, University of Chicago: 63-82
- Doğan D. 2019. *SmartPLS ile Veri Analizi*. Zet Yayınları, Ankara, 2. bs.
- Emeç H. 2021. *Çoklu Doğrusal Bağlantı 1*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Greenwood R, Oliver C, Suddaby R, Sahlin K. 2008. Introduction. R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby ve K. Sahlin (Ed.), *The SAGE Handbook of Organizational Institutionalism*, SAGE Publications Ltd: 1-46.
- Gudergan SP, Ringle CM, Wende S, Will A. 2008. Confirmatory tetrad analysis in PLS path modeling. *J Business Res*, 61(12): 1238-1249.
- Hair JF, Hult GTM, Ringle CM, Sarstedt M. 2017. *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)*. Sage. SAGE Publications Inc.
- Hair J F, Risher JJ, Sarstedt M, Ringle C M. 2019. When to use and how to report the results of PLS-SEM. *European Business Rev*, 31(1): 2-24.
- Henseler J, Ringle C M. Sarstedt M. 2012. Using partial least squares path modeling in advertising research: basic concepts and recent issues. S. Okazaki (Ed.), *Handbook of research on international advertising*, Edward Elgar: 252-276
- Henseler J, Ringle CM, Sarstedt M. 2015. A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *J Acad Marketing Sci*, 43(1): 115-135.
- Henseler J, Ringle CM, Sinkovics RR. 2009. The use of partial least squares path modeling in international marketing. *Advan Inter Marketing*, 20: 277-319.
- Lin N. 1976. *Foundations of Social Research*. McGraw-Hill, New York.
- Martin M, Parikh S. 2017. Quality management in higher education: Developments and drivers Results from an international survey. UNESCO.
- Meyer HD, Powell JJW. 2018. *The New Institutionalism in Higher Education*. M. E. David ve M. J. Amey (Ed.), *The SAGE Encyclopedia of Higher Education*, SAGE, Thousand Oaks, CA: 1-9.
- Meyer JW, Rowan B. 1977. Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. *American J Soc*, 83(2): 340-363.
- Nunnally J, Bernstein I H. 1994. *Psychometric theory*. McGraw-Hill, New York, 3rd ed.
- Oliver C. 1991. Strategic Responses To Institutional Processes. *Acad Manage Rev*, 16(1): 145-179.
- Oplatka I, Hemsley-Brown J. 2010. The globalization and marketization of higher education: Some insights from the standpoint of institutional theory. *Globalization and internationalization in higher education: Theoretical, strategic and management perspectives*, (March 2019): 65-80.
- Özen Ş. 2000. Kurumsal Kuram Işığında TKY'nin Türkiye'deki Yayılım Sürecinin Dinamikleri. Erciyes Üniversitesi 8. Ulusal Yönetim Ve Organizasyon Kongresi, Erciyes Üniversitesi, Nevşehir: 303-322.
- Özen Ş. 2002. Bağlam, aktör, söylem ve kurumsal değişim: Türkiye'de toplam kalite yönetiminin yayılım süreci. *Yönetim Araş Derg*, 1(2): 47-90.
- Özen Ş. 2013. Yeni Kurumsal Kuram. D. Taşci ve E. Erdemir (Ed.), *Örgüt Kuramı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir*: 120-139.
- Özen Ş. 2015. Yeni Kurumsal Kuram: Örgütleri Çözümlemede Yeni Ufuklar ve Yeni Sorunlar. A. S. Sargut ve Ş. Özen (Ed.),

- Örgüt Kuramları, İmge Kitabevi, Ankara: 237-330.
- Ringle C M, Wende S, Becker JM. 2020. SmartPLS. SmartPLS 3. Bönningstedt: SmartPLS. <https://www.smartpls.com> (Erişim tarihi: 30 Mart 2021).
- Sarstedt M, Ringle CM, Hair JF. 2017. Partial Least Squares Structural Equation Modeling. Handbook of Market Research.
- Schofer E, Meyer J W. 2005. The Worldwide Expansion of Higher Education in the Twentieth Century. *American Soc Rev*, 70(6): 898-920.
- Scott W R. 2014. Institutions and Organizations Ideas, Interests, and Identities. 4.bs.
- Suddaby R. 2010. Challenges for institutional theory. *J Management Inquiry*.
- Tolbert PS, Zucker LG. 1983. Institutional Sources of Change in the Formal Structure of Organizations: The Diffusion of Civil Service Reform, 1880-1935. *Administ Sci Quarterly*, 28(1): 22.
- Westphal JD, Gulati R, Shortell SM. 1997. Customization or Conformity? An Institutional and Network Perspective on the Content and Consequences of TQM Adoption. *Administ Sci Quarterly*, 42(2): 366-394.
- Xiaohui Y. 2016. PLS. Politeness and Audience Response in Chinese-English Subtitling.
- YÖK. 2019. Türkiye Yükseköğretim Sistemi.
- YÖK. 2020. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. URL: <https://istatistik.yok.gov.tr> (Erişim tarihi: 27 Haziran 2020).
- YÖKAK. 2019. Self-Assessment Report Of Higher Education Quality Council Of Turkey (THEQC). YÖKAK, Ankara.
- Zbaracki MJ. 1998. The rhetoric and reality of total quality management. *Administ Sci Quarterly*, 43(3): 602-636.

1943 SEÇİMLERİ VE ÇANAKKALE MİLLETVEKİLLİĞİ BAŞVURULARI

Yelda TUTAR SERTER^{1*}

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, 17020, Çanakkale, Türkiye

Özet: Cumhuriyet Dönemi'nde Tek partili seçim 1927 yılında başlayarak 1946 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihe kadar tek parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin yer aldığı 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 seçimleri yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi'nde 1943 seçimleri farklı birkaç özellik ile karşımıza çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın etkili olduğu bir atmosferde yapılmış olmasının yanında 1943 seçimleri Tek Parti Dönemi'nin son genel seçimidir. 14 Aralık 1942 tarihinde kabul edilen Mebus Seçim Kanunu'nun uygulandığı ve milletvekili aday listesinin milletvekili sayısından fazla ilan edildiği 1943 seçimlerinde bu nedenle yoğun propagandalar yapılmıştır. Bu dönemde milletvekilleri adayları da Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine göndermiş oldukları mebusluk başvurularında ülkeye hizmet etmek adına seçimlere katılmak istediklerini bildirmişlerdir. Mebusluk taleplerinde istenilen tüm bilgiler adaylar tarafından ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu çalışma 1943 seçimlerinde Çanakkale milletvekilliğine aday olan isimleri ele almaktadır.

Anahtar kelimeler: Tarih, Çanakkale milletvekilleri, 1943 seçimleri, Tek parti dönemi, Türkiye

1943 Elections and Çanakkale Deputy Applications

Abstract: One-party elections in the Republican era began in 1927 and lasted until 1946. Until this date, elections were held in 1927, 1931, 1935, 1939, and 1943, in which the Republican People's party was the only party. In the political history of the Republic of Turkey, the 1943 elections appear with several different characteristics. The 1943 election was the last general election of the one-party era, although it was held in an atmosphere where the Second World War was effective. For this reason, intensive propaganda was carried out in the 1943 elections, when the Mebus election law, adopted on 14 December 1942, was applied and the list of parliamentary candidates was declared more than the number of Deputies. During this period, the candidates of the deputies also stated that they wanted to participate in the elections in order to serve the country in their applications for mebusluk, which they sent to the General Secretariat of the Republican People's party. All the information requested in the Mebusluk requests is explained in detail by the candidates. This study deals with the names of candidates who ran for the Çanakkale parliamentary seat in the 1943 elections.

Keywords: History, Parliament of Çanakkale, 1943 election, Single party period, Turkey

*Sorumlu yazar (Corresponding author): Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, 17020, Çanakkale, Türkiye

E mail: yeldatutar@comu.edu.tr (Y. TUTAR SERTER)

Yelda TUTAR SERTER <https://orcid.org/0000-0002-0198-8589>

Gönderi: 26 Mayıs 2021

Kabul: 23 Haziran 2021

Yayınlanma: 01 Temmuz 2021

Received: May 26, 2021

Accepted: June 23, 2021

Published: July 01, 2021

Cite as: Tutar Serter Y. 2021. 1943 elections and Çanakkale deputy applications. BSJ Pub Soc Sci, 4(2): 92-98.

1. Giriş

Demokratik sistemlerde siyasal partiler halkın desteğini sağlamak suretiyle meşru ve açık yöntemler kullanarak devlet yönetimini ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklardır (Tunaya, 1995). Seçim ise bireylerin kendilerini yönetecek olanları belirli bir süreliğine özgür iradeleriyle kurallarına uygun bir şekilde belirlemesidir ve çağdaş demokrasilerde yöneticilerin belirlenmesi ve meşruluk kazanmaları için vazgeçilmez temel kuralların başında gelmektedir. (Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Uygulamaları, 1982). Bu bağlamda seçim sistemi bir seçimin sonucunu ve demokratik niteliğini belirleyen önemli etkindir denilebilir. Seçim sistemleri çoğunluk sistemleri ve nispi temsil sistemi olarak iki ana alt başlıkta ele alınabilir (Gözler, 2010). Seçim, Fransız Devrimi'nden sonra ve özellikle 19.

yüzyılın ortalarından itibaren siyasal bir hak olarak gündeme gelmeye başlamış ve her vatandaşın oy kullanma hakkına sahip olması yönünde yaygınlaşmaya başlamıştır. Seçim hakkının yaygınlaşması dönem koşullarında ekonomik ve siyasal değişimin yanında işçi sınıfının siyasal bir güç olarak ortaya çıkmasıyla da doğrudan ilgilidir. Avrupa'da meydana gelen 1830 ve 1848 ihtilalleri başta seçme ve seçilme hakkı olmak üzere, siyasal ve toplumsal hakların elde edilmesine yönelik ayaklanmalar olarak ortaya çıkmışlardır (Alkan, 2006).

Osmanlı Devleti'nde genel seçim uygulamaları 1876 Anayasasının ilanı ile başlamış Cumhuriyet'in ilanından önce oluşan 1923 seçimlerini de kapsayan bu dönemde 1877, 1908, 1912, 1914, 1919, 1920 ve 1923 yıllarında genel seçimler yapılmıştır (Olgun, 2011). Cumhuriyet Dönemi'nde ise tek partili seçim 1927 yılında başlayarak

1946 yılına kadar sürmüş tek parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin yer aldığı 1927, 1931, 1935 (7.01.1937 yılından sonra açılan milletvekillikleri için başvuru yapan adayların isimleri için Bkz: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-10-0-0/75-495-8 (7.01.1937)), 1939 ve 1943 seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çalışma süresi 1924 Anayasası gereğince dört yıla çıkarılmıştır (Olgun, 2011). 1943 genel seçimi hariç diğer seçimlerde İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde uygulanan seçim kanunu, bazı değişikliklere uğrayarak yürürlükte kalmıştır. İki dereceli seçim sisteminin benimsendiği bu süreçte, önce ikinci seçmen seçimleri, ardından milletvekili seçimleri yapılmıştır (Unat, 2015).

1943 seçimleri gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk seçim yasası olan 14 Aralık 1942 tarihli Mebus Seçimi Kanunu'nun uygulandığı ilk ve tek seçim olması itibarıyla gerekse milletvekili aday listesinin milletvekili sayısından fazla ilan edildiği bir seçim olmasıyla Türk Siyasi tarihinde ayrı bir önem arz etmektedir. Bu kapsamda çalışma 1943 seçimlerini ve bu seçimlerde Çanakkale'den milletvekili adayı olan isimleri ele almaktadır. Çalışmada belgelerden ulaşılabilen yirmi üç milletvekili adayının taleplerini incelemiş yaş, tahsil durumları ve görev yaptıkları yerler ele alınmıştır.

2. 1943 Genel Seçimleri

1943 seçimleri Türk siyasi tarihinin en önemli seçimlerinden biridir. Bu durumun nedenlerinden biri seçimlerin İkinci Dünya Savaşı koşulları içinde yapılmış olmasıdır. Savaş, tüm Türkiye'de olduğu gibi Çanakkale'de de endişeye sebep olmuş, devletin üst düzey yetkilileri Çanakkale'ye ziyaretlerini sıklaştırmışlardır. Bakanlar Kurulu 20 Kasım 1940 tarihinde içinde Çanakkale'nin de bulunduğu altı ilde sıkıyönetim ilan etmiştir. Bu olağanüstü ortamda 1939 yılında hem genel milletvekili hem de belediye seçimleri yapılmıştır. 26 Mart 1939'da Çanakkale'de ikinci seçmenlerin yaptığı seçimle Ziya Gevher Etili, Hilmi Ergeneli, Rusuhi Bolayırılı, Reşat Nuri Güntekin, Atif Kamçıl ve Avni Yukarucu milletvekili seçilmişlerdir. Milletvekili genel seçimlerinden sonra belediye seçimleri de gerçekleştirilmiş ancak Çanakkale'de seçimler Belediye Başkanı'nın usulsüzlük yaptığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Seçimin iptali üzerine Çanakkale Belediye Başkanı Osman Günel belediye başkanlığından çekilmiş ve yerine vekaleten Diş Doktoru Şemsettin Çamoğlu tayin edilmiştir (Atabay, 2015). Şemsettin Çamoğlu, 1943 seçimlerinde Çanakkale'den milletvekilliğine aday olan isimlerdendir.

1943 seçimlerinin bir başka önemi Tek Parti döneminin son genel seçimi olmasıdır. Ayrıca bu seçim Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk seçim yasası olan 14 Aralık 1942 tarihli Mebus Seçimi Kanunu'nun uygulandığı ilk ve tek seçim olması itibarıyla de Türk siyasi tarihinde ayrı bir önem arz etmektedir. Muhafif partilerin bulunmaması seçim yarışının milletvekilleri arasında yapılmasına neden olmuştur.

28 Şubat 1943 yılında yapılan seçimler ile 7. TBMM

üyeleri oluşturulmuştur. Yine iki dereceli çoğunluk sistemini öngören kanun sadece 1943 seçimlerinde uygulanmış (Olgun, 2011) ve 1939 seçimlerinde olduğu gibi Halkevleri propaganda çalışmaları ile sürece destek vermişlerdir. Ayrıca konferansların düzenlenmesi, afişlerin hazırlanması, film gösterimleri ile birlikte propaganda plaklarının kent ve kasaba meydanlarında hoparlörlerle halka dinletilmesi halkevlerinin çalışmalarındandır (Tekin, 1998). Bu dönemde yoğun olarak propagandanın kullanılması ikinci seçmen bulunan bir kişinin şu sözleri sarf etmesine olacaktır:

"Bütün arzum tesir altında kalmamak, kanaatimi vicdanıma uygun bir şekilde yerine getirmektir. Namzetlerden bir kısmı, kendi lehlerine olarak mücadeleye katılmışlardır. Eş, dostları da kendi lehlerine mücadele için etrafa yayılmışlardır. Bunu yapmak haklarıdır. Fakat ben kendi hesabıma tamamıyla vatani bir ölçü kullanacağım. Namzetlerden her birine bir sıra numarası veriyorum ve hangilerinin mecliste çalışmasının memleket için en faydalı ve en verimli olduğunu inceden inceye hesaba koyuyorum. Bu suretle 23'e kadar derece alanlara reyimi vereceğim." (Tekin, 1998).

1943 seçimlerinin bir başka özelliği birçok ilde seçilecek milletvekili sayısından daha fazla aday gösterilmesi idi. Bu durum demokratik bir gelişim olarak yorumlansa da bazı çevreler tek dereceli seçim sisteminin demokrasiye daha uygun olduğu konusunu gündeme getirmişlerdir. (Vatan, 25 Şubat 1943; Vatan, 28 Şubat 1943). 14 Ocak tarihinde son toplantısını yapan TBMM, CHP Meclis Grubu'nda görüşülen (Memduh Şevket Esenal, Hasan Saka ve Ali Rana Tarhan'ın seçimlerin yenilenmesine dair TBMM'ye sundukları teklif, 14 Ocak 1943'te kabul edilmiştir. Bkz: TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 30) seçim kararını oybirliğiyle kabul etmiş, 15-20 Şubat tarihleri arasında seçmenler oylarını kullanarak ikinci seçmenleri belirlemişlerdir. Yüzde 80 oranında o tarihe kadar görülmüş en yüksek katılımı partinin gösterdiği adayların hemen hemen tümü ikinci seçmen seçilmiştir. Milletvekili adayları ikinci seçmenlerle yapılan görüşmelerden sonra İsmet İnönü'nün 23 Şubat tarihinde yayımladığı bir bildiriyle açıklanmıştır. İnönü bildirisinde şöyle diyordu:

"Birçok yerlerde namzetler mebus sayısından fazladır. Aralarında bugün mebus olanlar ve olmayanlar bulunan bu namzetler için, küçük hislerden kendinizi koruyarak ve büyük bir vazifenin zevkini ve ağırlığını ruhunuzda duyarak reyinizi kullanacaksınız."

Aday listesinde birçok yeni isme yer verilirken sadece seçilecek milletvekili sayısı kadar aday gösterilmemiş, birçok seçim bölgesinde seçilecek milletvekili sayısının üzerinde aday gösterilerek ikinci seçmenlere tercih yapma hakkı tanınmıştı. Seçimlerde yirmi üç milletvekilinin seçileceği İstanbul'da otuz bir, İzmir'de on beş milletvekiline karşın yirmi, Ankara'da ise onbeşe karşın on dokuz aday gösterilmiştir (Öz, 1992). Bunun yanında CHP'nin aday listesinde bağımsız adaylara da yer verilmiştir. Aday listesi açıklandıktan sonra aday sayısı

seçilecek milletvekili sayısından çok olan illerde, adaylar Tek Parti Dönemi'nde ilk defa gerçekleşen propaganda yoluyla ikinci seçmenlerin oyunu almaya çalışmışlardır. 1943 seçimleri altmış üç ilde altmış üç seçim çevresinde gerçekleştirilmiş ve seçimler sonucunda 455 milletvekili TBMM'de yer almıştır. 28 Şubat 1943 yılında seçimler yapılmış ve Yedinci dönem TBMM 8 Mart'ta ilk toplantısını yapmıştır. Abdülhalik Renda oybirliğiyle TBMM Başkanı, İsmet İnönü'de oybirliğiyle yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 7. dönem TBMM'de Çanakkale milletvekili olarak görev yapan isimler; Sadık Tahsin Arsal (Sadık Arsal) Rusuhi Bulayarlı, Hilmi Ergeneli (Ahmet Hilmi Ergeneli), Reşat Nuri Güntekin, Atıf Kamçıl ve Selahattin Batu'dur. (TBMM Albümü VII. Yasama Dönemi) 7. TBMM 14 Haziran 1946'ya kadar görev yapmış ve bu meclis yerini çok partili demokratik sürece bırakmıştır (Olgun, 2011).

3. 1943 Yılı Çanakkale Milletvekilliğine Aday Olan İsimler

1943 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne Çanakkale milletvekili adayı gösterilen isimlerden biri Biga CHP ilçe başkanı Raşit Husumi'dir. Biga gençliği ve Biga Cumhuriyet Partisi ocakları genel merkeze gönderdikleri mazbatada Raşit Husumi'nin adaylığını desteklediklerini şu sözlerle bildirmişlerdir;

"Bugün bütün Bigalıların kalbinde yaşamakta olan büyük halaskar ve önderimiz Atatürk'ün memleket ve vatan istiklalini kurtarmak için ilk adımı Samsun'a attığı günden beri aynı his, aynı duygu ve yüksek seciyeleri itibarıyla memleket ve vatan istiklaline engel teşkil eden Anzavur Ahmed'in vücudunu ortadan kaldırmaya sebebiyet veren ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilk teşekkülünden itibaren Atamızın gösterdiği yolda bizlere rehber olarak Biga Cumhuriyet Halk Partisi Raşit Husumi'yi Mebus namizeti gösterilmesini dilemekteyiz. Milli varlığın ilk adımı attığı andan şimdiye kadar gösterilen yolda birçok fedakârlık ve dürüst halleri görülen Raşit Husumi'yi Mebus namzeti konulmasını bütün varlığımızla rica ederken işbu mazbatamızı Ankara Cumhuriyet Halk Partisi Genel sekreterliği yüksek katına saygı ile sunarız." (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Mazlum Bulak 1305 (Doğum tarihleri gün ay şeklinde belirtilmediği için yıl bazında açıklanmıştır) (1887/1888) Çanakkale'de doğmuştur. Maliye Meslek Okulu'ndan mezun olmuştur. CHP'ne kayıtlı olduğu il İstanbul Beyoğlu semtidir. Çanakkale'de muhasebe alanında çeşitli memuriyetlerde bulunmuştur. Çanakkale'de Muhasebe Müdürlüğü Başkâtipliği, Karamürsel mal müdürlüğü, Beyoğlu muhasebeciliği başkâtipliği, Feriköy ve taksim tahakkuk memurlukları, İstanbul'da tahsil ve tahakkuk şubeleri kontrollüğü, Gelibolu defterdarlığı, İstanbul defterdarlığı gelirler dördüncü şube müdürlüğü yapmıştır. Milletvekilliği adaylığına başvuru tarihinde ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde muhasebe müdürü olarak görev yapmıştır

(BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Ferhunde Tulgar, 1326 (1908/1909) tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Eczacı Sadrettin Bey'in kızıdır. 1929 tarihinde İstanbul Kız Öğretmen Okulu'ndan pekiyi derece ile mezun olmuştur. 23.11.1929 tarihinde İstanbul 98'nci okula öğretmen tayin edilmiştir. 1.10.1932 tarihinde kendi isteğiyle İstanbul Fatih okuluna tayin edilmiştir. 1.10.1937 tarihinde kazandığı sınavla birlikte Gazi Terbiye Enstitüsünün Edebiyat bölümüne girmeye hak kazanmıştır. Mezun olduktan sonra 28.9.1938 tarihinde Kadıköy 2'nci kız okuluna Türkçe öğretmeni olarak tayin edilmiştir. 27.9.1939'da Çapa kız ortaokuluna kendi isteğiyle tayin olmuştur. Milletvekilliği başvurusu sırasında da aynı okulda görev yapmaktadır. Ferhunde Tulgar, başvurusunda arkadaşlarına, öğrencilerine faydalı olmak adına gayret sarf ettiğini ve milli günlerde milli bilincin uyandırılması adına nutuklar gerçekleştirdiğini belirtmiş ve Gelibolu'dan milletvekili adayı olmayı talep etmiştir (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Şemsettin Çamoğlu, 1301 (1883/1884) tarihinde Çanakkale'de doğmuştur. Harp ve tıp eğitimi almış, Almanca, Fransızca ve Rumca bilmektedir. Eğitimi Almanya ve Fransa'da tamamlamıştır. Çeşitli cephelerde subay olarak görev yapmış, iki defa yaralanmıştır. Gülhane Hastanesi Ağız ve Diş hastalıkları muallimliğinden yarbay rütbesiyle emekli olmuştur. Emekli olduktan sonra memleketi Çanakkale'ye yerleşmiş ve çeşitli sosyal kuruluşlarda görev almıştır. Belediye meclisi üyesi, Belediye Başkanlığı vekili olarak görev yapmış, Hava Kurumu, Kızılay başkanlığı, Halkevi Sosyal Yardım Kolu, Şefkat Yuvası ve Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığı'nı üstlenmiştir. Başvurusunda 30 sene memleketine fiilen ve fikren hizmet ettiğini belirten Şemsettin Çamoğlu, CHP'nin ilkelerine bağlı bir birey olarak milletvekiline aday olduğunu belirtmiştir (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Cemil Tüzemen 1897 tarihinde İstanbul Beyoğlu'nda doğmuştur. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde eğitimi tamamlayan Tüzemen Çanakkale veya Muğla illerinden Milletvekili adayı olmak istediğini belirtmiştir. Gökçeada (İmroz) Cumhuriyet savcılığı, Bodrum Hâkimliği, Kocaeli Ağır Ceza Savcılığı, Temyiz Mahkemesi Raportörlüğü, Adliye Müfettişliği, İstanbul Asliye Sekizinci Ceza Hâkimliği görevlerinde bulunmuştur. Başvuru dilekçesinde Tüzemen, 19 sene boyunca hâkimlik, savcılık ve müfettişlik görevlerinden dolayı partinin hizmetlerinde aktif bir şekilde bulunmadığından bahsetmiş, görev yaptığı Bodrum ve Çanakkale halkı kendisini tanıdığı ve sevdiği için özellikle bu şehirler için aday olduğunu belirtmiştir. Adı geçen şehirler olmadığı takdirde uygun görülecek başka illerden de aday olabileceğini belirten Tüzemen başvuru tarihinde Elâzığ Ceza hâkimi olarak görev yapmıştır (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Nezihat C. Savran, 1899'da İstanbul'da doğmuştur. Babası Çanakkaleli Yahya Sezai Öğütmen Ezine civarında Mormat ve Pazar köyü arasındaki çiftliğinde ziraat ve

değirmencilik yapmıştır. Nezahat hanımın eşi Cevdet Savran doktordur ve Ziraat Bankası idare meclisi üyeliğinde bulunmuştur. İstanbul Amerikan Kız Koleji bitiren Nezahat Hanım İngilizce, Fransızca ve Almanca bilmektedir. 1924 yılında eşyle birlikte Nezahat Hanım babasının çiftliğinde çiftçilik yapmış daha sonra Ankara'ya taşınmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Yenişehir mahalle ve nahiye ocakları idare heyeti üyeliklerinde daha sonra Çankaya ilçe idare heyeti üyeliğinde bulunmuştur. Nezahat Hanım daha önce de Milletvekili adayı olmuş 337 oy almıştır (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Fuad Soykan, 55 yaşında Bolayırılı ve bilinen bir Türk ailesindedir. Babası Kaymakam, şair Hıfzı Bey'dir. Fuad Bey, 1319 (1901/1902) da Mercan lisesini, 1324 (1906/1907)'de ise Darülfünun Edebiyat Şubesi'ni bitirmiştir. Askeri ve mülki birçok lisede öğretmenlik yapmıştır. Öğretmen ve sanatkârdır. Harbiye Nezareti'nin çeşitli dairelerinde sekiz sene, Birinci Dünya Savaşı'nda İran ve Irak'ta yedek subay olarak iki sene, Kuleli Askeri İdadisinde öğretmen olarak altı sene, Galatasaray Lisesi'nde üç sene, Maltepe Askeri Lisesi'nde üçbuçuk sene, Erzincan Askeri Okulu'nda iki sene, Ankara Kız Lisesi'nde ve Musiki Muallim Mektebi'nde iki sene, Trakya Müfettişliği refakatinde Grafik Ressam dokuz sene çalışmıştır. Fuad Bey dilekçesine tanıdığı bazı isimleri de ekleyerek güvenilir bir isim olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, milletvekili Dr. İ. Tali Öngören, milletvekili Cemil Uybadın, milletvekili Osman Şahinbaş, Tümgeneral Muzaffer Tuğsavul, Sıhhat ve Teftiş Heyeti Başkanı Dr. Süleyman Enveri, Maarif ve Teftiş Heyeti Başkanı Besim Bey, Devlet Şurası Reislerinden Salahaddin, Divan-ı Muhasebat üyelerinden M. Ali, Emniyet Genel Müdürü Osman Sabri Adal, İktisat ve Teftiş Heyeti Başkanı Hakkı Kâmil, İçel milletvekili Refik Bey, Fuad Bey'in liste olarak sunduğu isimlerdir. Fuad Bey, milletvekili adayı olma nedenlerini temiz ve olgun bir insan olmasının yanı sıra millete faydalı olmak şeklinde açıklamış ve gerçekleştirmek istediği işleri şu noktalarda toplamıştır;

1. Kültür seviyemizi yükseltirken umumi ve milli ahlak telakkilerini göz önünde bulundurmak, talebeye ilim, sanat öğretirken muâşeret usul ve kaidelerini de telkin etmek. Fuhuş, içki, kumar gibi varlığı içtimai bünyeyi kemiren kötülüklerden kendilerini koruma çarelerini bulmak.
2. Milletimizin zevk terbiyesini arttırmak, güzel sanatlar sevgisini yaymak için sergiler açmak, bunları köylünün ayağına götürmek.
3. Seyyar sıhhi müzeler, hatipler teşkiliyle köylünün sağlık koruma bilgilerini arttırmak.
4. Halk evlerini milli birer mabet haline sokarak halkı buralara toplamaya çalışmak.
5. Herbiri Türk medeniyetinin birer timsali olan abidelerimizi daha iyi korumak için esaslı tedbirler almak.

Fuad Soykan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ile de bir anısının olduğunu şu sözlerle açıklamıştır; "Simam, zati

devletlerince yabancı değildir. Ankara Kız Lisesi'nde muallim iken bir çay toplantısında mülakat şerefine nail olmuştum. Çocuk ruhları üzerinde fena tesirler yapan bazı sinema filmlerinin kontrolü mevzuu üzerine fikir teatisinde bulunulmuştu. Bu paha biçilemez mülakat hatıralarını hala taptaze taşımaktayım." (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Doktor Şahap Sümer 1928 İstanbul doğumludur ve Tıbbiye mezunudur. Çanakkale'den Milletvekili olma talebinde bulunan Sümer, Elazığ'da 4'ncü Umumi Müfettişlik Sıhhi Müşaviri olarak görev yapmıştır. CHP'ye üyeliği Elazığ'da parti teşkilatı olmadığı için bulunmamaktadır. Pravişta, Muğla Belediye tabiplikleri ile eczacı mektebi asistanlığında, Konya seyyar tababetinde, harbi umumide tabip Yüzbaşı, Haydar Paşa, Ankara hastanelerinde, Ankara memleket hastanesi tabipliği, Tekirdağ, Cebelibereket, Çanakkale sıhhat ve içtimai muavenet müdürlüğü yapmıştır. Tekirdağ ve Cebelibereket memurluğu sırasında Çocuk Esirgeme Kurumu başkanlığında ve Çanakkale Kızılay Cemiyeti Başkanlığı'nda bulunmuştur (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Süvari subayı olan Mehmet Ali Çıtakoğlu, Tatar Pazarcık'ında 1927 tarihinde doğmuştur. Harbiye okulunu bitirmiş ve Mülkiye Kaymakamlığı'ndan emekli olmuştur. CHP'ye Çanakkale Bayramiç'ten kayıtlıdır. 1901 tarihinde Harbiye Okulu'ndan süvari teğmeni olarak mezun olan Çıtakoğlu, Erzincan, Diyarbakır ve Mardin'deki süvari alaylarında bulunmuştur. 1905'de Urfa'da aşiret 7'nci liva kumandanlığına atanmıştır. Liva kumandanı refakatinde dört aşiret alayı İran sınırındaki tahşidata katılmıştır. Daha sonra Mardin altıncı liva kurmaylığına ve 1910 senesinde de Harbiye Okulu öğretmenliğine nakledilmiştir. Balkan Savaşı'nda 6'ncı Manastır Kolordusu Kurmaylığı teşkilatında ve iase komisyonlarında bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda 1 ve 2'ci orduların çeşitli teşkilatlarında ve Fenni kıtaatta bulunmuştur. 1918 tarihinde kendi isteğiyle emekliye ayrılan Çıtakoğlu, Millî Mücadeleye katılmış ve 1924 tarihinde yeniden emekliye ayrılmıştır. 1925'de Lapseki kaymakamlığına atanmış 1929'da Ağrı'nın Tuzluca ilçesinin kaymakamlığına nakledilmiştir. 1931'de Borçka, 1932'de Ergani Madeni ilçesi, 1934'te Çanakkale'nin Bayramiç ilçesine nakledilmiştir. 1941 yılında altmış yaşını doldurduğu için emekliye ayrılmıştır. Çanakkale de bulunduğu sırada valilik vekâletinde de bulunmuştur (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Fazıl Beker, 1306 (1888/1889), tarihinde Sittibahir'de (Yerin adı belgede kullanıldığı gibi aktarılmıştır) doğmuştur. Selanik Rüştüyesinden mezun olmuştur. Partiyeye kayıtlı olduğu il Ankara'dır. Selanik Jandarma Okulu öğretmeni iken Yunan işgali üzerine esir düşmüş, firar ederek İstanbul'a gitmiştir. Bulgarların Çatalca önlerinde bulunduğu tarihte merkez kumandanlığı emrinde Harbiye Nezareti'nin siyasi kovuşturma görevini yerine getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Polis müdüriyetine tayin edilmiştir. Başarılarından dolayı Bursa komiserliğine terfi ettirilmiştir. İtilaf Devletlerinin

Anadoluyu işgal ettiği dönemde Adapazarı, İzmit ve Bolu civarında Kuvay-ı Milliye'yi kurmuştur. Fazıl Bey, Millî Mücadele Döneminde Milli Hükümet çalışmalarında Adapazarı hapishanesine baskın düzenlemiş ve mahkûmları kaçırmak için Milli Mücadelede birlikte hareket edilmesini sağlamıştır. İngilizlerin denetiminde bulunan Maltepe Talimgâhında bulunan cephaneyi ele geçirerek Geyve Boğazını tutmuştur. 3'ncü Süvari Fırkası Kumandanı olan Bozüyük Milletvekili İbrahim Bey'le birlikte Taraklı ve Göynük savaşlarında bulunmuştur. Göynük'teki isyancı Mehmet Ağa'nın 1500 okka afyonunu ele geçirmiş ve Eskişehir Müdafaa Hukuk'a teslim etmiştir. Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat (Cebeşoy) Paşa'nın emriyle tüm kuvvetler birleştirilmiş Anzavur ve Kuvay-ı İnzibatîye kuvvetleriyle savaşarak Adapazarı, Hendek ve Düzce'ye girilmiştir. Yozgat'taki Çapanoğulları isyanını da bastırarak Divan-i Harbi Örfî üyeliği yapmıştır. Alacak, 'köhne ilçelerinde Kılıç Ali müfrezesinin bırakmış olduğu malzemeleri geri almışlardır. Yunanlılara karşı Simav, Demirci, Uşak cephelerinde müfrezeler kumandanı olarak göstermiş olduğu başarılar sonucunda takdir kazanmıştır. Erkan-ı Harbiye'yi Umumiye harp tarih encümeninde ve Millî Müdafaa Vekâlet'inin Zatişleri Dairesi'nin Süvari kısmında 353 kayıtlı dosyasına göre 408 numaralı kanunun 3'ncü maddesine göre Milis Yüzbaşı rütbesi verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Encümen kitabetine tayin edilmişse de bu kurum kaldırılınca kadro dışı kalmış ve Ticaret Vekâleti Dış Ticaret dairesine memur olarak tayin edilmiştir (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Niyad Usal (İsim net okunamamıştır) 1319 (1902) yılında İstanbul'da doğmuştur. Milletvekilliği başvurusunu Çanakkale ya da partinin uygun gördüğü bir başka ilden talep etmektedir. Diş doktoru olan Usal, Haydarpaşa Askeri Tıbbiye Tatbikat Hastanesinde teğmenlikte staj ve askerliğini yapmıştı. Yabancı ve azınlık okullarında öğretmenlik, Üsküdar Zeynep Kâmil Hastanesinde diş hekimliği, Maltepe Askeri Lisesi'nde diş hekimliği, Harp okulu diş hekimliği yapmıştır. Başvuruda bulunduğu tarihte Kuleli Askerî Lisesi diş hekimliği görevindedir ve Konya Çocuk Esirgeme Kurumu'nun merkezi idare üyesidir (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Edip Günel 1299 (1881/1882) Selanik doğumludur. İstanbul Hukuk Fakültesi'nden 1324 (1906/1907) senesinde mezun olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'ne kayıtlı olduğu yer Bursa'nın Gemlik ilçesidir. Maliye Nezareti tahsilat, varidat ve emlak rüsumat dairelerinde çalıştıktan sonra Beyoğlu, Çanakkale, Nablus, Kayseri muhasebeciliklerinde; Bursa, Gemlik, Orhangazi Emlak-ı Metruke müdürlüklerinde, Gemlik, Bursa Tahrir-i musakkafat komisyonu başkanlıklarında bulunmuştur. Tapu ve Kadastro, Askeri fabrikalar ve Dâhiliye Vekâleti Muhasebe Müdürlüklerinde, Maliye Vekâleti Muhasebat Genel Müdür Muavinliğinde, Kanunlar Müdürlüğü'nde, Maliye Vekâleti Vergiler Temyiz Heyeti üyeliğinde bulunduktan sonra emekliye ayrılmıştır. Edip Günel Birinci Dünya Savaşında da Müdafaa'yı Milliye Cemiyeti,

Donanma Cemiyeti başkanlığı yapmıştır (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Uluğ İğdemir, 1901 senesinde Çanakkale'nin Çardak köyünde dünyaya gelmiştir. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yeni Çağ Tarih bölümünden mezun olmuştur. 1919-1925 yılları arasında Biga, Antalya ve Adana'da öğretmenlik, 1922-1926 yılları arasında Adana'da gazetecilik, 1926-1931 yılları arasında Ankara'da Türk Ocakları Merkez Heyeti Başkâtipliği ve Türk Yurdu Dergisi Müdürlüğü yapmıştır. 1931-1943 tarihleri arasında Türk Tarih Kurumu Baş sekreterliği görevinde bulunmuştur. İğdemir, 1919'da Biga'da iki ay kadar Müdafaa-i Hukuk teşkilatında çalışmış, 1919 yılında gönüllü olarak Batı Cephesi'nde bulunmuş ve daha sonra Ankara Halkevi Tarih ve Müze şubesinde çalışmıştır. Başvuruda bulunduğu tarihte Halkevi tarih ve müze şubesinin başkanı ve Türk Tarih Kurumu Baş sekreteridir (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Dr. İhsan Orbay, 1318 (1900/1901) tarihinde Tıbbiye-i Askeriyeden 318-5 sicil numarası ile tabip yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Maltepe, Şam, Hudeyde, Manastır Askeri hastanelerinin göz şubelerini idare etmiştir. Balkan Savaşı'nda 6'ncı Kolorduya tabi Redif Fırkası Seyyar Hastanesi Başhekimliği ile savaşa katılmıştır. Kuleli Hastanesi Göz Şubesi'nde ve binbaşılığa terfi etmiş Medine-i Münevvere 'ye giderek çeşitli görevlerde bulunmuş ve Şam hastanesi göz servisine nakledilmiştir. Hama ve Adana hastanelerinde çalıştıktan sonra 1334 (1915/1916) tarihinde Yarbaylığa terfi etmiş ve İstanbul'a döndüğünde İplikhane hastanesine tayin edilmiştir. Mütareke Döneminde kendi isteğiyle Millî Mücadeleye destek olabilmek adına Ankara Cebeci Merkez Hastanesi Başhekimliğinde ve Yirminci Kolordu Başhekimliğinde çalışmıştır. Müdafaa-i Millîye Sağlık dairesi 3. Şube müdürlüğüne tayin edilmiş buradan Malatya'nın Behisni (Besni) ve Adıyaman ilçesi ile Gaziantep merkez hükümet tabipliğine tayin edilmiş ve Doğu Anadolu'da artmaya başlayan trahom hastalığı hakkında Sağlık Bakanlığı'nın isteği üzerine rapor hazırlamıştır. Urfa, Elâzığ ve Diyarbakır hastanelerinde de çalışmış ve daha sonra İstanbul'a dönmüştür. Sağlık Bakanlığı'nın trahom mücadelesinin merkezi olan Malatya Trahom Dispanserliğine tayin edilmiş ve beş sene burada görev yapmıştır. Adana Trahom mücadele hastanesi Başhekimisi olarak da beş sene görev yapmıştır. 1934 tarihinde Balıkesir memleket hastanesi göz doktorluğuna tayin edilmiş ve Halkevi sosyal yardım şubesi başkanı olarak da görev yapmıştır. İhsan Orbay Malatya, Adana ve Çanakkale'den herhangi birinden Milletvekilliği talep etmiş ve bazı isimleri referans göstermiştir. Seyhan Milletvekili Hilmi Uran, Diyarbakır Milletvekili Dr. İbrahim Tali, Bitlis Milletvekili Süreyya Örgüven, Balıkesir Milletvekili Hayrettin Karan bu isimlerden birkaçıdır (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Selahattin Batu, 1904 Gelibolu doğumludur. Berlin Yüksek Ziraat Okulu'ndan mezun olmuştur. Uzmanlık alanı zooteknidir. Sürmene Sıhhiye Veterinerliği, İstanbul

Yüksek Baytar Okulu Zootekni asistanlığı, Hannover Yüksek veterinerliği ve Berlin Yüksek Ziraat Okulu'nda asistanlık, Ankara İktisat Bakanlığı zootekni fen müşavirliği görevlerinde bulunmuş, Ankara Yüksek Ziraat Okulu'nda zootekni şefi, doçenti ve profesörü olarak görev yapmıştır (BCA, 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943)).

Atıf Ulusoğlu emekli vali ve Tuğbay olarak Milletvekilliğine başvuruda bulunan isimlerden biridir. Harbiye mezunu olan Ulusoğlu, 30 Mayıs 1936-11 Haziran 1937 tarihleri arasında Urfa Valiliği yapmıştır. (URL1) Çanakkale valiliğine 1937 tarihinde atanan Ulusoğlu (BCA, 30-18-1-2/75-49-1 (04.06.1937)). 1941 tarihinde ise emekli olmuştur (BCA, 30-18-1-2/96-92-15 (10.11.1941)).

Galip Güneri 1293 tarihinde (1876/1877) İstanbul'da doğmuştur. Esas mesleği mektupçuluk olarak geçmektedir. Konya ve Ankara il tercümanı, Darülmallimin resim öğretmenliği, İnebolu, Akşehir ve Eskişehir Tekel Müdüriyeti müfettişliği, Karacasu İlgin ilçesi kaymakamlığı, Mardin il mektupçuluğu, Mardin ortaokulu Fransızca öğretmenliği ve vali vekaleti görevlerinde bulunmuştur (BCA, 490-1-0-0/294-1186-2).

Ziya Balkuvvar, 21.3.1899 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. 1929 tarihinde İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Başvuru tarihinde siyasi hiçbir partiye üyeliği yoktur. Ordu'da 30 Ekim 1916'dan 19 Kasım 1918'e kadar yedek teğmen olarak İstanbul İhtiyat Zabıtları Talimhâhında talim ve terbiye öğretmenliğinde, 1926'da 61'nci fırka emrinde takım subaylığında bulunmuştur. 4 Kasım 1920-10 Ağustos 1930 tarihleri arasında Ortaköy Darüleytam ile İstanbul, Kabataş ve Galatasaray liseleri ilk kısım öğretmenliği yapmıştır. 11 Ağustos 1930'dan itibaren de Biga, Çanakkale ve Samsun Cumhuriyet Savcılığı ile Adalet Bakanlığı'nın talebi üzerine Paris mahkemeleri gözetiminde staj yapmıştır (BCA, 490-1-0-0/294-1186-2).

Ulvi Yelken 1901 tarihinde Gelibolu'da doğmuştur. 1939 tarihinde Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. İzmir, Edirne ve Çanakkale Milletvekillerinden birini talep etmiştir. 1919 yılında İstanbul Öğretmen Okulu'ndan mezun olduktan sonra Kurtuluş Savaşı'na katılmak için Anadolu'ya kaçmıştır. Öğretmenlerin tecili dolayısıyla askere alınmayarak Ordu iline tayin edilmiştir. Ordu, Artvin ve Gelibolu'da öğretmenlik yapmış, Edirne Cumhuriyet Okulu Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir. Edirne merkez ilk tedarisat müfettişliğinde bulunmuş, 1933 yılında Maarif Vekilliği Talim ve Terbiye dairesi mümeyyizliğine tayin edilmiş ve 1940 tarihine kadar burada çalışmıştır. Milletvekilliği başvuru tarihinde Tire Ortaokulu Müdürü ve aynı zamanda Halkevi Başkanlığı ile Parti İdare Heyeti üyesidir. Ulvi Yelken, Tire Halkevi'nde "Küçük Menderes" isimli dergiyi yayınlamış, otuz beş kişilik bando takımı oluşturmuş, müze ve öğrenci tatil kursları açarak, köylü çocuklar için elli yataklı yurt meydana getirmiştir (BCA, 490-1-0-

0/294-1186-2).

Niyazi Tevfik Yükselen 1884 tarihinde Çanakkale'de doğmuştur. 1902 tarihinde Mektebi Mülkiye'den mezun olan Yükselen'in ihtisası tarih ve toplumbilimdir. Partide vilayet delegesi, Halkevi tarih müze başkanı, halk hatibi olarak görev yapmıştır. Ankara Vali maiyeti, Akhisar Kaymakamlığı, Evkaf Müfettişliği, Numune Okulu, Orta Okul, sultani ve lise müdürlüklerinde çalışmıştır. İstanbul'da Müdafaa-i Hukuk cemiyetinde ve bu cemiyetin Halk Partisi'ne inkılabı üzerine 1924'te Kadıköy teşkilatına memur olmuştur. Çağfırağa ocağına, Yeldeğirmeni bölgesine daha sonra kaza mutemetliğine seçilmiştir. Partinin Üsküdar İdare üyeliği, kongre başkanlığı ve 1926'da Cemiyet-i Umumiye Belediye ve bütçe encümeni üyeliklerinde bulunmuştur. Kadıköy Kızılay ve Fukaraperver Cemiyeti'nde aktif görevlerde bulunmuş, Paris'te Elsin-i Şarkiyeye Okulu'nda öğretmenlik yapmış ve bu vasıta ile Balkan Savaşı esnasında birçok Fransız devlet adamına ülke lehine konferanslar vermiştir. Paris Sorbon Üniversitesi'nde eğitimini tamamlamıştır (BCA, 490-1-0-0/294-1186-2). M. Kemal Özkaynak (Soyisim net okunamamıştır) 1902 Kastamonu doğumludur. Öğretmen Okulu'nda eğitimini tamamlamıştır. Bartın, Safranbolu, Çaycuma ve Çanakkale'nin Ayvacık, Yenice gibi ilçelerinde öğretmenlik yapmıştır. Bartın ve Çaycuma Öğretmenler Birliği Başkanlığının yanında Bartın Türk Hava Kurumu üyesi olarak çalışmıştır. Mehmet Ali Sümer ise 1895 tarihinde Gelibolu'da doğmuş, Hukuk Fakültesi'nde eğitimini tamamlamıştır. 1913 senesinde muvazzaf teğmen olarak orduya katılmış, Birinci dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda bulunmuş, Sakarya Savaşı'nda aldığı yara sonucunda üsteğmen olarak ordudan ayrılmıştır. 1928'de Edirne'de öğretmen kursuna katılmış, Gelibolu Musevi Okulu'nda Türkçe öğretmenliği yapmıştır. 1931 tarihinde İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kayıt olmuş, 1934 tarihinde mezun olduktan sonra avukatlık mesleğini yapmaya başlamıştır. Başvuru tarihinde Gelibolu Halk evi Başkanı, Halk Hatibi ve Gelibolu Belediye üyesidir (BCA, 490-1-0-0/294-1186-2).

Musa Sarıoğlu, 1900 tarihinde Çanakkale'nin Yenice ilçesinde doğmuştur. 1936-1939 tarihleri arasında Parti Başkanı, Genel Meclis ve Daimî Encümen Üyeliği'nde bulunmuştur. 1939-1946 tarihleri arasında da Belediye ve Parti başkanlığı yapmıştır. Başvuru tarihinde Yenice ilçesinin parti başkanıdır (BCA, 490-1-0-0/294-1186-2).

4. Sonuç

1943 Genel Seçimleri gerek Tek Parti yönetiminin son seçimi olması gerekse milletvekili sayısından daha fazla aday gösterilmesi gibi birçok sebeple önemli bir yere sahiptir. İlk defa milletvekili sayısından fazla adayın gösterilmesi Milletvekili adayları arasında yoğun bir rekabete dönüşmüş ve propaganda yolu ile ikinci seçmenlerin oylarını almaya çalışmışlardır. Yedinci dönemde (1943-1946) görev yapacak 455 milletvekillerinin üçte biri ilk kez seçilmişler ve ilerleyen dönemlerde hem parti içinde hem de mecliste oldukça

etkili olmuşlardır. Bunun yanında Hikmet Bayur, Yusuf Kemal Tengirşenk gibi önemli isimler aday gösterilmedikleri için meclis dışında kalmışlardır.

1943 seçimleri için Çanakkale milletvekilliği adaylığına belgelerden ulaşabildiğimiz kadarıyla yirmi üç isim başvuruda bulunmuştur. Bu adayların hemen hepsi yüksek tahsilli, çoğunluğu erkek, yabancı dil bilen evli bireylerdir. Aldıkları eğitim genellikle tıp, hukuk, öğretmenlik çevresinde yoğunluk göstermiştir. Türkçe ve tarih alanlarından mezun olan isimler oldukça fazladır. Milletvekillerinin büyük çoğunluğu Çanakkale merkez ya da Çanakkale'nin ilçelerinde doğmuşlardır. Bir kısmı ise Çanakkale'de görev yapmıştır. Adaylardan çoğu milletvekili olmak istedikleri ilin Çanakkale olduğunu belirtmiş olsa da birkaçında partinin uygun göreceği illerde yer almaktadır. Bunda Çanakkale doğumlu olmanın yanı sıra görev yeri olmasının da büyük payı vardır. Adaylardan büyük çoğunluğu parti üyesidir. Çok az sayıda ise partiye üyelik bulunmamaktadır. Adaylardan birçoğu Türkiye'nin çeşitli illerinde önemli görevlerde bulunmuşlardır. Bazı isimler Millî Mücadele'ye asker olarak bazıları ise farklı alanlarda destek vermişlerdir. Millî Mücadele'nin sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin kalkınması amacıyla çeşitli kuruluşlarda gönüllü olarak bulunmuşlardır. 1937 yılından sonra açılan milletvekilliği başvurularında da Öğretmen, memur, müsteşar, emekli asker, avukat, doktor gibi çeşitli mesleklerden adaylar bulunmaktadır. Bu durum milletvekilliğine aday olan isimlerin genelde yüksek eğitim aldıklarını ortaya koymaktadır.

Çanakkale milletvekilliğine aday olan isimlerden Selahattin Batu 7. Dönem Çanakkale milletvekili olarak Cemil Tüzemen ise Isparta milletvekili olarak seçilmiştir.

Katkı Oranı Beyanı

Tüm işlemler eserin tek yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir ve yazar makaleyi incelemiş ve onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yazar bu çalışmada hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmektedirler.

Kaynaklar

- Alkan MÖ. 2006. Türkiye'de seçim sistemi tercihinin misyon boyutu ve demokratik gelişime etkileri (Siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi yaklaşımıyla), Anayasa Yargısı, (23): 133-165.
- Atabay M. 2005. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında Çanakkale (1939-1942), Çanakkale Araş Türk Yıllığı, 13(19): 21-36.
- BCA, (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 30-10-0-0/75-495-8 (7.01.1937).
- BCA, (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 490-1-0-0/294-1185-1 (5.02.1943).
- BCA, (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 490-1-0-0/294-1186-2
- BCA, (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 30-18-1-2/75-49-1 (04.06.1937).
- BCA, (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 30-18-1-2/96-92-15 (10.11.1941).
- Bakır S, Küçüköğlü S, Pehlivan S. 1982, Seçim, seçim sistemleri ve Türkiye'deki uygulamalar. TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Türkiye.
- Öz E. 1992. Tek parti yönetimi ve siyasal katılım (1923-1945). Gündoğan Yayınevi, Ankara, Türkiye.
- Gözler K. 2010. Anayasa hukukuna giriş. Ekin Yayınevi, Bursa, Türkiye.
- Olgun K. 2011. Türkiye'de cumhuriyetin ilanından 1950'ye genel seçim uygulamaları. Atatürk Araş Merk Derg, 27(79): 1-36.
- URL1: <http://www.sanliurfa.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-valilerimiz> (Erişim Tarihi: 10.02.2021).
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6 Cilt: 30.
- TBMM Albümü VII. Yasama Dönemi.
- Tekin NT. 1998. Türkiye'de seçim propagandaları 1908-1946 (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yıldız Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Tunaya ZT. 1995. Türkiye'de Siyasal Partiler. Arba, İstanbul, Türkiye.
- Unat K. 2015. Tek parti döneminin son genel seçimi: 1943 seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim propagandaları. Ankara Üniv Türk İnkılâp Tarihi Enst Atatürk Yolu Derg, (56): 209-248.
- Vatan, 25 Şubat 1943.
- Vatan, 28 Şubat 1943.

HAVACILIK SEKTÖRÜNDE STRES YÖNETİMİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Betül AKSU^{1*}, Mehmet Serhat ODABAŞ¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Akıllı Sistemler Mühendisliği Anabilim Dalı, 55139, Samsun, Türkiye

Özet: Stres, zorlu ya da rahatsız edici bir durum karşısında kişinin hissettiği duygusal ve fiziksel gerilim hali ile olaylara verdiği yanittir. Yoğun geçen günümüz şartlarında birçok uyaran nedeniyle strese maruz kalınmaktadır. Stresin olumlu ve olumsuz etkileri mevcuttur. Olumlu stres uyaranlarına maruz kalmak insanların gelişimini sağlayarak enerjiyi yoğunlaştırmasına ve iş performansına olumlu etki sağlarken; olumsuz stres uyaranlarına maruz kalmak ise sağlık durumunda sorunlara, zihinsel sağlığının kalitesine, bireyin performansına kadar birçok konuyu etkilemektedir. Stresin etkisi tüm meslek gruplarında görülmektedir. İnsanın aktif olarak yer aldığı havacılık sektöründe stres faktörü ise uçuş güvenliği, yer hizmetlerinde işleyişin sürdürülebilirliği, kabin ekibinin motivasyonu, pilotların performansı gibi konularda büyük etkiye sahiptir. Bu çalışma stres faktörünün havacılık endüstrisine olan etkilerine odaklanmakta ve mevcut çalışmalar ile öneriler incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Havacılık, Havacılık sektörü, Stres, Stres yönetimi

Stress Management and Solutions for the Aviation Sector

Abstract: Stress is the reaction of emotional and physical tension that a person feels in the face of a difficult or disturbing situation. In today's intense conditions, we are exposed to stress due to many stimuli. Stress can have positive and negative effects. While being exposed to positive stress stimuli provides a positive effect on people's development, energy concentration, and work performance, exposure to negative stress stimuli affects many issues such as health problems, the quality of mental health, and the performance of the individual. The effect of stress can be seen in all areas of working conditions. The stress factor in the aviation industry, where people are actively involved, has a great impact on flight safety, the sustainability of ground handling services, the motivation of the cabin crew, and the performance of the pilots. This study focuses on the influence of stress element on aviation industry, and examines the previous studies with recommendations in relation to it.

Keywords: Aviation, Aviation sector, Stress, Stress management

*Sorumlu yazar (Corresponding author): Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Akıllı Sistemler Mühendisliği Anabilim Dalı, 55139, Samsun, Türkiye

E mail: betull.aksuu@gmail.com (B. AKSU)

Betül AKSU

<https://orcid.org/0000-0002-5124-641X>

Mehmet Serhat ODABAŞ

<https://orcid.org/0000-0002-1863-7566>

Gönderi: 12 Ocak 2021

Kabul: 01 Haziran 2021

Yayınlanma: 01 Temmuz 2021

Received: January 12, 2021

Accepted: June 01, 2021

Published: July 01, 2021

Cite as: Aksu B, Odabaş MS. 2021. Stress management and solutions for the aviation sector. BSJ Pub Soc Sci, 4(2): 99-103.

1. Giriş

Yakın zamana kadar Wright kardeşler ile özdeşleşen havacılık kavramı ile ilk uçağın uçuşu da bu kavramın miladı kabul edilmiştir. Birçok ülke bu kavramı kendine mal etmektedir. Ancak havacılık insanlığın ortak birikimi olarak değerlendirilmektedir. Balonla modern havacılık kavramı güç kazanarak planörle gelişmeye devam etmiştir. Nihayetinde insanlık tarihine etki edecek kadar önemli hale gelmesi uçağın icadıyla gerçekleşmiştir (Yalçın, 2016).

Havacılık sektörü askeri havacılık ve sivil havacılık olarak iki kategoride incelenmektedir. Güvenliği sağlamak, askeri amaçlar veya sınır kontrolü gibi görevler için kullanılmayan hava araçları sivil hava aracı sayılır. Bu araçlarla gerçekleştirilen faaliyetler sivil havacılık kapsamına girer (Uyar, 2012). I. ve II. Dünya Savaşları sırasında askeri havacılık doğrultusunda gerçekleştirilen yatırımlar, 1950'lerden sonra sivil havacılık faaliyetlerinin hızlanmasına katkı sağlamıştır (Akca,

2020).

Taşımacılığın en kolay alternatifi olan havacılık sektörü ülke taşımacılığında öncüdür. Dünyada hava ulaşım ağlarının artması ile hava taşımacılığı ve havacılık sektörü daha önemli bir duruma gelmiştir. 1983 yılında yürürlüğe giren 2920 sayılı Sivil Havacılık Kanunu'nda 2001 ve 2003 yıllarında düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler ile Özel havayollarının yurt içinde uçuş yapılabilmesine de imkân sağlamış ve rekabeti arttırmıştır. Havayolu taşımacılığı bu yıllardan sonra hızla gelişim gösterip sektörde kayda değer bir büyüme meydana getirerek günümüzde de gelişimini sürdürmektedir (Yılmaz, 2020).

Düzenli ve emniyetli bir şekilde hava taşımacılığını sürdürebilmek için hava trafik kontrolörleri, pilotlar, kabin ekibi ve diğer çalışanlar önemli bir rol oynar. Her birinin iş yükünün karmaşıklığı nedeniyle bu sürecin işleyişi durumdan etkilenmektedir. Bu karmaşıklığın ana sebeplerinden biri stres faktörüdür (Bongo ve ark., 2018).

Stres terimi ilk olarak 1926 yılında Hans Selye tarafından vücudun bir talebe yönelik duruma özgü olmayan tepkisi olarak tanımlanmıştır (Alam, 2015). Stres, kişilerin başka insanlarla iletişim ve ilişkilerini etkileyen ve bireylerin davranışların üzerinde de etki gösteren bir kavramdır. Stresin meydana gelmesi için insanın yaşamını sürdürdüğü ortamdan ya da çevresinde ortaya çıkan değişimlerden etkilenmesi gerekir (Güçlü, 2001). Stres ortaya çıkaran kaynaklar stresör olarak adlandırılır. Örgütsel stres, insanların işleriyle ve diğer insanlarla etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Örgütlerde stres meydana geldiğinde; iş hızının azalması, performansın kalitesinin ve verimliliğinin değişmesi, yaratıcılığın azalması, çeşitli hastalıklar ve hatta ölüm gibi ciddi sonuçlar görülür. Örgütte çalışan insanları etkileyen stresörler de; iş yükünün fazlalığı, zamanın sınırlılığı, yetkiye ait sorumlulukların karşılanmasında yetersiz kalınması, örgüt ve bireyler için değer yargıları arasındaki uyumsuzluk, birey ve işi arasındaki uyumsuzluk, rol çatışması, sorumluluklara karşı ortaya çıkan endişe, çalışma koşulları olarak gruplandırılabilir (Gümüştakin ve Öztemiz, 2004). İş stresi genellikle iş ortamından kaynaklı bir gerilimden dolayı kişinin kendi kendine yarattığı bir durumdur. Ortaya çıkan bu stres yönetim için; performansta verimsizlik, kaynakların israfı gibi bazı sorunlar yaratabilir. En büyük etki çalışan performansı üzerinde ve akabinde genel performans üzerinde görülmektedir. Stres düzeyi yüksek bir çalışanın işinde iyi bir performans göstermesi de zordur (Teke, 2017).

Bu çalışmada havacılık sektörü ve bu sektörde çalışanların maruz kaldıkları stresörlerin etkilerinden ve alternatif çözüm önerileri incelenmiştir.

2. Stres Nedir?

Stres Latince kökenli bir kelime olup "estricia"dan ve eski Fransızca'da "esterce" kelimelerinden gelmektedir. Stres sözcüğü aynı zamanda sıkılamak, bağlamak, sıkıştırmak anlamlarını da içeren Latince "stringere" kelimesinden türetilmiştir. 17. yüzyılda bela, musibet, felaket, dert, keder, gibi anlamlar yerine kullanılıp 18. ve 19. yüzyıllarda ise anlam değiştirerek güç, baskı, zor gibi anlamlarda da kullanılmıştır (Özçiriş, 2017). Fiziksel, psikolojik ve davranış durumumuzu etkileyen stres, vücudumuzun zorluk ve belirsizlikler karşısında gösterdiği tepkidir (Sarı, 2019). Stres durumuna uyum sağlanmadığı durumlarda kişisel ve kurumsal maliyetler ortaya çıkacaktır. Örgütsel bağlamda ortaya çıkan stres performansta düşüş meydana getirebilir, üretkenliğin azalmasına neden olabilir (Özçiriş, 2017). Yapılan araştırmalar strese belli düzeyde maruz kalmanın yararlı olduğunu ve yanı sıra stres ile performans arasında da ilişki olduğunu göstermektedir (Sarı, 2019). Yüksek performans göstermek için strese belli miktarda ihtiyaç duyulmaktadır. Dozu iyi belirlenmiş stresi, verimliliğe olumlu etkide bulunan bir unsur olarak görebiliriz. Kontrol edilebilen ideal düzeydeki stres artan performans anlamına gelmektedir (Yılmaz, 2006). Stres

yönetimi sağlıklı ve verimli bir yaşam sürdürebilmek için optimum seviyede stres oluşturma hedefiyle bireysel yaşantıya, örgütsel performansa olumlu katkı sağlamaktadır. Stres yönetimi ile bireyler, çalışma yaşamında karşılaştığı stresörlerle baş edebilmek için bireysel stres yönetim tekniklerini kullanır. Yönetim ise örgütsel programlar ile çalışma ortamını stresörlerden arındırarak personele daha huzurlu bir ortam sağlamayı hedefler (Gümüştakin ve Öztemiz, 2004).

Kokpitteki iletişim istenilen kalitede olmadığında, amirler tarafından kabin memurlarının yıkıcı eleştiriyeye maruz kalması ve benzeri durumlar uzun sürdüğünde çalışanlarda ruhsal zorlanmalar ortaya çıkabilir. Bu doğrultuda hayat kalitesi ve iş verimi düşer (Anonim, 2020). İnsanlar tüm yaşamının çeyrek süresini iş hayatında geçirir ve stres için elverişli bir ortam olması sebebiyle de en önemli stresörlerden biri olarak değerlendirilir. Stres optimum yoğunlukta olduğunda bireyi geliştiren, ona tecrübe kazandıran, harekete geçiren ve güçlendiren bir uyarıcı olarak nitelendirilmektedir (Aka ve ark., 2015).

3. Havacılıkta Stres

Havacılık sektöründe mesafeye göre uçuş türleri belli zorlukları beraberinde getirmektedir. Görev süresinin uzunluğu, uyanma/uyku düzeni, uçuş sırasında dinlenme, görev öncesi ve sonrası dönem toparlanması da mürettebat üzerindeki etkilerine örnektir (Skultety ve ark., 2019). Belli bir düzeyde stresin olumlu etkisi olduğu savunulan bir görüş olsa da havacılık alanında stres negatif görülmekte ve uçuş mürettebatlarının performans düzeyini düşürdüğü düşünülmektedir. Ancak seviyesi önemli olmak kaydıyla stres, pozitif olarak değerlendirildiğinde bir pilotu tehlikelere karşı dinamik tutabilir ve performansını, konsantrasyonunu artırarak olumlu etkileyebilir (Sarı, 2020). Havacılık sektöründe yoğun olan iş stresi, iş tatminini de etkilemektedir. İş tatmini etkilendiği bireysel ve örgütsel faktörlerle çeşitlilik göstermektedir. Bireysel faktörler, kişinin inanç ve değerlerine, kültürel faktörlere; ekonomik, sosyal, politik birçok durumda bireyin beklentilerini ve ihtiyaçlarını değiştirebileceği için buna benzer çevresel faktörler de iş tatmini üzerinde etkilidir. Ancak bu durum meslekler ya da incelenen sektöre göre ya da iş tatmininin incelenen boyutuna göre değişiklik gösterebilir. Örgütsel faktörler ise; ücret, görevde yükselme, işin niteliği, prosedürler, çalışma şartları, örgütsel adalet gibi faktörlere bağlıdır (Uyar, 2012). Havacılık sektöründe günden güne artmakta olan zaman baskısı ve sürekli gelen yeni hedeflerin oluşturduğu değişimlerle sıfır hata, işten atılma korkusu ve agresif büyüme gibi durumlar çalışanlarda strese neden olmaktadır (Erdem, 2018). İş stresi sonucunda çalışanların performansının düşmesi, verimliliğin azalması, depresyon ve kaygı gibi bozukluklar oluşurken; işe devamsızlık, geç gelme, fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları, çeşitli hastalıklar, motivasyon düşüklüğü gibi olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır (Aka ve ark., 2015).

COVID-19 salgın döneminde hava trafiğinin %90'ın üzerinde azalması sonucu bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin finansal anlamda ciddi kayıplar yaşamasına sebep olmuştur. Bu beklenmedik süreçte kriz yönetimi konusu her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Yaşanan salgın sonucu bulaşma etkisinden korunmak amacıyla havacılık sektöründeki işleyiş aksamıştır. Bu durum çalışanlarda strese neden olmaktadır (Akca, 2020).

3.1. Yolcu Stresi

Havacılık sektörü doğrudan veya dolaylı halde insanların davranışlarına etki etmektedir. İnsanlar bir yandan stresten uzaklaşmak amacıyla seyahat ederken diğer yandan yaptıkları yolculuk onlar için stresin kaynağı haline gelebilmektedir. Havalimanına geliş süresinden başlayarak gidilen yerdeki havalimanından çıkana kadar insanlar arasındaki iletişimin aksamamasıyla ilgili sorunlar ortaya çıkabilir. Bu durum kişilerde strese neden olmaktadır. Havalimanında olabilecek yeni bir uygulama, ilave bagaj ücreti ödenip ödenmeme durumu, uçuş saatinde olabilecek değişiklik gibi durumlarda zamanında bilgilendirilme yapıp yapılmayacağı ile ilgili birçok konu stres kaynağı olarak değerlendirilir (Demirbay, 2017). Seyahatlar yolcularda ve hava ekibinde stresi ortaya çıkarabilir. Yolcular tarafından deneyimlenen çeşitli psikolojik zorluklar uçuş sürecindeki yolcular için büyük bir etkiye sahiptir (Bor, 2007).

3.2. Hava Kontrolörlerinin Stresi

Hava trafiğinin güvenli akışında hava trafik kontrolörleri önemli rol oynarlar. Bu rolün yerine getirilmesi çeşitli stres faktörleri nedeniyle engellenebilir. Kontrolörler için stres oluşturan etkenler; yabancı trafik, yüksek hava trafik hacmi, uyku miktarı, öngörülemeyen olaylar, sınırlamalar, insan gücü eksikliği, kesintisiz görev/dönem, vardiyalı ve gece çalışması, hataların sonuçlarından korkma, duygusal koşullar, kişisel kapasite, aydınlatma, optik yansımalar, gözetmen ve meslektaşları ile ilişkiler, mikro iklim, özel hayat koşulları/ilişkiler olarak sıralanabilir (Bongo ve ark., 2018). En iyi şekilde düşünme eğilimi olarak tanımlanan bütüncül düşünme şeklini benimseyen kontrolörlerin diğerlerinden farklı olması çok olasıdır. Bütüncül düşünme stiline sahip olan kontrolörler, gördüklerinin ötesinde düşünecekler, uçak yörüngelerinde ve görev taleplerinde daha fazla belirsizlik ihtimali bekleyecek ve bu duruma müdahale etme olasılıkları daha yüksek olacak. Bununla birlikte uzun vadeli insan-çevre etkileşiminden elde edilen iş deneyiminin de önemli etkisi olduğu düşünülmektedir (Zehang ve ark., 2017).

3.3. Uçuş Ekibinin Stresi

Kabin ekiplerinin maruz kaldığı stres; düzensiz çalışma saatleri, iş arkadaşlarıyla ve amirleriyle ilişkileri, kurallara uyma zorunluluğu, hata yapma korkusu, gece uçuşları, iş ortamındaki psikolojik baskı, öngörülemeyen olaylar, yoğun uçuş programlarının durumu gibi konulardan kaynaklanabilir. Çalışanların bu yoğun iş stresi nedeniyle düşük performans gösterme ve daha çok

devamsızlık sergileme ihtimali görülebilir (Erdem, 2018). Pilotların uçuş esnasında liderlik tarzları da kabin ekipleri açısından stres oluşturabilir. Diğer taraftan kabin ekiplerinin ağır servis arabalarını itip, çekmesi ve yine ağır olan metal çekmece ve dolapları kaldırmaları da sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca uçuş ekiplerinde iş ile bağlantısı olmayan ailevi durumlar, sosyal yaşam, değişikliklere alışkın olmama, ani gelişen durumlar, yorgunluk, öngörü eksikliği gibi durumlar da strese neden olmaktadır. Stresle başa çıkabilmek için eğitim, motivasyon, öngörü ve kendine güven gerekli öğeler olarak görülmektedir. Yüksek stres düzeyi içeren meslek gruplarından biri olan kabin memurlarının uçuşta motivasyon ve performansının düşüklüğü hizmet kalitesini de etkiler.

İzlanda'da yapılan bir araştırmada, farklı meslek grubundan insanlar ve çalışma ortamları/sağlık ile yaşadıkları stres karşılaştırıldığında kabin ekiplerinin daha çok stres belirtisi gösterdiği ve daha fazla sağlık problemi yaşadığı belirtilmiştir. Kabin ekipleri meslekte devam edecek olmalarına rağmen, kendi gelecekleri için kötümser olup tükenmiş hissettikleri görülmüştür (Erdem, 2018). Havacılık sektöründe ekip ruhu ile süreç değerlendirildiğinde stresle başa çıkmak bireysel performans düzeyleri açısından da önemlidir. İş stresiyle; planlı hareket ederek, gerçek sorunu bularak, zamanı yönetimi sağlayarak, takım amaçlarını sahiplenerek, paylaşımda bulunarak, gerçekçi davranışlar sergileyip başa çıkarak ekip performansını da önemli düzeyde katkı sağlanabilir (Aka ve ark., 2015).

3.4. Yer Hizmetlerinin Stresi

Yer hizmetleri çalışanlarının stresörlerden etkilenmesinin eğitim düzeyi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Stresle baş etmede en etkili yöntem ise "stres oluşturan durumu güvenilen biri ile konuşma" olarak tespit edilmiştir. İnsanların karşılaştığı stresten uzaklaşmak için çoğunlukla tercih ettiği yöntemin, dostları veya aile üyeleriyle, problem yaratan kaynakları paylaşması olduğu görülmüştür. Bu durum iş yoğunluğu sebebiyle aile üyeleri dışındaki kişilerle etkileşimde bulunacak zamanının olmamasından kaynaklanmaktadır (Gündüz, 2017).

4. Çözüm Yolları

Stres ile baş etmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Stresle mücadelede başarılı olunması için bireysel mücadelenin yanı sıra örgütlerin de, stresin hem personel hem de kurum için ne kadar önemli bir etken olduğunu fark edip gerekli düzenlemeleri yapması gerekmektedir. Bu düzenlemeleri bireysel yöntemler, örgütsel yöntemler, zihinsel teknikler ve davranışsal teknikler gibi yöntemler doğrultusunda yapmalıdır (Özçiriz, 2017). Emniyetin ön planda yer aldığı havacılık sektöründe personelin performansı ve moralinin yüksek olması önemlidir. Yapılan birçok çalışma, performans ile iş tatmini arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymuştur (Uyar, 2012). Stresle başa çıkmak için; uyumak, egzersiz, müzik dinlemek ve sporla ilgili faaliyetlerde bulunarak

kişinin dikkatini başka yöne çekip stres düzeyi optimum seviyede tutulabilir (Bongo ve ark., 2018). Stres yönetimi sağlıklı bir yaşam sürebilmek için gereklidir. Ruh ve beden sağlığı korunarak üretken ve verimli bir yaşam sürdürebilmek mümkün olmaktadır. Stres yönetiminin amacı, bütün stres çeşitlerinden kaçınmak değil, verimlilik ve enerji alanında olumlu bir güç oluşturmaktır (Gümüştekin ve Öztemiz, 2004).

Stres yönetimi, uçuş personelinin yapacağı olası hataları en aza indirme, iş performansını geliştirme ve yaşam kalitesini artırmada önemli bir etkidir. Stresle başa çıkmak için birçok yöntem vardır; sağlıklı beslenme, kaliteli uyku, egzersiz, sosyal ilişkileri ve aile ilişkilerini güçlendirme olarak belirlenebilir. Bu yöntemler genel olarak stresle başa çıkma yöntemlerinden olsa da havacılık sektöründe stres yönetimi için ek olarak izlenmesi gereken yollar vardır: hazırlık, öngörü, planlama, iletişim, kaynak kullanımı, ekip kaynak yönetimi, zaman yönetimi (Sarı, 2020). Stres iyi yönetildiğinde bireysel performansa olumlu katkıda bulunur. Ancak stresin yoğun olması durumunda performansın olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Örgütler ise bu aşamada her daim varlığını sürdürecektir olan stresin başlangıç ve gelişme aşamasında önleyici hizmet sunarak stresle mücadele etmek zorundadır. Bu doğrultuda, kaynağın strese, ortaya çıkan stresin yeni bir stres kaynağına dönüşerek oluşan kısır döngü yerine, alınan tedbirler ve çözümler ile stresin olumlu gelişmelere sebep olduğu bir düzen kurulmalıdır (Yılmaz, 2006). Yapılan çalışmalar ile örgütsel ve bireysel performansı ve verimliliği artırmak için stres düzeyinin kontrol altında tutmak gerektiği ortaya çıkmıştır. Havacılık alanında iş stresi ile başa çıkma davranışında kullanılan faktörler; aidiyet, örgütsel bağlılık, sadakat ve takım ruhu gibi değerler olarak düşünülebilir. Yöneticiler tarafından iş stresi ile başa çıkabilmek için ise maddi iyileştirmeler, moral değeri yüksek çalışanlardan oluşan ekip çalışmalarına önem vermek olarak değerlendirilebilir (Aka ve ark., 2015).

5. Tartışma ve Sonuç

Hızla değişen ve gelişen yaşam şartlarına uyum sağlamaya çalışırken maruz kalınan stresin havacılık sektöründe etkisi tüm personel tarafından hissedilmektedir. Yapılan çalışmalarda stres uyaranlarına yoğun olarak maruz kalmanın iş stresi, performans sorunu ve bireysel sağlık sorunlarına da sebep olduğu görülmektedir. Yoğun stresi kontrol altına almak adına gün içinde meditatif çalışmalar yapmak, egzersiz, uyku düzeni, müzik dinleme, odağını değiştirme çalışmaları yapılması işe yarayabilir. Burada amaç stresi optimum seviyede tutmaktır. Stres yönetimi sağlanarak performans ve verimlilik artışı yaşanabilir.

Katkı Oranı Beyanı

Tüm yazarlar eşit oranda katkı düzeyine sahiptir. Tüm yazarlar makaleyi inceledi ve onayladı.

Çatışma Beyanı

Yazarlar bu çalışmada hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmektedirler.

Kaynaklar

- Aka B, Özmutaf NM. 2015. Havacılık alanında çalışanların iş stresi ile başa çıkma davranışlarının takım performansına etkisi: ampirik bir yaklaşım. 3. Ulusal Havacılık Teknolojisi ve Uygulamaları Kongresi, 23-24 Ekim, İzmir, Türkiye, 295-307.
- Akca M. 2020. Covid-19'un havacılık sektörüne etkisi. *Avrasya Sos Ekon Araş Derg*, 7(5): 45-64.
- Alam MA. 2015. Techno-stress and productivity: Survey evidence from the aviation industry. *J Air Transport Manage*, 50: 61-70.
- Anonim. 2020. Havacılık ve stres. URL: <https://www.havayolu101.com/2019/07/15/havacilik-ve-stres> (erişim tarihi: 12 Aralık 2020).
- Bongo MF, Alimpangog KMS, Loar JF, Montefalcon JA, Ocampo LA. 2018. An application of DEMATEL-ANP and PROMETHEE II approach for air traffic controllers workload stress problem: A case of Mactan Civil Aviation Authority of the Philippines. *J Air Transport Manag*, 68: 198-213.
- Bor R. 2007. Psychological factors in airline passenger and crew behaviour: A clinical overview. *Travel Medic Infect Disease*, 5: 207-216.
- Demirbay F. 2017. Sivil havacılıkta kural dışı davranan yolcu tehdidi. 4. Ulusal Havacılık Teknolojisi ve Uygulamaları Kongresi, 17-18 Kasım, İzmir, Türkiye, 87-97.
- Erdem Z. 2018. Ekip kaynak yönetiminde kabin ekiplerinin iletişim, ekip çalışması ve stresle başa çıkma tutumları ile kişilik yapıları etkileşimi: kabin ekipleri üzerinde bir çalışma. Doktora tezi, İstanbul Kültür Üniv, Sosyal Bil Enst, İstanbul, 149.
- Gümüştekin GE, Öztemiz AB. 2004. Örgütsel stres yönetimi ve uçuşu personel üzerinde bir uygulama. *Erciyes Üniv İkt İdari Bil Fak Derg*, 23: 61-85.
- Gündüz C, Gündüz S. 2017. Havalimanı çalışanlarının örgütsel stres kaynaklarının belirlenmesi ve stresle mücadele etme yöntemlerinin tespiti üzerine bir uygulama. *TİDSAD*, 11: 187-199.
- Kandera B, Skultety F, Maserosova K. 2019. Consequences of flight crew fatigue on the safety of civil aviation. 8th International Conference on Air Transport. 2019, Zilina, Slovakia, 278-289.
- Özçiriş İ. 2017. Yamaç paraşütü yapan pilotların uçuş öncesi kaygı ve stres düzeyinin değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniv, Sağlık Bil Enst, İstanbul, 98.
- Sarı S. 2019. Havacılıkta stres yönetimi. URL: <https://blog.havacilikpsikolojisi.net/havacilikta-stres-yonetimi/> (erişim tarihi: 14 Kasım 2020).
- Teke A. 2017. Dönüşümcü liderliğin örgütsel bağlılığa etkisinde çalışan performansını rolü: havacılık sektöründe bir uygulama. Yüksek lisans tezi, İstanbul Gedik Üniv, Sosyal Bil Enst, İstanbul, 61.
- Uyar T. 2012. İş havacılığı teknisyenlerinde iş tatmini ve bir araştırma. Yüksek lisans tezi, T.C. İstanbul Kültür Üniv, Sosyal Bil Enst, İstanbul, 79.
- Yalcin O. 2016. Havacılık, hava gücünün doğuşu ve birinci dünya savaşına etkisi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enst Atatürk Yolu Derg, 59: 181-236.
- Yılmaz F. 2020. Türkiye'de sivil havacılık sektörünün tarihsel gelişimi ve 2003-2018 yılları arasında sektörün değerlendirilmesi, *Avrasya Sos ve Ekon Araş Derg*, 7(1): 113-129.

Yılmaz O. 2006. Stresin performans üzerine etkisi 40ıncı piyade eğitim alay komutanlığı lider personeli üzerinde bir araştırma.

Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniv, Sosyal Bil Enst, Isparta, 158.